

Perspectieven voor Landschapsfinanciering

J.J. Midavaine

Van Hall Larenstein – locatie Wageningen
opleiding Plattelandsvernieuwing

Provincie Zeeland – directie RMW
afdeling Gebiedsontwikkeling

Perspectieven voor Landschapsfinanciering

Een studie naar innovatieve financieringsmechanismen en
mogelijkheden tot de ontwikkeling van een gebiedsfonds
in West Zeeuws-Vlaanderen
(met een voorwoord van Ignace Schops)

J.J. Midavaine

12 mei 2010, Middelburg

Afstudeerrapport voor de major Regionale Ontwikkeling en
Innovatie van de opleiding Plattelandsvernieuwing

Jan Joris Midavaine
(860923001)
E-mail: janjoris.midavaine@wur.nl
Telefoon: 0648061953

Begeleider:
Hans Glas – hans.glas@wur.nl

Provincie Zeeland – directie RMW
afdeling Gebiedsontwikkeling

Postbus 165
4330 AD MIDDELBURG
E-mail: rmw@zeeland.nl
Internet: www.zeeland.nl
Telefoon: 0118631700

Begeleiders:
Johan Wandel – j.k.wandel@zeeland.nl
Jan Maljaars – j.maljaars@zeeland.nl
Gijs van Geffen – g.v.geffen@zeeland.nl

Perspectives of the funding of landscapes

A study to innovative financing mechanisms and the opportunities of the development of a fund for landscape in West Zeeuws-Vlaanderen
(with a foreword by Ignace Schops)

J.J. Midavaine

12 May 2010, Middelburg

Thesis report of the major Regional Development and Innovation of the course Rural Innovation

Jan Joris Midavaine
(860923001)
E-mail: janjoris.midavaine@wur.nl
Phone: 0648061953

Supervisor:
Hans Glas – hans.glas@wur.nl

Province of Zeeland – direction RMW
department Gebiedsontwikkeling

PO Box 165
4330 AD MIDDELBURG
E-mail: rmw@zeeland.nl
Internet: www.zeeland.nl
Phone: 0118631700

Supervisors:
Johan Wandel – j.k.wandel@zeeland.nl
Jan Maljaars – j.maljaars@zeeland.nl
Gijs van Geffen – g.v.geffen@zeeland.nl

Midavaine, J.J. (2010). *Perspectieven voor Landschapsfinanciering. Een studie naar innovatieve financieringsmechanismen en mogelijkheden tot de ontwikkeling van een gebiedsfonds in West Zeeuws-Vlaanderen*. Thesisrapport van de bachelor opleiding Regionale Ontwikkeling en Innovatie aan Van Hall Larenstein locatie Wageningen. Repro Provincie Zeeland, Middelburg.

Druk: Repro, Provincie Zeeland, mei 2010

Oplage: 70 exemplaren

Foto's omslag: Jan Midavaine

Foto's verslag: Jan Joris Midavaine

Kaartmateriaal: Googlemaps

Referaat: Het Nederlandse landschap staat onder druk en krijgt steeds meer aandacht, voor behoud maar ook financiering. Na een theoretische verkenning zijn in het rapport vijf gebiedsfondsen omschreven en geanalyseerd. Vervolgens is met de theoretische kennis en praktische concepten een inschatting gemaakt voor de kansen en mogelijkheden van de ontwikkeling van een alternatief financieringsmechanisme ten behoeve van het beheer van recreatienatuur in West Zeeuws-Vlaanderen.

(Trefwoorden: gebiedsfonds, regionale ontwikkeling, West Zeeuws-Vlaanderen, recreatienatuur, landschap, alternatieve financiering, gebiedsontwikkeling, Nederlandse landschappen).

Abstract: The Dutch landscapes are under pressure and the attention for the conservation and financing of traditional landscapes is increasing. Starting point of the report is a theoretical exploration after which five regional funds are described and analysed. The theoretical knowledge and practical concepts provide a basis for an advise in which an estimation is made if the development of an alternative financing mechanism offer changes and opportunities for the maintenance and financing of "recreatienatuur" in West Zeeuws-Vlaanderen.

(Keywords: regional fund, regional development, West Zeeuws-Vlaanderen, recreatienatuur, landscape, alternative financing, area development, Dutch landscapes).

Copyright © 2010 Jan Joris Midavaine

Behalve de ruimte die de wet biedt, mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Inhoud

TEN GELEIDE	10
VOORWOORD	11
LIJST VAN BOXEN EN FIGUREN	13
SAMENVATTING	15
SUMMARY	17
1 INLEIDING TOT HET ONDERZOEK	19
1.1 INLEIDING	19
1.2 NEDERLANDS LANDGEBRUIK EN OPKOMST VAN LANDSCHAPSFINANCIERING	19
1.3 GEBIEDSFONDSEN	20
1.4 DOEL EN ONDERZOEKSVRAGEN	21
1.4.1 <i>Aanleiding</i>	21
1.4.2 <i>Doelstellingen</i>	22
1.4.3 <i>Onderzoeksvraag</i>	22
1.4.4 <i>Subonderzoeksvragen</i>	22
1.5 METHODE	23
1.5.1 <i>Begripsbepaling</i>	23
1.5.2 <i>Aanpak</i>	24
1.5.3 <i>Dataverzameling</i>	24
1.5.4 <i>Dataverwerking</i>	25
1.6 LEESWIJZER	26
2 CONCEPTUAL FRAMEWORK	27
2.1 INTRODUCTION	27
2.2 LANDSCAPE	27
2.2.1 <i>Definition</i>	27
2.2.2 <i>Values</i>	29
2.2.3 <i>Functions of landscape</i>	30
2.3 LANDSCAPE ECONOMICS	30
2.3.1 <i>Landscape market</i>	30
2.3.2 <i>Private property, public nature</i>	31
2.3.3 <i>Costs and benefits of landscape</i>	32
2.3.6 <i>Measuring the benefits of landscape</i>	35
2.4 RESTRAINED SOCIETY	35
2.4.1 <i>Institutions</i>	35
2.4.2 <i>Institutional change</i>	36
2.4.3 <i>Trends and developments</i>	38
2.5 OUT OF THE BOX	38
2.5.1 <i>Alternative financing mechanisms</i>	38
2.5.2 <i>Comparisons</i>	40
2.6 SUMMARY	42

3	OMSCHRIJVING EN ANALYSE GEBIEDSFONDSEN	44
3.1	INLEIDING	44
3.2	SELECTIE VAN GEBIEDSFONDSEN	44
3.3	OPERATIONALISERING VAN HET THEORETISCH KADER	46
3.4	FONDS BUITENGEBIED SCHOUWEN-DUIVELAND	47
3.4.1	<i>Omschrijving</i>	47
3.4.2	<i>Analyse</i>	48
3.4.3	<i>Sterktes, zwaktes en toepasbaarheid</i>	51
3.5	LANDSCHAPSFONDS EEM & VALLEI	52
3.5.1	<i>Omschrijving</i>	52
3.5.2	<i>Analyse</i>	53
3.5.3	<i>Sterktes, zwaktes en toepasbaarheid</i>	56
3.6	STREEKREKENING HET GROENE WOUD	57
3.6.1	<i>Omschrijving</i>	57
3.6.2	<i>Analyse</i>	58
3.6.3	<i>Sterktes, zwaktes en toepasbaarheid</i>	60
3.7	LUNTERS LANDFONDS	62
3.7.1	<i>Omschrijving</i>	62
3.7.2	<i>Analyse</i>	63
3.7.3	<i>Sterktes, zwaktes en toepasbaarheid</i>	66
3.8	ECOLANA GRONDFONDS	68
3.8.1	<i>Omschrijving</i>	68
3.8.2	<i>Analyse</i>	69
3.8.3	<i>Sterktes, zwaktes en toepasbaarheid</i>	71
3.9	ALTERNATIEVE FINANCIERINGSMECHANISMEN	73
3.9.1	<i>Via Natura Landschapsveiling</i>	73
3.9.2	<i>Uitzichtgarantie in Het Binnenveld</i>	73
3.9.3	<i>Stichting Toeristisch Investeringsfonds Texel</i>	74
3.9.4	<i>Beheergrondbank Laag Holland</i>	74
3.10	SAMENVATTING	75
4	EEN GEBIEDSFONDS IN WEST ZEEUWS-VLAANDEREN?	78
4.1	INLEIDING	78
4.2	WEST ZEEUWSCH-VLAANDEREN	78
4.3	RECREATIENATUUR	79
4.3.1	<i>Definitie en doelstellingen</i>	80
4.3.2	<i>Rood voor Groen regeling</i>	81
4.3.3	<i>Eigendom, beheer en onderhoud van recreatienatuur</i>	82
4.4	PROBLEEMSTELLING	82
4.5	ZEEUWSE PARTIJEN OVER GEBIEDSFONDSEN EN RECREATIENATUUR	83
4.6	ANALYSE NAAR THEORETISCH SCHEMA	84
4.7	TOEPASBAARHEID FINANCIERINGSCONCEPTEN IN ZEEUWSE SITUATIE	88
4.7.1	<i>Vergelijking Fonds Buitengebied Schouwen-Duiveland</i>	88
4.7.2	<i>Vergelijking Landschapsfonds Eem & Vallei</i>	89
4.7.3	<i>Vergelijking Streekrekening Het Groene Woud</i>	89
4.7.4	<i>Vergelijking Lunters Landfonds</i>	90
4.7.5	<i>Vergelijking EcoLaNa Grondfonds</i>	91
4.8	VAN PAPIERWERK NAAR SUCCESVOLLE REALISATIE	91
4.9	SAMENVATTING	92

5	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	95
5.1	DISCUSSIE VAN DE RESULTATEN	95
5.2	CONCLUSIES	96
5.3	AANBEVELINGEN	97
6	DISCUSSIE	98
6.1	THEORIE EN ONDERZOEK	98
6.2	RECREATIENATUUR ZONDER GEBIEDSFONDS	99
	LITERATUUR	100
	BIJLAGEN	104
I	INFORMANTEN	104
II	KOSTEN EN BATEN VAN LANDSCHAP	105
III	THEORETISCH SCHEMA	106
IV	SELECTIE VAN GEBIEDSFONDSEN	107
V	EERSTE OPERATIONALISERING VAN HET THEORETISCH KADER	114
VI	GESPREKSNOTITIES ZEEUWSE ORGANISATIES	116
VII	CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS	122
VIII	CURRICULUM VITAE	124

Ten geleide

Voor u ligt het resultaat van bijna acht maanden studie naar de betekenis en mogelijkheden van gebiedsfondsen. De studie is een afstudeerscriptie in opdracht van de provincie Zeeland en kan gezien worden afsluiting van de vierjarige HBO opleiding Regionale Ontwikkeling en Innovatie aan Van Hall Larenstein te Wageningen. Een onderzoek waar ik met plezier vele uren aan heb gewerkt.

Na vier jaar studie in Wageningen wilde ik graag weer iets kunnen betekenen voor mijn thuisprovincie in plaats van voor een vreemde streek met onbekende gebruiken, tradities en landschappen. De kennis die ik elders had opgedaan met stages in Friesland, de Achterhoek en een buitenlandstage in Ghana kon daarbij mooi geïnvesteerd worden in Zeeland. Ik besloot een bezoek te brengen aan "De dag van het Zeeuwse Platteland" en kwam in contact met provincieambtenaren van de afdeling gebiedsontwikkeling. Het onderwerp van de scriptie werd gebiedsfondsen, een instrument dat in toenemende mate gebruikt wordt voor de financiering van het beheer van landschap.

Tijdens het doornemen van het verslag zal het u opvallen dat het theoretische deel van het onderzoek geschreven is in de Engelse taal. Vanwege het Internationale karakter van de opleiding was het noodzakelijk een deel van het verslag in deze taal te schrijven om ook de Engelse schrijfvaardigheid te kunnen beoordelen. Ik heb ervoor gekozen deze tekst niet te vertalen naar het Nederlands, omdat dit de kwaliteit van het hoofdstuk niet ten goede zou komen. De conclusie en aanbeveling is eveneens in het Engels verschenen maar is niet opgenomen in het verslag.

Velen hebben ertoe bijgedragen dat ik de keus maakte om mijn kennis in te zetten bij een onderzoek in Zeeland, maar bovenal was het Zeeland zelf dat de aantrekkingskracht heeft van een magneet. Het landschap van Zeeland, de eindeloze agrarische vlaktes, de duinen van Schouwen, de Oosterschelde en het zicht op de dikke toren van Zierikzee heeft velen al geïnspireerd tot schrijven en onderzoeken, maar ook tot genieten en beleven. Ik wil daarom allereerst het landschap van Zeeland bedanken, haar beheerders en de natuur die iedere dag opnieuw weer verrassend mooi kan zijn. Daarnaast natuurlijk mijn ouders Jan en Ellen Midavaine, voor hun steun en de warme maaltijd die vrijwel iedere avond klaarstond bij thuiskomst van een dag werken. Ook verdienen de begeleiders van de stage een bedankje, Johan Wandel, Jan Maljaars en Gijs van Geffen van de provincie Zeeland en Hans Glas van Van Hall Larenstein. Evenals de secretaris van VVOostkapelle en kamergenote Bea Jobse voor de gezelligheid en het extra koekje met de koffie van half twee. Eveneens gaat mijn dank uit naar Ignace Schops die bereid was om voor deze scriptie een voorwoord te schrijven. Tenslotte bedank ik graag allen voor het delen van informatie tijdens interviews en gesprekken. (Een volledige lijst van informanten is terug te vinden in bijlage I).

Het enigste dat me nu nog rest is u veel leesplezier toewensen tijdens het doornemen van (delen van) de scriptie. Ik hoop dat de tekst u tot vernieuwende ideeën en inzichten brengt en het verslag bij kan dragen aan het verder beschermen en ontwikkelen van duurzame Nederlandse landschappen. Graag sluit ik af met twee concluderende bevindingen.

Tijdens het onderzoek viel mij op dat men vaak onbekend is met de enorme geldstromen die de aanwezigheid van natuur en landschap genereert. Daarnaast is het opmerkelijk dat terwijl er steeds meer gewerkt wordt met participatie, verschillende belanghebbenden geen rol krijgen bedield bij het onderhoud en beheer van gerealiseerde projecten. Vergelijkbaar met een irrigatiepomp die geschonken wordt aan boeren in Afrika zonder financiering voor onderhoud en uitleg over de werking, zal de aanleg van natuur en landschap zonder financiën voor beheer verloren gaan. Door de indirecte inkomsten te verbinden met de kosten, worden natuur en landschap economisch rendabel wat winst oplevert voor alle betrokken partijen. Daarvoor zijn echter wél nieuwe verbindingen nodig en een integratie van natuur en landschap met economische activiteiten.

Jan Joris Midavaine, 20 april 2010

Voorwoord

De biodiversiteit – alle levende organismen op aarde - gaat wereldwijd sterk achteruit. De Red List of Threatened species van the International Union for the Conservation of Nature (IUCN)¹ onderzocht wereldwijd 47.677 soorten. Niet minder dan 17.921 soorten worden bedreigd, waaronder 12% van de vogelsoorten, 21% van de zoogdiersoorten, 30% van de amfibiesoorten, 27% soorten van koraalriffen, en 35% soorten coniferen. Opmerkelijk is dat de uitsterving van soorten momenteel tot 1000 keer sneller verloopt dan ooit te voren.

Meer dan we zelf beseffen zullen wijzelf de gevolgen dragen van de achteruitgang van onze natuur. Zo weten we dat er momenteel 1,1 miljard mensen op aarde zijn die rechtstreeks bedreigd zijn door het verdwijnen van de visvoorraden in zeeën en rivieren en dat miljoenen mensen bedreigd zijn door het verdwijnen van onze natuurlijke bron van medicijnen.

De achteruitgang van soorten kent vele oorzaken. Door toedoen van menselijk handelen veranderden de milieumomstandigheden snel en gingen geschikte leefgebieden onherroepelijk verloren en raakten wereldwijd de kwaliteitsvolle landschappen onder druk.

Steeds meer worden we er ons van bewust dat alles met alles te maken heeft. Natuur bestaat niet op zich, maar is een onderdeel van “ecosystemen”. Ecosystemen worden gevormd door de wisselwerkingen tussen alle levende organismen en haar a-biotische omgeving. Vanuit ecosystemen gezien, is landschapsbenadering erg interessant.

Van NIMBY naar PIMBY

Ook in Nederland en Vlaanderen is de toestand minstens even onrustwekkend. En samen met de biodiversiteit gaan tevens de typische kwaliteitsvolle landschappen zienderogen achteruit: het landschap wordt uitgekleeft en kan haar functies (...) niet meer vervullen. Gepaard met deze achteruitgang raken de “maatschappelijke” en “economische” ondergesneeuwd... een kans?

Uit heel wat internationale studies blijkt dat we allen samen het roer moeten omgooien indien we duurzaam verder willen leven op aarde! Dat was precies wat verantwoorde burgers, (sommige) bestuurders en organisaties nodig hadden: ecosystemen, natuurrijke en kwaliteitsvolle landschappen kwamen terug onder de aandacht.

Het herstellen van de relaties tussen landschap en maatschappij is dan ook een erg noodzakelijk en een interessante oefening. Naast de ecologische relaties en herstelmaatregelen worden tevens economische en maatschappelijke relaties gelegd als kans om het natuurrijke landschap in waarde te herstellen. Het landschap (her)waarderen resulteert daarnaast in een verhoogt maatschappelijk draagvlak.

In “**Perspectieven voor Landschapsfinanciering**”, onderzoekt & analyseert **Jan Joris Midavaine** innovatieve financieringsmechanismen en de mogelijkheden tot de ontwikkeling van een gebiedsfonds in West Zeeuws-Vlaanderen.

Deze studie komt op een goed ogenblik! Het verspreiden van de resultaten van de onderzochte modellen is op z'n minst interessant voor mensen en organisaties die aan de slag willen. Tevens geeft deze studie een lokale vertaling van het wereldwijd onderzoek naar de economische waarden van ecosystemen & natuur: het zogenaamde TEEB-report² – the Economics of Ecosystems and Biodiversity.

¹ <http://www.iucnredlist.org/>

² www.teebweb.org

Natuur & Landschap brengen veel geld op: heel veel geld. Aan ons om deze financieringsstromen in kaart te brengen en aan te tonen dat investeren in natuur & landschap hefbomen zijn voor (regionale) economische ontwikkeling... want kwaliteit, ligt in onze natuur: letterlijk & figuurlijk!

... O ja ... **From NIMBY to PIMBY** betekent: "From not in my backyard to please in my backyard".

Ignace Schops, 17 april 2010

Directeur Regionaal Landschap Kempen en Maasland www.rlkm.be
Ambassador Countdown 2010 - IUCN www.countdown2010.net
Winner Goldman Prize 2008 - www.goldmanprize.org/2008/europe
ASHOKA fellow 2008 - www.ashoka.be – www.ashoka.org

Ignace Schops, directeur Regionaal Landschap Kempen en Maasland, koppelt economie, toerisme en werkgelegenheid aan natuurbehoud. Hij ontving in 2008 de Goldman Environmental Prize, waarna verschillende andere prijzen volgden. Deze prijzen verdient Schops samen met zijn team doordat hij erin slaagt de economische waarde van de natuur zichtbaar te maken en te versterken. Zo ontwikkelden zij het fietsknooppuntensysteem, waarbij de opbrengst van kaarten ten goede komt aan investeringen in natuur en landschap langs de

fietspaden. Na dit succesvolle project stelde het team de oprichting van het eerste nationale park van Vlaanderen tot doel, met de wens om de biodiversiteit in Limburg te waarborgen en verhogen. In 2006 werd het Nationale Park Hoge Kempen geopend door Stavros Dimas, op dat moment de Europese Mileucommissaris.

The Goldman Environmental Prize

The Goldman Environmental Prize recognizes individuals for sustained and significant efforts to protect and enhance the natural environment, often at great personal risk. Each winner receives an award of \$150,000, the largest award in the world for grassroots environmentalists. The Goldman Prize views "grassroots" leaders as those involved in local efforts, where positive change is created through community or citizen participation in the issues that affect them. Through recognizing these individual leaders, the Prize seeks to inspire other ordinary people to take extraordinary actions to protect the natural world. (www.goldmanprize.org)

Lijst van boxen en figuren

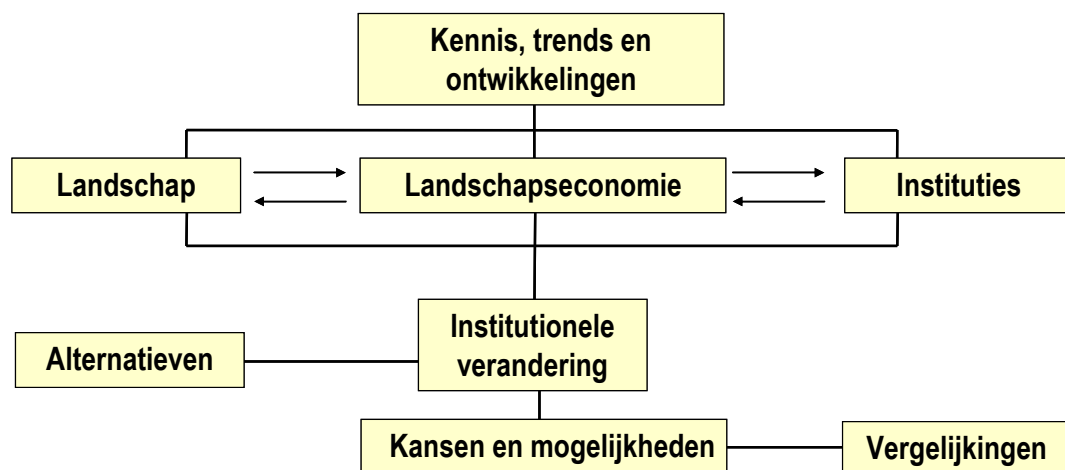
Box 1. Nederland Mooi	21
Box 2. Landscape an originally Dutch word	28
Box 3. Pictures illustrating the values of landscape	29
Box 4. Landscape types and its significance for European landscapes	30
Box 5. LNV voorbeeldgebieden "Investeren in Landschap"	46
Box 6. Gebiedsimpresie Schouwen-Duiveland	48
Box 7. Berekening van de vereveningsbijdrage	50
Box 8. Klompenpaden	52
Box 9. Gebiedsimpresie Eemland	53
Box 10. De twintig Nationale Landschappen	54
Box 11. De veelheid aan organisaties binnen Nationaal Landschap Arkemheen-Eemland	55
Box 12. LNV voorbeeldgebied "Het Groene Woud"	57
Box 13. Gebiedsimpresie Het Groene Woud	58
Box 14. Rabo StreekRekening	61
Box 15. Gebiedsimpresie Lunteren	63
Box 16. Ontwikkelingen in grondprijzen	65
Box 17. Het gemeenschappelijk eigendom van het Lunters Buurtbos	66
Box 18. Provinciaal grondfonds	67
Box 19. Berekening voordelen grondfonds bij bedrijfsuitbreiding	68
Box 20. Gebiedsimpresie EcoLaNa	69
Box 21. Het Nationaal Groenfonds	71
Box 22. Reactie Lunters Landfonds op EcoLaNa Grondfonds	71
Box 23. Impressie recreatienatuur	80
Box 24. Extra inkomsten voor het Rood voor Groen fonds	81
Box 25. Ongewenste en gewenste ontwikkelingen in het buitengebied	82
Box 26. Waarde van natuurgrond	90
Box 27. Conclusies op basis van het onderzoek	96
Box 28. Aanbevelingen op basis van het onderzoek	97
Figuur 1. Samenvatting theoretisch schema	15
Figure 2. Summary theoretical diagram	17
Figuur 3. Onderzoeksaanpak	24
Figure 4. Ferry on a River, Salomon van Ruisdael (1646)	28
Figure 5. Wheat Fields, Jacob van Ruisdael (1670)	28
Figure 6. Collective values (forest)	29
Figure 7. Social-cultural values (people at field)	29
Figure 8. Economical values (cattle)	29
Figure 9. Market characteristics	31
Figure 10. Total benefits of landscape	34
Figure 11. Total costs of landscape	34
Figure 12. Transfer of Development Rights	41
Figure 13. Theoretical diagram	43
Figuur 14. Operationalisering theoretisch kader	46
Figuur 15. Vroongronden	48
Figuur 16. Kaart van Schouwen-Duiveland	48
Figuur 17. Satellietopname van Dreischor	48
Figuur 18. Kwaliteitsverplichting	51
Figuur 19. Eemdijk	53
Figuur 20. Kaart van gebied	53

Figuur 21. Satellietopname van Eemdijk en omgeving	53
Figuur 22. Omgeving van Liempde	58
Figuur 23. Kaart van Het Groene Woud	58
Figuur 24. Satellietopname van Liempde en omgeving	58
Figuur 25. Rabobank Liempde	61
Figuur 26. Trekvlot over de Dommel	61
Figuur 27. Bos	63
Figuur 28. Kaart van omgeving Lunteren	63
Figuur 29. Satellietopname van Lunteren	63
Figuur 30. Ontwikkeling van de grondprijs voor Landbouwgrond (1995-2007)	65
Figuur 31. Waardesprong bij functieverandering	65
Figuur 32. Dhr. van Sinderen één van de initiatiefnemers van EcoLaNa	69
Figuur 33. Satellietopname omgeving Holwerd	69
Figuur 34. Kaart van de omgeving van Holwerd en Ternaard	69
Figuur 35. Trekvlot	80
Figuur 36. Hangbrug	80
Figuur 37. grauwe ganzen	80
Figuur 38. Ongewenste ontwikkelingen...	82
Figuur 39. ... Versus gewenste	82
Figuur 40. Conceptueel schema ingevuld naar situatie West Zeeuws-Vlaanderen	87
Figuur 41. Tabel toepasbaarheid van financieringsconcepten	88

Samenvatting

Het Nederlandse landschap staat onder druk. Voor het herstellen, in stand houden en beheren van landschap is geld nodig, vaak meer dan dat er via publieke wegen beschikbaar wordt gesteld. Recentelijk zijn daarom volop initiatieven genomen tot het ontwikkelen van concepten om landschap op een alternatieve manier te financieren. De ontwikkeling van een gebiedsfonds is één van deze initiatieven. Een gebiedsfonds is een instrument om publiek en privaat geld te bundelen en in te zetten op die plekken waar een publieke dienst geleverd wordt maar publieke middelen niet toereikend zijn of niet bestaan. Vanuit verschillende organisaties en ook het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) krijgen deze ontwikkelingen veel aandacht; een teken dat het gaat om een veelbelovende ontwikkeling. Het onderzoek is gericht op het verkrijgen van een duidelijk beeld van de redenen achter het ontstaan en de wijze van organisatie van verschillende gebiedsfonds. In het onderzoek worden verklaringen gezocht waarom gebiedsfonds ontstaan en hoe deze zich ontwikkelen. Vervolgens is de kennis omtrent de theorieën en omschreven en geanalyseerde fondsen gebruikt bij het inschatten van kansen en mogelijkheden tot de ontwikkeling van een gebiedsfonds in West Zeeuws-Vlaanderen.

Om de redenen achter het ontstaan en de wijze van organisatie van verschillende gebiedsfonds te benoemen is een theoretisch schema ontwikkeld. In het theoretisch schema wordt uitgegaan van vaste gegevens: landschap, landschapseconomie en instituties. Deze vaste gegevens in een bepaald gebied ondervinden invloed van de kennis, trends en ontwikkelingen binnen datzelfde gebied. Door deze invloed en onderlinge aanpassing vindt institutionele verandering plaats. De ontwikkeling van een gebiedsfonds is zo'n institutionele verandering. Een gebiedsfonds zal daarom nooit ontstaan als er geen vraag is naar een gebiedsfonds, maar ook niet als de omgeving (landschap, landschapseconomie en instituties) geen ontwikkeling behoeft. Wanneer er geen nieuwe kennis, en trends ontstaan in het gebied staat de ontwikkeling van het gebied bij wijze van stil en is ook geen institutionele verandering nodig. Het besluit om over te gaan tot de ontwikkeling van een gebiedsfonds hangt daarnaast af van mogelijke alternatieven en krijgt vorm middels vergelijking met andere instrumenten of organisaties.

Figuur 1. Samenvatting theoretisch schema

Binnen het onderzoek zijn vijf verschillende gebiedsfonds omschreven en geanalyseerd. Bij de selectie van deze fondsen is sterk rekening gehouden met de doelstellingen van het onderzoek en de gestelde definitie van een gebiedsfonds. Ook was belangrijk dat de middelen uit het fonds ingezet kunnen worden bij het beheer en de toegankelijkheid van landschap dat in eigendom is van private partijen. Vervolgens was het criterium private vulling van het fonds belangrijk en de verscheidenheid tussen de te omschrijven en te analyseren fondsen. De onderzochte gebiedsfonds zijn: Fonds Buitengebied Schouwen-Duiveland; Landschapsfonds Eem en Vallei; Streekrekening Het Groene Woud; het Lunters Landfonds en het EcoLaNa Grondfonds. Van ieder fonds zijn de doelstellingen en activiteiten

omschreven, heeft de vulling van het fonds aandacht gekregen net als de organisatie ervan. De fondsen zijn geanalyseerd met behulp van het theoretisch schema. Afsluitend zijn nog een viertal alternatieve financieringsconcepten verder uitgewerkt.

De bedreiging van identiteit en vermindering van maatschappelijke waarde lijkt een belangrijke reden om te investeren in landschap en daarmee in een gebiedsfonds. Ook het tegengaan van een ongewenste ontwikkeling; beschermen van een aantrekkelijk gebied; inspelen op een economische kans en; betrokkenheid van bewoners, agrariërs en organisaties zijn veel voorkomende beweegredenen om over te gaan tot de ontwikkeling van een gebiedsfonds. Toch moet daar ook bij opgemerkt worden dat een fonds een gebiedseigen instrument is en het ontstaan en de ontwikkeling ervan verschilt per landschap. Het aantrekken dan wel laten uitvoeren van onderzoek geeft vaak een impuls aan de ontwikkeling van de fondsen. Enerzijds trekt een innovatie onderzoek aan en anderzijds leidt onderzoek tot extra kennisontwikkeling.

Met de uitkomsten van de eerste doelstelling van het onderzoek is een inschatting te maken voor de kansen en mogelijkheden tot de ontwikkeling van een gebiedsfonds in West Zeeuws-Vlaanderen. Het gebied kenmerkt zich door weggevalen inkomstenbronnen, tegenvallende inkomsten uit landbouw en visserij en veel en grote ruimtelijke ontwikkelingen in de sector toerisme en recreatie. Daarnaast is het gebied een krimp regio en onderdeel van het Nationaal Landschap Zuid West Zeeland. Er spelen veel een vrij ingrijpende ontwikkelingen in West Zeeuws-Vlaanderen wat een 'window of opportunity' vormt voor de ontwikkeling van een gebiedsfonds. Extra aandacht gaat bij het onderzoek uit naar de financiering van recreatienatuur. Bij recreatienatuur is sprake van gebieden die ingericht worden als openbaartoegankelijke natuurgebieden met extra recreatievoorzieningen. Voor het beheer van de recreatieonderdelen in deze gebieden bestaat geen financieringsconstructie waardoor de kans bestaat op tekorten of het uitblijven van onderhoud aan deze delen van recreatienatuur. Het ontwikkelen van een gebiedsfonds kan hierin uitkomst bieden. Enerzijds biedt de ontwikkeling van een streekrekening mogelijkheden, als ook de verkoop van recreatienatuur in de vorm van verhandelbare grondcertificaten. Anderzijds bestaan er oplossingen zonder gebiedsfonds, waarbij te denken valt aan een vergoeding voor de beheerder vanuit inkomsten uit gemeentelijke toeristenbelasting. Ook de koppeling van private inkomsten met het leveren van publieke diensten biedt veelbelovende perspectieven.

Summary

The Dutch landscapes are under pressure. For the maintenance and management of landscape there is mostly more money is needed than provided by public organisations. For this reason an increased number of initiatives have been taken to develop concepts to finance landscapes in an alternative way. The development of a landscape fund is one of these initiatives. A landscape fund is an instrument which makes it possible to bundle public and private money and to invest on those places where a public service is provided but public resources are not sufficient or do not exist at all. From several organisations and also the Ministry of Agriculture, Nature and Food quality (LNV) these developments get much attention, which is an indication the development is promising. The research is aimed at obtaining a clear picture of the reasons behind the origin and the method of organisation of several landscape funds. Further the knowledge on the theories and analysed funds is used to assess the chances and opportunities for the development of an landscape fund in West Zeeuws-Vlaanderen.

To find out the reasons behind the origin and the way of organisation of several landscape funds a theoretical diagram has been developed. In the theoretical diagram: landscape, landscape economy and institutions are assumed to be fixed data. These fixed data in a certain area get influenced by knowledge, trends and developments within the same area. By this influence and adaptation institutional change takes place. The development of a landscape fund is such an institutional change. For this reason a landscape fund will never come to existence if there is no demand for a landscape fund, nor if the environment (landscape, landscape economy and institutions) do not need any development. When the area does not get influenced by new knowledge and trends, development of the area will not occur and institutional change is not necessary. Besides the decision to initiate the development of a landscape fund depends on possible alternatives and is shaped by comparison with other instruments or organisations.

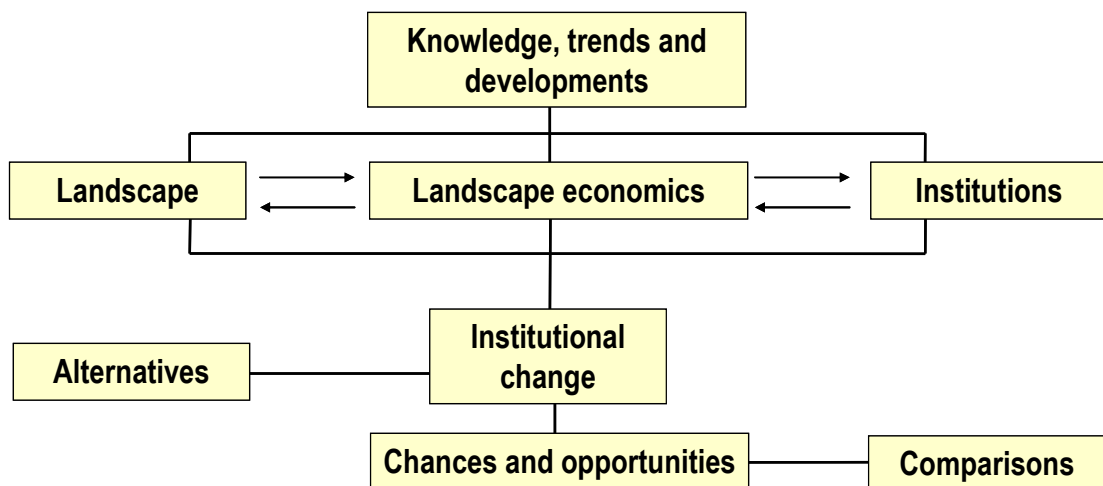

Figure 2. Summary theoretical diagram

Within the research five different landscape funds have been described and analysed. For the selection of these funds the objectives of the research and the definition of landscape fund is taken into account. Besides it was important the resources of the funds were used for the maintenance and the improvement of the accessibility of landscape which is owned by private parties. Next to that private contributions was a criteria and differences between the different funds that had to be analysed. The analysed landscape funds are: Fonds Buitengebied Schouwen-Duiveland; Landschapsfonds Eem en Vallei; Streekrekening Het Groene Woud; het Lunters Landfonds and EcoLaNa Grondfonds. Of every fund the objectives and activities are described and the income and organisation of the funds got attention. The funds have been analysed using the theoretical diagram. Besides four alternative financing concepts have been analysed.

The threat of identity and reduction of public value seem important reasons to invest in landscape and thereby in a landscape fund. Also resistance against undesirable developments; protection of an attractive area; anticipation on an economic chance and; involvement of inhabitants, farmers and organisations can be seen as motives to initiate the development of a landscape fund. Nevertheless there must be noticed that a fund is an area specific instrument and its origin and development has strong relations with its landscape. Which means one and the same fund is not applicable in all environments or any region. Research frequently stimulates the development of the funds. On the one hand an innovation attracts research, on the other hand research leads to extra knowledge and development.

With the outcomes of the first objective of the research an estimation could be made for the chances and opportunities of the development of a landscape fund in West Zeeuws-Vlaanderen. The area is characterised by disappearing income sources, decreasing income from agriculture and fishery and many and large spatial developments in the sector tourism and recreation. Moreover the area had a declining number inhabitants and is part of National Landscape Zuid West Zeeland. These rather serious developments in West Zeeuws-Vlaanderen offer a 'window or opportunity' for development of a landscape fund. Extra attention is given to the financing of recreation nature. Recreation nature are areas which are designed as public accessible nature parks with extra recreation facilities. There does not exist a financing mechanism for the management and maintenance of the recreation parts in these areas which could lead to shortages or dereliction of the maintenance. Developing a landscape fund can be a solution. On the one hand the development of a 'streekrekening' offers opportunities, as well as the sale of recreation nature in marketable 'grondcertificaten'. On the other hand solutions without the development of a landscape fund can be given. Hereby can be thought of special contracts between those who maintain the landscape and the municipality who offers a compensation making use of incomes of tourist taxes. Besides linking private income with providing public services offers promising perspectives.

(An English translation of the conclusions and recommendations can be found in Annex VII).

1 Inleiding tot het onderzoek

Het traditionele Nederlandse landschap staat onder druk. Agrariërs doen noodgedwongen aan schaalvergroting om de bedrijven te laten renderen, steden rukken op en groene weides en akkerland moeten plaatsmaken voor woonwijken. Daarnaast wordt er de komende jaren 275 duizend hectare aan EHS gerealiseerd, waarvan ongeveer 152 duizend hectare nieuwe natuur. De aandacht voor landschap is de afgelopen jaren onder verschillende overheden, organisaties en groepen bewoners aanzienlijk gestegen, mede door deze grote ruimtelijke ontwikkelingen. Er zijn daarom initiatieven genomen tot bescherming en behoud van het traditioneel agrarische of cultuurhistorische landschap en concepten ontwikkeld tot de financiering van aanleg, behoud, versterking en beheer. Deze concepten, de zogenaamde gebiedsfondsen vormen het onderwerp van het onderzoek. In hoofdstuk 1 wordt een inleiding tot het onderzoek geven met onder andere een beschrijving van de aanleiding, onderzoeksvragen en methodiek.

1.1 Inleiding

De ontwikkeling van gebiedsfondsen ten behoeve van financiering van landschap is betrekkelijk recent. In steeds meer streken in Nederland worden ideeën uitgewerkt tot samenwerking en concepten ontwikkeld voor de financiering en het behoud van agrarische en cultuurhistorische landschappen.

Ook binnen de provincie Zeeland bestaat het idee dat gebiedsfondsen kansen en mogelijkheden kunnen bieden tot landschapsfinanciering. Echter bleek aan het begin van het onderzoek dat de kennis op het gebied van de werking van deze fondsen en de exacte betekenis voor landschapsfinanciering in Zeeland een impuls kon gebruiken. Hoewel veelal bekend is dat er verschillende succesvolle concepten bestaan en hoe deze werken, mist vaak informatie hoe de fondsen zijn ontstaan en op welke manier zij zich ontwikkelen. Om tot een advies te kunnen komen voor de ontwikkeling van een fonds in Zeeland is het onderzoek daarom met name gericht op de redenties achter het ontstaan en de ontwikkeling van verschillende gebiedsfondsen.

Hoofdstuk 1 is een inleidend hoofdstuk waarin aandacht wordt besteed aan het Nederlands landgebruik, de opkomst van landschapsfinanciering en gebiedsfondsen. Vervolgens zijn het doel, de probleemstelling en de onderzoeksvragen beschreven. Daarnaast is de methodologie voor het onderzoek uitgewerkt naar afbakening, aanpak, dataverzameling en dataverwerking. Het hoofdstuk sluit af met een leeswijzer.

In het onderzoeksrapport is er veel gewerkt met boxen ter illustratie of verbreding van de hoofdtekst. Elementen uit de tekst krijgen in deze boxen extra aandacht en begrippen of organisatievormen zijn uitgewerkt ter verduidelijking.

1.2 Nederlands landgebruik en opkomst van landschapsfinanciering

In 2006 kreeg het Nederlandse landschap een rapportcijfer 7,3. Toch maken veel Nederlanders zich zorgen over de kwaliteit van het landschap. Bedrijventerreinen, grootschalige veehouderijenbedrijven, woonwijken, spoorlijnen en snelwegen; alles vraagt om een plek in het Nederlandse landschap (Verburg en Cramer, 2008). Er zijn steeds meer mensen met een toenemende hoeveelheid verschillende belangen binnen gelijkblijvende gebieden. Door de jaren heen worden de verschillende belangen verschillend gewogen waardoor gebieden steeds verschillende functies vervullen. Waarom een bepaald stuk land welke functie vervult heeft naast belangen ook te maken met geografische kenmerken, economische waarde, maatschappelijke wensen, internationale regelgeving en vele andere factoren. Het Nederlandse landgebruik is een dynamisch en complex geheel met diverse groepen landgebruikers. Particulieren, bedrijven en overheden passen een grote verscheidenheid aan instrumenten toe om invloed uit te

oefenen op de functiebepalingen binnen een gebied en dragen zo allemaal bij aan de ontwikkelingen en veranderingen van het landgebruik.

Het landgebruik in een bepaald gebied kenmerkt het landschap van het gebied. Het landgebruik maakt dus het landschap. Verandert het landgebruik dan zal het landschap ook veranderen. Door een gebied te koppelen aan een bepaald landschap en dit te willen behouden wordt de dynamiek van en verandering in landgebruik tot stilstand gebracht. Een verandering in landgebruik heeft vrijwel altijd een economische grondslag; de consequentie van tegenwerken van een verandering in landgebruik is daarom in de meeste gevallen economisch nadelig. Maar stel nu dat er een maatschappelijke wens bestaat een bepaald soort landschap te willen herstellen of behouden?

Landgebruik is meestal privaat maar de landschappelijke kenmerken in een bepaald gebied die voortvloeien uit collectief privaat landgebruik (verschillende private partijen die in een bepaald gebied hetzelfde landgebruik toepassen, zoals bijvoorbeeld landbouw) kunnen publiek een hoge waarde hebben. Landschap is van iedereen en toch weer niet. Door veranderingen van landgebruik tegen te gaan en het traditionele landschap te beschermen en behouden stijgt de maatschappelijke waarde terwijl de private economische waarde aanzienlijk daalt. Er zijn veel verschillende bestuurlijke constructies te bedenken waarmee dit evenwicht hersteld kan worden. Landschapsonderhoud kost echter vrijwel altijd geld.

De overheid kan in deze financiering een belangrijke rol spelen middels regelgeving en verplichtingen. Maar er bestaan ook andere vormen van landschapsfinanciering. Zo wordt natuur en landschap – en het gebruik ervan – in de huidige maatschappij steeds meer gecommercialiseerd (LNV, 2006). Een voorbeeld hiervan is de landschapsveiling (onder andere Ooijpolder-Groesbeek) waarbij het beheer van een bepaald landschapselement geveild wordt. Samenvattend vindt financiering van het landschap plaats door: vermarkting (waaronder verhandelbare ontwikkelingsrechten), sponsoring, adoptie, lidmaatschap of giften, fiscale voordelen en subsidies, rood voor groen, fondsen, kwalitatieve verplichting en gemeenschappelijk landbouwbeleid (Leneman, 2006; Reinhard en Silvis, 2007).

De financiering van landschap doormiddel van fondsen is betrekkelijk nieuw. Er wordt op dit moment in verschillende gebieden mee geëxperimenteerd. Enkele voorbeelden zijn het Landschapsfonds Enschede, Buurtschap IJsselzone, Groenfonds Midden-Delfland en Stichting Kerkepaden Zieuwent (Schuringa, 2006). Echter bestaan er nog weinig vaste concepten over hoe een gebiedsfonds tot stand kan komen dan wel beheerd kan worden.

1.3 Gebiedsfondsen

In de Agenda Landschap (2008) zet het kabinet in op "landschappelijk verantwoord ondernemen". Er zijn daarvoor drie sporen uitgewerkt: zorgvuldig omgaan met de ruimte, het betrekken van burgers en bedrijven en zorg dragen voor een duurzame financiering van het landschap (Verburg en Cramer, 2008). Naar aanleiding van de Agenda Landschap zijn particulieren, bedrijven en overheden op zoek gegaan naar mogelijke financieringsconstructies voor het landschap (Verburg, 2009). Een gebiedsfonds behoort daarbij tot één van de mogelijkheden. In een notitie op verzoek van LNV t.b.v. het rondetafelgesprek Landschap op 9 mei 2007 heeft de term gebiedsfonds de volgende definitie meegekregen:

Een gebiedsfonds, ook wel regionaal fonds, landschapsfonds, streekfonds of regionaal/lokaal groenfonds genoemd, is een initiatief van één of meerdere lokale en/of regionale organisaties om financiën voor de aanleg óf beheer van natuur, landschap of recreatie te werven en te bundelen (Reinhard en Silvis, 2007).

Op de website van de campagne Nederland Mooi wordt aan deze definitie nog toegevoegd dat de verworven middelen ingezet worden, daar waar rijksmiddelen niet bestaan of niet toereikend zijn en er een bestuur bestaat uit verschillende publieke en private partijen (Nederland Mooi, 2004). Meer informatie over Nederland Mooi is te lezen in de onderstaande box.

Door gedeeltelijke samenvoeging en herschrijving van bovenstaande definities is voor het onderzoek de volgende definitie van gebiedsfonds gehanteerd:

Een gebiedsfonds is een instrument om publiek en privaat geld te bundelen en in te zetten op die plekken waar een publieke dienst geleverd wordt maar publieke middelen niet toereikend zijn of niet bestaan.

Binnen de Nederlandse grenzen lopen al verschillende proeven die betrekking hebben op gebiedsfonds. Enkele zijn de proefperiode inmiddels voorbij en succesvol of minder succesvol voortgezet. De bestaande gebiedsfonds verschillen echter op tal van punten; ze zijn van structureel karakter of bijvoorbeeld op basis van besteding. Ook bestaat er een puntensysteem met vergoeding (of compensatie) op basis van de Catalogus voor Groen Blauwe Diensten (Kloen et al., 2007). In vrijwel alle provincies is men op zoek naar een geschikte manier om het landschap te kunnen (blijven) financieren. Bedachte en ontwikkelde constructies voor gebiedsfonds kennen verschillende initiatiefnemers en dienen verschillende doelen. Het begrip is daarmee heel breed geworden. Inzicht in de werking van een gebiedsfonds kan alleen verkregen worden door kenmerken, doelstellingen, bestuur, gebruik en diverse andere aspecten te inventariseren en analyseren. Er bestaat dus geen kant en klaar concept voor een gebiedsfonds dat overal geïmplementeerd kan worden. Door verschil in initiatiefnemer, doelen en methoden, lijkt het zelfs dat ieder gebiedsfonds een gebiedseigen karakter heeft (Dijk en Laeijendecker, 2009). Dit maakt de ontwikkeling van een nieuw te realiseren gebiedsfonds een grote uitdaging.

Box 1. Nederland Mooi

Nederland Mooi is een actie in de vorm van een campagne. De campagne heeft als doel gemeenten, bedrijven en burgers te inspireren tot het opzetten van lokale financiering van natuur en landschap. Lokale financiering richt zich op de aanleg en/of het beheer van die onderdelen in het landschap die door de burger hoog worden gewaardeerd, maar waarvoor publieke regelingen niet bestaan of niet toereikend zijn. Het gaat dan met name om projecten die de toegankelijkheid van natuur en landschap verhogen en om stimuleringspakketten voor agrariërs om te investeren in landschap. De campagne komt voort uit het project Investeren in Ecologie en wordt nu volledig gedragen door zestien platformleden, waaronder: de landschappen, de 12 provinciale milieufederaties, ANWB, Rabobank Nederland, RECRON, Triodos Bank, Landschapsbeheer Nederland en Staatsbosbeheer. Nederland Mooi heeft onder andere handleidingen geschreven en gepubliceerd over het opzetten van landschapsfondsen, sponsoring, adoptieprojecten en communicatie. Ook zijn zes lokale campagnes begeleidt in hun zoektocht naar financiële middelen voor natuur en landschap. Vanaf 2005 richt de campagne zich op de organisatie van workshops, ondersteuning van lokale campagnes en het beheer van de website www.nederlandmooi.nl.

1.4 Doel en onderzoeksvragen

1.4.1 Aanleiding

Duidelijk is dat de kwaliteit van de (authentieke) Nederlandse landschappen onder druk staat. Er bestaat een groeiende maatschappelijke vraag naar landschapsonderhoud, die onder andere bij ondernemers (voornamelijk agrariërs) tot de vraag heeft geleid op welke manier ze op deze maatschappelijke vraag in kunnen spelen zonder daarbij economisch verlies te lijden. Bestaande financieringsvormen zijn niet toereikend genoeg om in deze vraag tegemoet te komen en kunnen niet worden ingezet bij nieuwe vormen van landschapsonderhoud. Ook in Zeeland staan verschillende kenmerkende landschappen onder druk en kan niet al het landschapsonderhoud gefinancierd worden met de bestaande instrumenten. In een rapportage van Landschapswacht van augustus 2009 wordt zelfs beweerd dat voor behoud en beheer van cultuur- en natuurhistorische landschapselementen een tekort bestaat van ruim 21 miljoen euro per jaar. Over geheel Nederland bedraagt dit tekort ongeveer 400 miljoen (Landschapswacht, 2009).

In verschillende provincies wordt er daarom gewerkt aan het ontwikkelen van nieuwe financieringsconcepten. Zeeland behoort tot één van de provincies waarbinnen nog weinig ontworpen en geëxperimenteerd wordt op dit terrein (Klein Gebbink et al., 2009; Kort et al., 2008). Er blijven daarmee kansen liggen om (samen met andere provincies) financieringsconcepten te ontwikkelen tot

instandhouding en verbetering van de Nederlandse landschappen. In Zeeland is daarentegen het aantal gebiedsgerichte projecten vergeleken met andere provincies relatief groot. Gebiedsgerichte projecten zoals de aanleg en het beheer van recreatieve voorzieningen die in het teken staan van landschapsbeleving en juist vragen om innovatieve financieringsconcepten. Het ontwikkelen van een gebiedsfonds lijkt een mogelijkheid, maar de geringe kennis over de werking en toepasbaarheid van dit financieringsmechanisme dreigt te leiden tot een gemiste kans voor extra financiering tot landschapsbeheer van de landschappelijke kenmerken en kwaliteiten van Zeeland.

1.4.2 Doelstellingen

Gegeven bovenstaande probleemdefinitie met betrekking tot de relaties tussen kwaliteit van landschap, het tekort aan financiële middelen en de kenniskloof met betrekking tot de werking en toepasbaarheid van gebiedsfonds zijn de volgende doelstellingen geformuleerd:

1. **Het schetsen van een duidelijk beeld van de redenen achter het ontstaan en de wijze van organisatie van verschillende gebiedsfonds.**
2. **Het inventariseren van de kansen en mogelijkheden tot de ontwikkeling van een gebiedsfonds binnen de Zeeuwse provinciegrenzen.**

Een selectie, omschrijving en analyse van gebiedsfonds in Nederland geeft in het onderzoek aan wat een gebiedsfonds precies is en hoe een gebiedsfonds als financieringsmechanisme voor landschap kan worden ingezet. Hiermee wordt ingegaan op de eerste doelstelling.

De tweede doelstelling geeft inzicht of het nieuwe financieringsmechanisme dat succesvol lijkt te zijn in andere provincies ook past binnen Zeeuwse situaties. Het onderzoek geeft antwoorden op de vraag of Zeeuwse problematiek op het gebied van landschapsonderhoud zich leent voor de ontwikkeling van een gebiedsfonds. Er wordt hierbij uitgegaan van een praktisch probleem in West Zeeuws-Vlaanderen.

1.4.3 Onderzoeksvraag

Uit de twee onderzoeksdoelstellingen volgt de volgende onderzoeksvraag:

Wat zijn de redenen achter het ontstaan en de wijze van organisatie van verschillende gebiedsfonds voor landschapsfinanciering binnen Nederland en welke praktische kansen en mogelijkheden zijn er voor de ontwikkeling van een gebiedsfonds ten behoeve van de financiering en het beheer van recreatienatuur in West Zeeuws-Vlaanderen?

Naast een inventarisatie van operationele gebiedsfonds in Nederland is er gezocht naar belangrijke keuzes en omslagpunten tijdens de ontwikkeling van gebiedsfonds. In het onderzoek is extra aandacht besteed aan de redenen achter het ontstaan, organisatie, bestuur en de successen van de fonds. Hieruit zijn vervolgens sterke en zwakke punten gefilterd die van belang kunnen zijn bij een nieuw te ontwikkelen fonds.

1.4.4 Subonderzoeksvragen

De subonderzoeksvragen zijn van een ondersteunend karakter om bovenstaande onderzoeksvraag te beantwoorden. De onderzoeksvraag is in feite tweedelig; het eerste deel richt zich op gebiedsfonds in Nederland, het tweede deel op de kansen en mogelijkheden voor een gebiedsfonds in Zeeland. Er is daarom gekozen de subonderzoeksvragen op te delen in twee categorieën. De eerste vijf vragen zijn ondersteunend voor het eerste deel van de onderzoeksvraag; de laatste drie voor het tweede deel.

1. **Wat wordt er over het algemeen verstaan onder het financieringsmechanisme gebiedsfonds?**
2. **Wat zijn de beweegredenen om over te gaan tot de ontwikkeling van gebiedsfonds in verschillende gebieden?**

3. **Op welke verschillende manieren zijn gebiedsfonds georganiseerd en vindt ontwikkeling ervan plaats?**
4. **Hoe wordt een gebiedsfonds gefinancierd en gevuld?**
5. **Wat zijn de randvoorwaarden en succesfactoren voor het ontwikkelen en in stand houden van een gebiedsfonds?**

Binnen deze subonderzoeksvragen staan verschillende aspecten van het instrument gebiedsfonds centraal. Achtereenvolgens zijn dit: Definitie en functioneren, aanleiding, organisatie en ontwikkeling, financiën en ontwikkeling en duurzaamheid. Het gaat bij het beantwoorden van de vragen voornamelijk om de redenatie; waarom is iets zoals het is.

De volgende subonderzoeksvragen zijn ondersteunend voor het tweede gedeelte van de onderzoeksvraag:

6. **Op welke manier is financiering en beheer van recreatienatuur georganiseerd?**
7. **Welke problematiek kent recreatienatuur met betrekking tot landschapsonderhoud?**
8. **Kan de ontwikkeling van een gebiedsfonds uitkomst bieden voor de financiering en het beheer van gebieden die ingericht zijn als recreatienatuur?**

De beantwoording van bovenstaande vragen maakt duidelijk of er kansen en mogelijkheden bestaan tot de ontwikkeling van een gebiedsfonds in Zeeland. Met name de laatste subvraag richt zich tot mogelijke oplossingen voor een bestaand praktisch probleem.

De subonderzoeksvragen zijn van ondersteunend karakter ter beantwoording van de onderzoeksvraag. Dit betekent niet direct dat de subonderzoeksvragen ook leidend zijn binnen het onderzoek. Voor de inventarisatie en analyse van gebiedsfonds en de mogelijkheden en kansen die het instrument kan bieden voor de Zeeuwse situatie is gewerkt aan de hand van de operationalisering van het theoretisch kader.

1.5 Methode

1.5.1 Begripsbepaling

Binnen de studie zijn de kansen en mogelijkheden voor de financiering van landschap door middel van een gebiedsfonds geïnventariseerd voor de Provincie Zeeland. Naast gebiedsfonds zijn er nog vele andere vormen van mechanismen om landschap te financieren. Er is gekozen om het instrument gebiedsfonds nader te bestuderen omdat er binnen de provincie nog geringe kennis bestaat op dat gebied terwijl men vermoedt dat er kansen liggen.

Gezien de fondsen zich richten op landschapsonderhoud is het bij de bestudering van het instrument belangrijk het begrip landschap nader te definiëren. Het gaat bij het begrip landschap aan de ene kant om een concreet fysiek gebied maar aan de andere kant om een waarneming door mensen (LNV, 2007; Antrop *et al.*, 1993). Binnen het onderzoek gaat het om landschappen in de open ruimte; hiermee worden onder andere stedelijke en industriële landschappen uitgesloten. Open ruimte wordt gedefinieerd als: het landelijke gebied buiten de stedelijke bebouwde ruimte maar inclusief verspreide bebouwing en verspreide kleine bebouwingskernen (Antrop *et al.*, 1993).

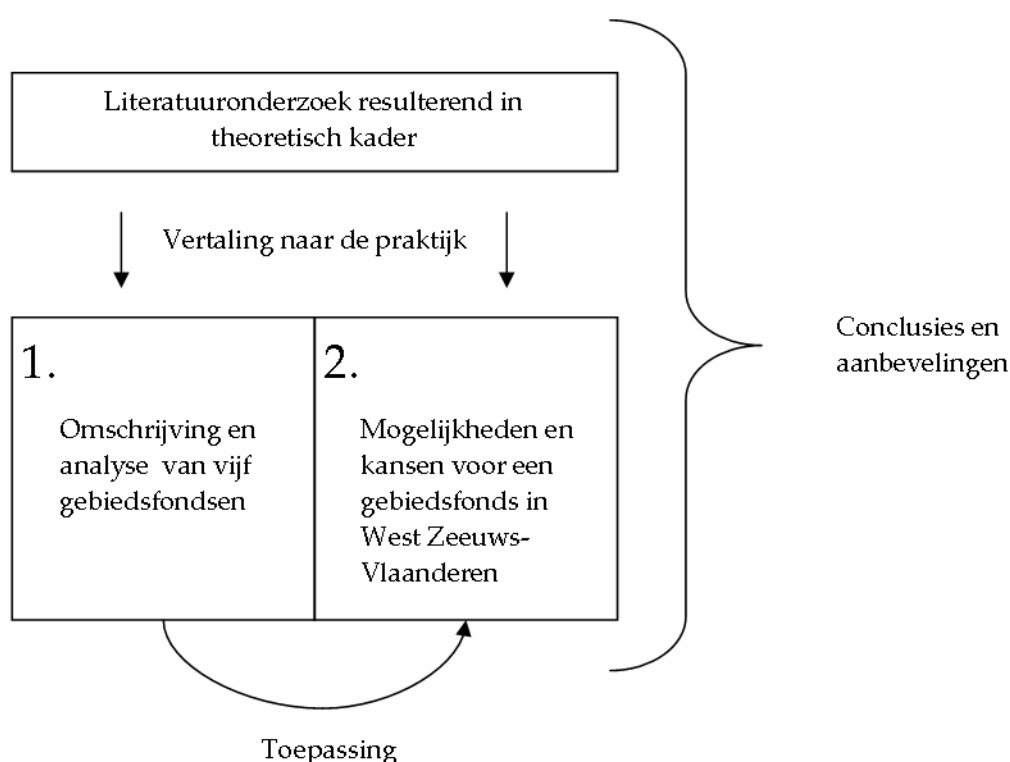
Het landelijke gebied buiten de stedelijke bebouwde ruimte – inclusief verspreide bebouwing en verspreide kleine bebouwingskernen – zoals dat door mensen wordt waargenomen, waarvan het karakter bepaald wordt door natuurlijke en/of menselijke factoren en de interactie daartussen.

Het onderzoek is gericht op de financiering door middel van een gebiedsfonds voor onderhoud van maatschappelijk waardevolle landschapselementen met vooral publieke baten. De eigenaar of beheerder levert bovenwettelijke publieke prestaties die gericht zijn op de realisatie van maatschappelijke wensen

op terreinen als natuur, water, landschap (inclusief cultuurhistorie) en toegankelijkheid. (Dijkman *et al.*, 2007; Leneman, 2006).

1.5.2 Aanpak

De aanpak van de studie bestaat uit literatuuronderzoek dat geleidt heeft tot een theoretisch kader en de operationalisering daarvan wat houvast biedt tijdens het onderzoek. Vervolgens is ingegaan op de eerste doelstelling van het onderzoek door een empirische analyse in de vorm van de omschrijving en analyse van vijf gebiedsfonds. Ter beantwoording van het tweede deel van de onderzoeksvraag is een gebied in Zeeland beschreven en wordt ingegaan op de financiering en beheersproblematiek binnen één specifiek gebiedsgericht project in Nationaal Landschap Zuidwest-Zeeland. De resultaten van het eerste deel zijn verbonden met de resultaten van het tweede deel in de laatste paragraaf van het tweede deel en de conclusie. In het laatste hoofdstuk worden de redeneringen achter het ontstaan en de ontwikkeling van fondsen geconcludeerd en de kansen en mogelijkheden tot de ontwikkeling van een gebiedsfonds beschreven. Schematisch ziet de onderzoeks aanpak er ongeveer uit als in figuur 0c.

Figuur 3. Onderzoeks aanpak

1.5.3 Dataverzameling

Allereerst zijn theoretische werken geraadpleegd voor de totstandkoming van het theoretisch kader. Hiertoe is literatuurstudie toegepast. Boeken en wetenschappelijke onderzoeksrapporten vormden de bronnen. Er is onderzoek gedaan naar de betekenis van landschap en haar waarden. De definitie van landschap bij de verschillende fondsen kon hier vervolgens mee worden vergeleken. Daarnaast zijn de kosten en baten van landschap verwerkt in twee figuren en is de problematiek in landschapseconomie besproken. De figuren maken de maatschappelijke en private aspecten van landschap duidelijk, wat onder andere aangeeft dat de financiële kosten en baten voor landschap niet bij dezelfde partijen liggen. De figuren laten de mogelijkheden voor het ontstaan van een gebiedsfonds zien en kunnen financiële stromen naar en van fondsen verklaren. Vervolgens is het bestaan van instituties en de vorming van instituties onderzocht om het ontstaan van de vorming van een fonds begrijpelijker te maken en te illustreren wat er belangrijk is bij de ontwikkeling van een fonds. Voor de verzameling van de informatie is met name gebruik gemaakt van Internet, maar ook veel verschillende boeken van Wageningen

Universiteit zijn geraadpleegd. Op Internet is vooral gezocht naar wetenschappelijke artikelen en verslagen, maar ook projectdocumenten, onderzoeken van LNV, WUR, LEI en WOt, wetenschappelijke notities en kamerbrieven.

Voor de omschrijving en analyse van vijf verschillende gebiedsfonds heeft allereerst een selectie plaatsgevonden. Bij deze selectie is gebruik gemaakt van drie inventarisaties van gebiedsfonds; te weten inventarisaties van Bureau Berenschot, WING en Wageningen UR. De selectiecriteria kwamen voort uit definities, de doelstellingen van het onderzoek en informatie uit het theoretisch kader. Na een eerste selectie is informatie over de fondsen opgezocht op websites van de fondsen en in bovenstaande inventarisaties, zijn telefoongesprekken gevoerd en is andere informatie betreffende de fondsen opgezocht met behulp van Internet. Aan de hand van het overzicht dat zo ontstond heeft een tweede selectie plaatsgevonden.

De omschrijving van de fondsen is verdeelt in inhoud, financiën en organisatie, de analyse van de fondsen naar de operationalisering van het theoretisch kader. Informatie voor de omschrijving en analyse van de fondsen is verkregen door desk studie en uitkomsten van persoonlijke interviews. De desk studie bestond uit het raadplegen van websites van de fondsen en het doornemen van achtergrondinformatie over het landschap, het fonds en de ontwikkeling daarvan. Deze achtergrondinformatie bestond uit statuten, folders, onderzoeksrapporten, brieven, beleidsstukken, krantenartikelen, beleidsprogramma's, projectvoorstellen, maar ook vooral telefoongesprekken met betrokkenen en beantwoording van vragen die per mail zijn verstuurd. De interviews waren in enkele gevallen telefonisch maar vonden vooral plaats op locatie. Bij de interviews is gewerkt met de operationalisering van het theoretisch kader; deze operationalisering vormde een checklist. Er was op die manier veel ruimte om op bijzondere aspecten van de fondsen in te gaan en door te vragen naar de redeneringen achter bepaalde ontwikkelingen.

Ook voor de beschrijving van alternatieve financieringsmechanismen is vooral gebruik gemaakt van digitale bronnen en zijn telefoongesprekken gevoerd met projectleiders en andere betrokkenen.

Het tweede deel van het onderzoek kan gezien worden als vertaling naar implementatie van de kennis die het theoretisch kader en de omschrijving en analyse van de gebiedsfonds opgeleverd hebben. Er is onderzocht in hoeverre deze kennis toepasbaar is bij landschapsfinanciering met behulp van een gebiedsfonds in West Zeeuws-Vlaanderen. Het gebied waar een gebiedsfonds wellicht mogelijkheden zou kunnen bieden is beschreven door gebruik te maken van beleidstukken, visies van de gebiedscommissie 'Natuurlijk Vitaal' en informatie op algemene websites. Vervolgens is een financiering/beheerprobleem omschreven aan de hand van informatie uit gesprekken met beleidsmakers, provincie ambtenaren en andere betrokkenen. Ook is hierbij gebruik gemaakt van notulen van de gebiedscommissie, speciale werkgroepen en nieuwsbrieven van DLG.

Vervolgens is aan experts en bestuurders van verschillende organisaties en bedrijven (onder meer: Stichting Landschapsbeheer Zeeland, Stichting Het Zeeuwse Landschap, Provincie Zeeland, Dienst Landelijk Gebied en Strandcamping Groede) de mening gevraagd of het ontwikkelen van een gebiedsfonds kansen kan bieden voor landschapsfinanciering in West Zeeuws-Vlaanderen. Er zijn hiertoe verschillende interviews gehouden zonder vragenlijst. Het idee was te vragen naar de mogelijkheden van gebiedsfonds, ervaringen uit andere gebieden te delen en zo te komen tot mogelijkheden van partijen om bij te dragen aan het beheer en de financiering van landschap. Belangen zijn geïnventariseerd en problemen gesignaleerd. De informatie is vervolgens geanalyseerd aan de hand van de operationalisering van het theoretisch kader.

1.5.4 Dataverwerking

De dataverwerking bestaat in feite uit drie onderdelen. Het eerste onderdeel is de verwerking van theoretische informatie in een theoretisch kader dat afgesloten wordt met een conceptueel schema. De operationalisering van het theoretisch kader is uitgewerkt in een duidelijke tabel. Aan de hand van het theoretisch kader en de operationalisering daarvan zijn vervolgens interviewvragen herleidt.

Het tweede onderdeel is de omschrijving en analyse van vijf verschillende fondsen en is van beschrijvend karakter. Hierbij is literatuurstudie toegepast en zijn verschillende (telefonische) interviews gehouden.

De informatie uit de literatuur en de verschillende interviews is bij elkaar gevoegd en gerangschikt naar verschillende paragrafen die overeenkomen met de paragrafen van het theoretisch kader.

Het derde deel bestaat uit een probleemomschrijving van het beheer en de financiering daarvan voor recreatienatuur in West Zeeuws-Vlaanderen. De informatie die verkregen is door het houden van interviews is verwerkt naar organisatie/bedrijf. Vervolgens is een analyse gemaakt naar de operationalisering van het theoretisch kader. Daarnaast zijn de verschillende concepten uit het tweede deel van het onderzoek vergeleken met de Zeeuwse situatie om in te schatten in hoeverre de concepten kansen en mogelijkheden konden bieden tot fondsvorming.

In de eindconclusie van het rapport komt de informatie van de drie delen bij elkaar; de resultaten zijn samengevoegd waarna een conclusie en aanbeveling is geschreven. Ook in de conclusie komt het conceptueel schema terug.

1.6 Leeswijzer

Het onderzoek bestaat uit vijf hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk vormt een inleiding tot het onderzoek. Hoofdstuk twee is het theoretisch kader. In hoofdstuk drie is een selectie gemaakt en zijn vijf verschillende gebiedsfondsen omschreven en geanalyseerd naar de operationalisering van de theorie. Hoofdstuk vier beschrijft en analyseert de landschapsproblematiek in West Zeeuws-Vlaanderen. En hoofdstuk vijf bestaat uit een conclusie en aanbeveling. In dit laatste hoofdstuk wordt de informatie uit de hoofdstukken twee tot en met vier gecombineerd om de onderzoeksvragen te beantwoorden en tot een advies te komen voor het ontwikkelen van een gebiedsfonds in West Zeeuws-Vlaanderen. Uitgezonderd van hoofdstuk 1 worden alle hoofdstukken afgesloten met een samenvatting. De inhoud van de hoofdstukken en paragrafen is in de volgende alinea verder uitgewerkt.

Het onderzoek opent met een theoretisch kader in hoofdstuk twee. Achtereenvolgens krijgen de definitie en waarden van landschap aandacht, de kosten en baten van landschap en de economische karakteristieken van landschap. In de vierde paragraaf worden instituties en de vorming van instituties in verband gebracht met landschap en het ontstaan van gebiedsfondsen. Tenslotte worden in paragraaf vijf alternatieve financieringsmechanismen besproken en vergelijkingen gemaakt met andere vormen van instituties die ontstaan zijn uit soortgelijke financieringsvraagstukken. Het hoofdstuk sluit af met een samenvatting in de vorm van een conceptueel schema.

In hoofdstuk drie is een selectie gemaakt van vier verschillende fondsen aan de hand van selectiecriteria. Deze selectie is gemaakt uit een verzameling inventarisaties van financieringsconcepten voor landschap. In de derde paragraaf is het theoretisch kader geoperationaliseerd. Vervolgens zijn vijf gebiedsfondsen omschreven naar inhoud, financiën en organisatie, en met gebruik van de theorieën in hoofdstuk twee geanalyseerd naar kennis, trends en ontwikkelingen, landschap, economie en instituties en institutionele ontwikkeling. Iedere analyse sluit af met een opsomming van de sterke en zwakke punten van de verschillende fondsen en is de toepasbaarheid beschreven. Naast deze uitgebreide omschrijvingen en analyses zijn vier andere financieringsinstrumenten beschreven.

Hoofdstuk vier geeft een inleiding tot het financiering- en beheervraagstuk van recreatienatuur in West Zeeuws-Vlaanderen. Er is een probleemstelling geformuleerd en de ideeën van verschillende betrokken partijen over gebiedsfondsen en het beheer van recreatienatuur zijn beschreven. Vervolgens is het vraagstuk en de informatie geanalyseerd aan de hand van het conceptueel schema. Daarnaast zijn de concepten van hoofdstuk drie naast de Zeeuwse situatie gelegd en met elkaar vergeleken waarna een inschatting gemaakt is of de concepten perspectieven kunnen bieden voor Zeeland.

In het laatste hoofdstuk, zijn de theorieën uit hoofdstuk twee, de concepten voor gebiedsfondsen uit hoofdstuk drie en het praktische probleem uit hoofdstuk vier gecombineerd en worden de onderzoeksvragen beantwoord. Op de conclusie volgt tenslotte een aanbeveling.

2 Conceptual Framework

The aim of the research is to provide an analysis of the reasons behind the origin of and method of organisation and functionality of regional funds which have the goal to support funding of landscape (elements) in rural areas. Over the past decade the amount of publications on the development of these kind of funds and other financing mechanisms is growing, which can be seen as a result of the increasing interest in and attention for landscape funding. The publication of the book "Landscape Agenda. Doing business with respect for the environment" by the Dutch Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality (LNV) in January 2009 emphasizes this as well; one out of the three main elements of this agenda is about sustainable funding. Developments in European rural areas have led and will lead to more questions and new opportunities. One of these new opportunities is the development of regional funds.

2.1 Introduction

To come to a clear analysis of different regional funds this report starts with a theoretical diagram in which different elements of the funding of landscape are operationalized. The following chapters give us an overview of theories related to the subject and problem. The research problem definition is the lack of knowledge about the functionality and opportunities of regional funds for landscape which makes it unclear if the development of such a fund offers opportunities in Zeeland. However, the major problem where this report deals with is the above mentioned funding of landscape. The existence of regional funds is a response to this problem and can be seen as a tool and possible solution. The goal of the theoretical diagram is to give an overview of aspects related to the funding of landscape, which gives the opportunity to position the financing mechanism regional fund. Besides it shows what aspects are important when analyzing different regional funds, its functionalities and opportunities.

Starting points of this framework are the definition and values of landscape. What is landscape and what does it offer in economical, social and environmental terms? The first chapter gives an impression of the interests in landscape. Interests that change over time; landscape and its characteristics are dynamic which is a result of behaviour and choices of men. Behaviour and choices are generally based on welfare maximization and the existence of institutions. Chapter two gives information on welfare, public and private goods and market failure. Chapter three provides theories on institutions and institutional economics, institutional change, policy instruments and trends and developments.

Chapter one to three offer an impression of the problems related to funding of landscape. The final chapter pays attention to different ways how landscape can be financed besides the development of a regional fund and compares the landscape problem to other similar problems in other sectors. The theoretical diagram will be concluded with a summary.

2.2 Landscape

2.2.1 Definition

What is landscape? In the Landscape Agenda, landscape is defined as an area, perceived by people, whose character is the result of the action and interaction of natural and/or human factors (LNV, 2009, p. 9). This rather general definition finds its origin at the European Landscape Convention of 20 October 2000 (Council of Europe, 2001). Everyone has their own idea of what constitutes landscape or knows what they consider to be an attractive landscape. In addition a lot of different landscapes exist, for instance the metropolitan landscape, natural landscape, cultural historical landscape and the industrial landscape. The research will keep to the focus set by Agenda Landschap and the advice of the task force.

It will focus on the (traditional) agricultural landscape, which brings the following definition of landscape:

The rural area with traditional and/or historical agricultural characteristics between cities and villages – including spread buildings and spread small centres of buildings – whose character is the result of the action and interaction of natural an/or human factors.

In most definitions the character of a landscape is considered to be the expression of a unique identity of a region or country shaped by people who live or used to live there. Changes in landscapes are mostly characterised by loss of diversity, coherence and identity of existing landscapes, which are considered heritage values. Therefore an increasing number of people experience these changes as a threat. The concern about vanishing traditional cultural landscapes and new emerging landscapes has for that reason become a recurring topic (Antrop, 2005; Antrop 2006).

As a result of the increasing pressure on land and (unsustainable) changes in the Dutch landscape a task force was formed to formulate an advice for the Ministry of LNV, concerning the financing of landscape. This task force led by Prof. Dr. A.H.G. (Alexander) Rinnooy Kan gave its advise in 2008. In this advise landscape is not defined, however there is a focus on development and conservation of landscape elements within important agricultural landscapes and on improving accessibility of these landscapes (LNV, 2008).

After publication of the advise a lot of researchers took this focus as a starting point for their reports. Agricultural landscapes are vanishing rapidly. Agriculture, originally the sector responsible for maintenance of the agricultural landscape, has to deal with a lot of problems, something that can be illustrated by the decreasing number of farms. In the year 2000 there were 97.392 farms, in 2008 only 75.152 farms left; this means a decrease of about 22.240 farms in 8 years. These statistics show that in average, over seven households quit farming every day and this number is still growing (CBS, 2009). Imagine the amount of farms that lost and will loose their agricultural function and the changes in landscapes as a result.

Box 2. Landscape an originally Dutch word.

The word landscape was first recorded in 1598 and borrowed as a painters term from Dutch during the 16th century, when Dutch artists were pioneering the landscape genre. The Dutch word *landschap* had earlier simply meant "region, tract of land" but had acquired an artistic sense, which it brought over into English, of "a picture depicting scenery on land." Interestingly, it took 34 years from the first recorded use of landscape in English before the word was used for a view or vista of natural scenery. This delay suggests that people were first introduced to landscapes in paintings and then saw landscapes in real life (The American Heritage, 2009; Akagawa & Sirisrisak, 2008).

Figure 4.
Ferry on a River, Salomon van Ruisdael (1649)

Figure 5.
Wheat Fields, Jacob van Ruisdael (1670)

2.2.2 Values

Taking the definition of landscape into account it is important to find out the values of landscape. An important part of the definition is that landscape is something perceived by people; but how do these people perceive landscape? In this subparagraph we discuss different values in relation to landscape.

General appreciation of particular characteristics of the rural area changed during time. Landscape values like open space, openness, quietness, darkness, the presence of nature, culture and history and the production potential of soil and water were in the past considered normal, while these values are more and more appreciated nowadays (RLG, 1997). In an Alterra report by Henkens & Raffe (2002) landscape values can be divided into three groups: collective, social-cultural and economical values.

- Collective values cover nature, landscape, cultural history and geographical values. In Holland as a result of thousands of years of interaction between men and nature a diverse and attractive landscape developed. Differences in biodiversity, soil characteristics and ways of land use are a result of this interaction. Berendsen made distinctions between nine different landscapes in the Netherlands: hilly terrain, sandy terrain, peat land settlements, river region, Carr peat, marine clay, reclaimed land, coastal zone and large water bodies.
- Social-cultural values are the opportunities for inhabitants and others to live the way they like to live in a certain environment. Social-cultural values are related to wishes of individuals and groups, house, village and region are central. The identity of people connected to a certain area is also part of social-cultural values.
- Economical values covering economical activities, the potential to develop these, employment and making a living. The agricultural sector is becoming less important but still it is the most profitable and biggest land user in the rural area. However the amount and size of businesses in tourism, nature development and rural renewal activities in general is increasing (Henkens & Raffe, 2002; Berendsen, 1997; Antrop, 2006).

Besides this division of landscape values a lot more divisions exist; it is just the way you want to look at and/or analyse landscape. In general, value is the opportunity to satisfy needs, which means there are as much values as needs. Even though all definitions of value are based on human preferences (Slangen, 2008). Landscape is holistic, which means that the complete picture is more than the sum of its parts. Every single landscape element gets its meaning by the position within the complete landscape (Antrop, 1993). Landscape elements get their value by their relation to the environment and other landscape elements.

Box 3. Pictures illustrating the values of landscape

Figure 6. Collective values (forest)

Figure 7. Social-cultural values (people at field)

Figure 8. Economical values (cattle)

2.2.3 Functions of landscape

Besides values a landscape does have functions as well. Functions can not be seen as values and vice versa; values show how the landscape is perceived by people, functions also shows what the landscape represent and what purposes it fulfils. Henkens & Raffé (2002) mention six different functions of the rural area: nature, landscape, agriculture, water, recreation and housing and working. Most of these functions can be translated to values. Nevertheless, one function is not included in the list of values but is rather important to (in particular) the Dutch landscape: the function water. The Dutch landscape is characterised by waterworks like ditches, canals, windmills and dikes; especially in the rural areas these elements characterise the landscape.

Box 4. Landscape types and its significance for European landscape

Alterra research by Farjon et al. (2001) was conducted to find out the importance of different Dutch landscapes for North-West Europe. The research shows that certain types of Dutch landscape - particularly the polders and peat reclamations - are very uncommon elsewhere in north-west Europe. Over 95% of the polders in north-west Europe are situated in the Netherlands. Peat reclamations with strip plots, and old marine clay polders with dwelling mounds are mainly restricted to the Netherlands. The Netherlands therefore has a great responsibility to maintain these landscapes (Farjon et al., 2001).

Landscape type	Area NW Europe(km2)	Area in NL (km2)	Dutch proportion of NW Europe. total
Reclaimed lakes	2 600	2 500	95 %
Marine clay polders	15 500	5 400	35 %
Peat reclamations, pumped drainage	10 000	5 100	50 %
Levee & basin reclamations	?	2 100	<50 %
Dunes (excl. dune reclamations)	5 300	400-450	10 %
Wadden Sea	6 000-9 000	2 700	30-45 %
Peat settlements	2 500	1 800	75 %
Kamp reclamations with local essen	?	4 500	20-50 %
Ice-pushed ridges	?	1 850	approx. 50 %
Saline & brackish estuaries with salt marshes	?	970	10 %

2.3 Landscape economics

2.3.1 Landscape market

Is landscape a marketable good? The market mechanism works best when goods are rival and excludable. When this is not the case the market fails as a pricing mechanism. The biggest part of the benefits of landscape are non-excludable and non-rival. Something is non-rival when it is indivisible; one individual can consume the good without reducing consumption possibilities of others. When the good is also non-excludable we deal with public goods. Public goods are characterised by communal use and indivisibility; anyone may use the provided good and no-one will encounter disadvantage from others when he or she also wants to use the good in the same way at the same time.

Landscape has the character of a public good, which makes it difficult to set a price for landscape. However landscape is not completely free. Partly landscape also has private or marketable aspects. An example is the use of landscape by an association. The use of the landscape is in this case a non-rival but excludable good; to use the landscape the way the association uses the landscape will cost you fees for membership. When a good is non-rival but excludable we are dealing with club goods or toll goods; goods restricted to people who pay. Members of for example landscape maintenance organisations derive personal welfare by actively managing the landscape to a stage how they want the landscape to be. Also the production of physical goods is part of the landscape, in case these goods can be sold at the market, are rival and excludable it concerns private goods. Consumption by one individual prevents

consumption by anyone else. Examples are agricultural produce and property rights (Jongeneel et al., 2005; Slangen, 2008; LNV, 2007).

As can be seen landscape provides all kinds of different goods which makes it difficult to estimate what the costs and benefits of landscape are. The following figure gives a summary and overview of these different goods, including some examples.

	Excludable	Non-excludable
Rival	Private Goods Agricultural produce Property rights	Common Goods Water View guaranty (uitzichtsgarantie)
Non-rival	Club Goods / Toll Goods Landscape maintenance by organisation Nature associations	Public Goods Experience nature Watching birds

Figure 9. Market characteristics

Why a good is excludable and/or rival is related with the existence of institutions; one of the theories within the institutional economics is the property rights theory. Whether property rights (a private good) are assigned to a resource (e.g. landscape) depends on two elements: the value of the (attribute of the) resource itself and the costs of assigning property rights to it. If a resource is scarce, the value is often high. If the costs of assigning property rights in comparison with the value are too high, the good is said to be in the public domain and potentially the subject of competition. If it is possible to make a good excludable, costs can be recovered from users, and the goods can, in principle, be supplied voluntarily or by entrepreneurs via markets (Rij, 2006).

2.3.2 Private property, public nature

Landscape provides a complex and constantly changing balance of private goods and public environmental services. In general they are private businesses that deliver these both private and public goods. In some cases the businesses are supported with public funding. But because this payment for public goods can not be secured the system will be unsustainable when production of private goods is not economically viable anymore (ELO, 2006). The landscape is mostly owned and maintained by private actors, while the use of the landscape has a public character. There is no market for green (public) services for private businesses. On the one hand landscape is a public good, non-excludable (once produced, non paying consumers cannot be prevented from using public goods, so it is impossible to prevent 'free-riding') and non-rival (the consumption of a public good by one individual does not diminish its supply to others). On the other hand landscape is owned by private actors who develop and maintain the landscape only in case there exists an opportunity to increase the personal welfare (assuming the private party acts according to the welfare theory) (Leneman, 2006; Beynon et al., 1998).

The goods provided by landscape can be divided in public, private, and club goods which is done in economics. However, Leneman (2006) makes a division in three categories:

1. Physical goods that can be found on the market; goods that are being extracted from the landscape and sold at the market.
2. Goods and services that are not, or can not be sold at the market: goods and services that have a collective character like biodiversity and agricultural history.
3. Other goods and services that can be sold at the market by using the 'free' services provided by production of the last two goods.

This division is interesting because it stresses on economical value and whether a good is marketable or not, which gives us another view on the goods provided by landscape. The third category is characterised by the fact that costs and benefits are not equally shared; the one or it that offers the services does not get

benefits from the one who is using or 'selling' the services: a transaction will not take place. Examples are: expenditures by tourists in recreational businesses like restaurants and campsites; higher value of houses as a result of the presence of attractive landscape and reduced costs of water filtering with the existence of nature (Leneman, 2006; Jongeneel et al., 2005).

2.3.3 Costs and benefits of landscape

Without the existence of institutions, valuation of landscape and (changes in) land use were based on cost-benefit analyses. Costs and benefits are related to the valuation of individuals or a society. The essence and the driving force of human action, and therefore of the market economy, is the valuation of individuals. Action of an individual or a society is the result of choice among alternatives. This choice reflects values and preferences among those alternatives (Rothbard, 1956). Research of LNV shows that landscape has a high value. The man-made landscapes of the Netherlands are highly appreciated by society. Investment in landscape is sustainable and the benefits are higher than the costs. However the benefits can in most cases not be traced back in the sector landscape itself but in other sectors like: working and living, recreation, mobility and health. On the other hand landscape does not directly benefit from these sectors (LNV, 2007; LNV, 2006).

Landscape is a composed good and different values are involved in the choice and action of people when changing the landscape. Besides, more actors than only a seller and buyer are involved in the development and maintenance of landscape, which makes it difficult to show the costs and benefits in a figure. However, it is important to know who and in what way different actors enjoy benefit or have disadvantage of landscape. This paragraph has the aim to give an overview of the costs and benefits of landscape.

A clear overview mostly entails a figure in which all aspects and characteristics come together. To make the costs and benefits of landscape visible two figures are made; one with the total costs, another with the total benefits of landscape. The theories and figures of Jongeneel et al. (2005), Pearce, D. & E. Özdemiroglu et al. (2002) and Slangen (2008) form the basis of these figures.

Besides characteristics of these costs and benefits are made visible. The colours of the boxes are related to the kind of good, as characterised by Leneman (2006), which gives an idea of the physical and non-physical costs and benefits of landscape. Both figures, of the total benefits and total costs of landscape can be found on page 33. A Dutch translation of the figures can be found in annex II.

Total benefits

As a start a distinction is made between primary benefits and secondary benefits. The value related to the purpose (e.g. nature conservation, production of physical goods and accessibility for the public) are called primary benefits. The secondary benefits are not directly linked to the landscape but can be described as related benefits. Primary benefits as well as secondary benefits can be divided in direct and indirect benefits. Direct secondary benefits are 'free' benefits as a result of the existence of landscape (e.g. selling of wood and the lease of land). Indirect secondary benefits are opportunity benefits; the landscape creates an environment that enables (for instance) entrepreneurs to set up businesses or activities to generate personal benefits, that do not directly have to benefit the landscape.

Primary benefits can be divided in use value and non-use value. Both values have an overall public character; which means it is difficult to determine the economical value. Use value are the benefits of landscape for society; Lengkeek (1997) gives, with his four values of landscape, a clear indication of these benefits (utility, experience, attraction and appropriation value). Non-use value is the welfare derived from landscape by not using it; the so called existence value (for example: respect and responsibility towards nature). The use value is again divided in two: actual use and option value. Actual use exist out of two benefits: direct benefits and indirect benefits. Direct benefits are the only primary benefits that are physical goods; so marketable goods. Examples of direct benefits are entree fees for a nature park and costs for parking. Some indirect benefits are improvement of health and sequestering carbon dioxide. Option value is the willingness to pay for future use; this can be for your own, for others or for future generations (bequest value).

Total costs

The total costs is the value of the means to realise and maintain the landscape. Like the benefits, costs can be divided in primary and secondary costs and direct and indirect costs. Direct costs are costs to realise and maintain landscape and its accessibility; indirect costs are costs within other sectors to support the landscape.

Primary direct costs can be divided in costs that take place only once and continuous costs. Preparation and planning, acquisition costs and construct, building and organizing costs have a unique character; the exploitation and maintenance costs are continuous. Primary indirect costs do have a continuous character; the loss of marketable goods as well as the loss of non-marketable goods is continuous. To develop or conserve landscape, the land can not be used in another way; in case the other type of land use is more profitable we are dealing with loss of marketable goods. An example of this is the development of agricultural land into nature. The produce of the agricultural land is not the same as that of nature; the difference between these produce is the loss of marketable goods. Examples of non-marketable goods are loss of identity, welfare or health related to the change in land use (Jongeneel et al., 2005; Pearce, D. & E. Özdemiroglu et al., 2002; Slangen, 2008).

The colours of both figures show that the benefits have an overall public character which means most of the benefits can not be sold at a market. The costs of landscape are in contrast with the benefits mainly physical which means that financially the costs of landscape are much higher than the benefits. Landscape has proven to be beneficial towards economical welfare (LNV, 2007). However, it concerns a general increase of economical welfare for a whole region or country and not for those who own the landscape. Those who own the landscape only profit when the direct benefits (like agricultural production) are high; there is no guarantee the landscape owners also benefit from the public characters of landscape.

Remark: The colours in the figures give an indication of the costs and benefits of landscape and differ in every project and at every level. At an individual level the figure can be totally different than at national level or project level. The combinations of colours is not based on statistics and will be different in every situation. Neither do the dimensions of the boxes have a relation with the quantity of benefits or costs. However, the figures give an overview and provide an entrance for further research and discussion.

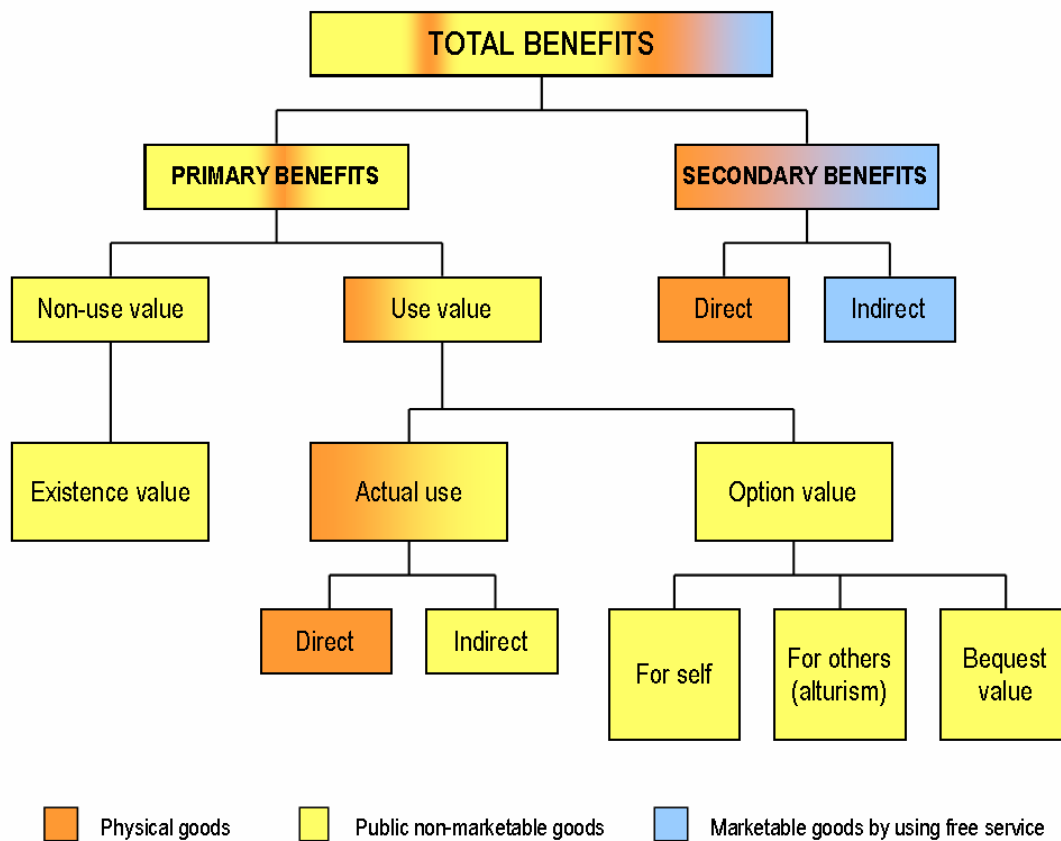

Figure 10. Total benefits of landscape

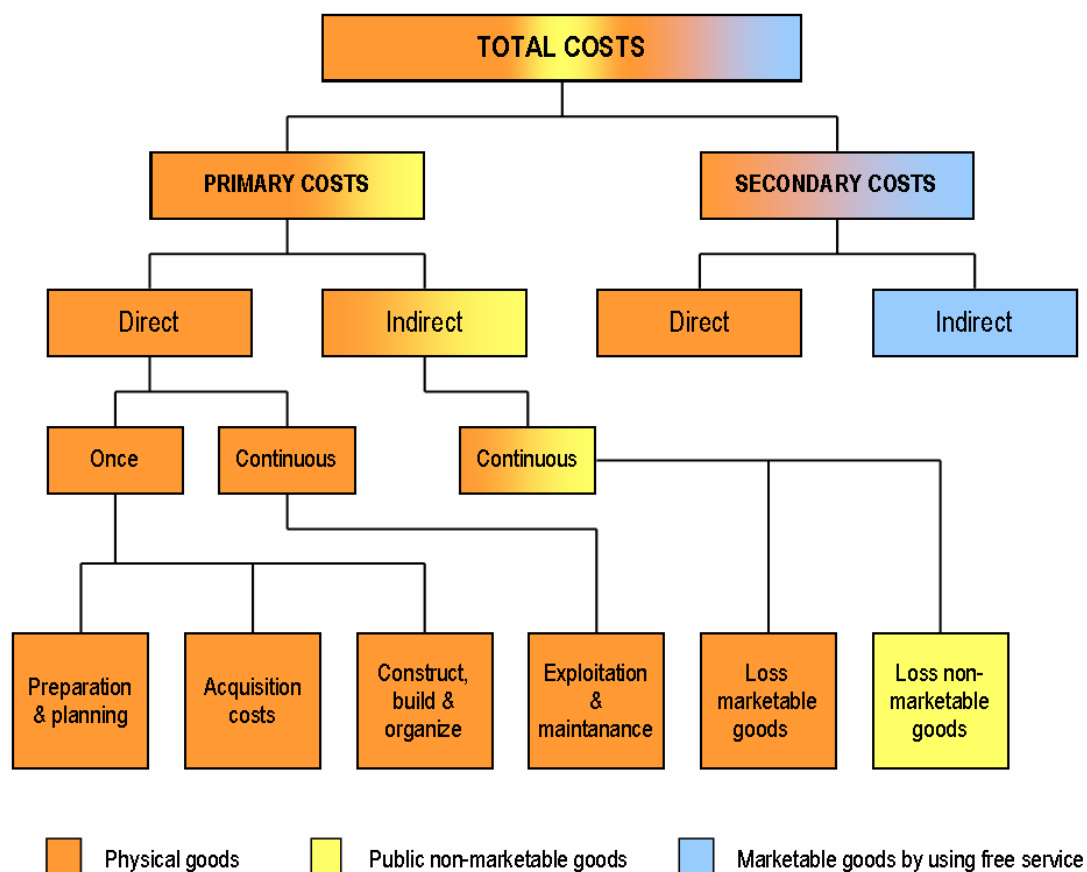

Figure 11. Total costs of landscape

2.3.6 Measuring the benefits of landscape

There exist different ways to measure the benefits of nature or landscape. However these are moreover estimations than exact calculations since it is difficult to set a price for public non-marketable goods. You can divide direct and indirect methods to estimate the value. Indirect methods determine a price by comparing the public good with complementary private goods. The travel cost method (the costs to visit the landscape) and hedonic pricing method (using prices of houses to estimate the demand for landscape) are examples of indirect methods. Direct methods determine the value directly. Methods to do this are the Contingent Valuation Method (asking respondents to their willingness to pay for landscape) and the Choice Experiment Method (asking respondents to rank the welfare derived from different aspects of landscape). But the results can be biased because there may be a difference in what respondents say and what they do (Slangen, 2008).

One of the most recent applied methods is the Febo-method. It is an applied method, because the method was already developed by accountants en economists earlier. But is currently also being used by Triple E to measure the costs, and especially the benefits of landscape. Using the Febo-method, landscape is seen as an enterprise; the benefits are the gains derived from landscape. It entails the benefits that can be traced back to the experience of landscape, so exclusive physical goods. Important is that using the Febo-methode only actual benefits are used in the calculation. Landscape as source of human welfare is a function of nature and landscape that increases in value by society as a whole. It is clear that everything with a purpose can be expressed in a economical value. Anything that is valued by society leads to expenditures. Examples of benefits derived from landscape or nature are public fees like: tourist fees, real estate fees (OZB belasting), corporation fees (vennootschapsbelasting) but besides also an increase in turnover (and profit) of the restaurants and an increase of the value of (private owned) houses. The Febo-method indicates which institutions and who are benefiting from nature or landscape in a specific region and therefore gives an insight in who should contribute (in financial means) to the maintenance of nature or landscape (Bade et al., 2009).

2.4 *Restrained society*

2.4.1 Institutions

Besides economics, institutions have an effect on choices and behaviour of people; they are institutions that determine the pay-offs. Within this study the focus is on institutions for and in the rural areas and landscapes. The most common definition for institutions is from Douglass North (1995) who defined them as: the constraints that human beings impose on human interaction. They consist of formal rules (constitutions, statute law, common law, regulations) and informal constraints (conventions, norms and self enforced codes of conduct) and their enforcement characteristics. Those constraints define (together with the standard constraints of economics) the opportunity set in the economy and thereby determine the choices that individuals make that shape the performance of societies and economies over time (North 1995, p. 15; Eaton & Meijerink, 2007). On the other hand some researchers claim institutions do not have a restraining character but instead enable humans to act and develop, which is in literature also called 'dispositional power' (Goverde & Zwaan, 2009).

The origin of the existence of institutions comes from the need for stability within a group of people that interacts with each other and try to give significance to the daily chaos. The social construction of reality, which forms the basis of the origin of institutions, takes place in these groups; as a result the interaction within this group changes, but also the communication of the group towards outsiders. Institutions can be seen as engine for development for a group of people or a society. Nevertheless, it limits the personal choice of people who are part of this particular group or society. The relatively set of rules, culture, norms and values determine what opportunities are and what is good or wrong (Leneman, 2006).

North emphasises that a crucial distinction must be made between institutions and organisations. Although like institutions, organisations provide a structure to human interaction, conceptually rules (institutions) must be differentiated from the players (organisations). Organisations are the structures developed taking in account the rules of institutions. A constantly interaction between existing

institutions and organisations may result to new institutions or organisations. However, institutional change takes long because the existing institutions originated with a purpose and social construction (or organisation) is necessary to change these.

The constraints imposed by the institutional framework (together with the other constraints) define the opportunity set and therefore the kind of organizations that will come into existence. Given its objective function – profit maximization, winning elections, regulating businesses, educating students – the organization, which may be a firm, a political party, a regulatory agency, a school or college, will engage in acquiring skills and knowledge that will enhance its survival possibilities in the context of ubiquitous scarcity and hence competition. The kind of skills and knowledge that will pay off will be a function of the incentive structure inherent in the institutional matrix. If the highest rates of return in a society are to be made from piracy, then organizations will invest in knowledge and skills that will make them better pirates; if organizations realize the highest payoffs by increasing productivity then they will invest in skills and knowledge to achieve that objective. Organizations may not only directly invest in acquiring skills and knowledge but indirectly (via the political process) induce public investment in those kinds of knowledge that they believe will enhance their survival prospects (North, 1995, p. 4-5).

Institutional economy

The institutional economy has three most common theories dealing with institutions and organisations: property rights theory, transaction costs theory and the principal agent theory. These theories are of importance when analysing and/or try to understand institutions.

The property rights-theory studies the economical effects of institutions (or the lack of it) on social level (e.g. land). Property rights can be divided in: the right to use the good, the right to earn money with the good (usufruct) and the right to change or shape the content of the good. Different property rights of the same good are not always with the same actor. When you want to cut down an old tree in your garden, it is your tree and your garden but you have to ask the municipality for permission. The appointments about these rights and different stakeholders are registered in contracts, law or use.

The transaction cost theory and the principal agent theory study institutions on transaction level between different actors in a society. Transaction costs are costs necessary to acquire information about a product, partner and market, to draw up a contract and control this contract. The height of the costs is related to the specificity of the good or service, the frequentation and uncertainty.

One of the starting-points of the principal agent theory is the asymmetry on the information about achievement. The agent has the information from the principal but the principal has to take effort to acquire information about the achievements of the agent. On the one hand the monitoring and control of the agent by the principal costs money, on the other hand it makes sure the agent does his job properly (Leneman, 2006; Slangen, 2008; Eaton & Meijerink 2007).

2.4.2 Institutional change

Institutions are in a constant state of evolution. When in history nature was developed into arable land with financial means of private investors, nowadays nature organisations and governments reclaim agricultural land to create 'new nature' with – in most of the cases – subsidies and support from the European Union. Just after the second world war high production was the goal in agriculture while during the past decade rural tourism became more and more popular.

Yet different institutions have different change frequencies. In the previous figure there is made a distinction between four levels of institutions. The more embedded a institution is the harder to change. Change in culture takes centuries, in institutional environment ten to one hundred years, and change in governance one up to ten years. Resource allocation and employment is a continuous process. Institutions work within an institutional system and interact with each other which makes them path dependent, resulting that decisions made in the past, determine possible developments for the future. In general, when one considers formal rules, the more extensive the procedures to develop new, the lower the change frequency and the more durable they will be. However, exceptions on the rule exist, for example on level two: times of crisis can provide windows of opportunity that provide occasions for sharp breaks from established procedures. Unfortunately most changes take long; something that also reflects on the

frustration of, and conflicts between, entrepreneurs and governmental policies. Mostly entrepreneurs discover an opportunity in the dynamic market, but realisation and development are being constrained by slow planning and political decision making (Rij, 2008a). Best option in such kind of cases is to incorporate the innovation within the existing institutional system; a trick to let the institutional change look less radical.

The origin of institutional change

Entrepreneurs are in most cases the innovator and the energizer of institutional change; they are the agents of change; the decision maker(s) in organisations. The sources of change are the opportunities perceived by entrepreneurs, which find their origin either in external changes in the environment or the acquisition of learning and skills and their incorporation in the mental constructs of the actors. It is usually some mixture of external change and internal learning that triggers the choices that lead to institutional change. The decision the entrepreneur takes depends on the gains to be derived from the existing institutional framework compared to the gains from devoting resources to altering that framework (North, 1993). Transaction costs and uncertainty play important roles. Eaton & Meijerink (2007) stated that institutions affect the performance of the economy by their effect on the costs of exchange (transaction costs) and production. So besides the difference in gains before and after the institutional change, it is about minimizing transactions costs and uncertainties, so saving transaction costs with changing the institutional framework.

Changes in the formal rules may come about as a result of legislative changes; informal constraints – norms, conventions, or personal standards of honesty – occur gradually and sometimes quite subconsciously as individuals evolve alternative patterns of behaviour consistent with their newly perceived evaluation of costs and benefits. However, both changes may weaken the power of existing organizations, strengthen or give rise to organizations with different interests and change the path. The critical actor(s) in such situations will be political entrepreneurs whose degrees of freedom will increase in such situations and, on basis of their perception of the issues, give them the ability to induce the growth of organisations with different interests (or strengthen existing ones). Taking these decisions they have to be consequential because the institutional constraints dictate the margins at which organisations operate. If organizations devote their efforts to unproductive activities, institutional constraints have provided the incentive structure for such activity. Third world countries are poor because the institutional constraints define a set of payoffs to political/economic activity that do not encourage productive activity (North, 1993). The transaction costs to acquire information and the risks to invest are high, which leads to little innovation and productivity does not increase. As institutions increase the certainty that agreements or contracts will be respected, individual agents will be more willing to invest and undertake more complex transactions (Eaton & Meijerink, 2007).

Planned institutional change

Establishing formal rules is not sufficient to stimulate institutional change. Without acceptance and embeddedness of formal rules in supportive norms, institutional change will not take place (unless enforced). However, the question on how changes to formal institutions become effective and embedded in society and behaviour is to a large extent unanswered. Although we would like to, changes into rules and governance structures that are successful in one situation can not always be applied successfully in another. As we have stated earlier an institution at a lower level should fit within the institutions of a higher level. Thus institutional arrangements should fit within the institutional environment. If the match is not there, then the organisational arrangements and formal rules may be ignored or ineffective, or lead to other, not necessarily intended, consequences. However, exchange of knowledge between different actors and different regions stimulates change and innovation. Yet it is important not to just copy successes of other situations but to identify cases where the process has begun and to build upon such "islands of trust" that can serve as examples for a wider region. With projects aimed to change institutions it is important to include a learning process in which different actors (that have to deal with the change) understand the limitations of exiting institutions and mechanisms of governance and experiment with new forms of governance (Eaton & Meijerink, 2007).

2.4.3 Trends and developments

Trends and developments, the actions of (political) entrepreneurs, based on their perceptions of changing environments together with knowledge and expected chances, are the origin of (institutional) change. This paragraph provides an introduction in nowadays trends and developments within the rural areas in the Netherlands.

Development of rural areas is a continuous process, landscape changes over time. In chapter 2.1 developments like the decrease in the number of farmers (which are important guardians of the landscape) – with over seven quitting farmers every day – are already mentioned. Next to these developments many other changes are taking place. Within these changes subsidies, agricultural incomes and land prices are crucial factors. Although, sometimes, maintainers of recreational areas and nature conservation sites have problems to raise enough money to maintain the preferred spatial quality, most landscape problems have to do with the economic position of farmers. One of the major problems concerns the so called rent-gap. The price for which farmers can buy or rent land is high because the demand for land – with another function than agriculture – is high. Development in these areas may be allowed in the future. As a result, annual interest charges for these plots are higher than the declining revenues for agricultural production (Rij, 2008b).

Besides economic developments political and social changes take place. Decentralisation and deregulation are recent developments. More and more the central government leaves responsibility for regional areas to the provinces and the municipalities. It is for the province or municipality to decide in what way the funding of landscape is supported and organised and who will be involved. A possible threat is the lack of means, budget and number of skilled civil servants to be able to take care of the green area (Rij, 2006).

Also, the way people think about and value landscape is changing, which forces policymakers and invites entrepreneurs to give more attention to landscape. The reasons for this change are the change in composition of the population living in rural areas and the increasing awareness about the importance of landscape. The population in rural areas used to be working in the agricultural sector; nowadays more and more people, who are not financially depended on their environment, live in the rural area. A transition from production to consumption function is taking place. An example that illustrates this development is described in the following box. As a result, combined with the increase in awareness of the positive effects of an attractive environment, inhabitants wish to actively participate or contribute in financial means in maintaining 'their' landscape (Overbeek et al., 2008). Citizens demand landscape and landowners can provide these green areas. The willingness to pay for this good or service – with public characteristics – is increasing (Rij, 2008a). A development that could lead to transition and the origin of new institutions concerning the funding of landscape. Farmers or other guardians of landscape should be rewarded for measures they take to maintain the landscape according to a market conform price for activities the society wishes. This gives the farmer a broader business management and provides (local) governments with an opportunity to organise the maintenance of landscape in a more (financially) flexible way (Goverde & Zwaan, 2009).

2.5 Out of the box

2.5.1 Alternative financing mechanisms

Besides the funding of landscape by developing regional or landscape funds there exist several other mechanisms or methods to (financially) support the development and maintenance of landscape.

The Dutch Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality (LNV) assigned Berenschot to produce two reports on the existing financing mechanisms for landscape. The first report (Kort et al., 2008) was an inventory and conceptualisation, the second report (Kort et al., 2009), which is published as a book, Kort et al. give detailed descriptions of ten inspiring regional instruments. Especially the first report provides an overview of different financing mechanisms. Besides, Reinhard & Silvis (2007), Leneman et al. (2006) and Henkens & Raffe (2002) included overviews in their reports. Different mechanisms mostly replenish each other; the financing of landscape is mostly arranged with a combination of mechanisms. Which follows is an overview of most common instruments.

Red for Green (Rood voor Groen)

In the red for green concept a part of the (expected) profit of the building of houses (or offices) is invested in the improvement or development of landscape (and/or nature). Red pays for green. Important in this concept is the relationship between red and green; the green should be located close to the red. Mostly it concerns agricultural land that is being developed into a residential area. The increase of the value of land is used to improve the landscape. However, an attractive landscape is highly valued by society which reflects on the house prices. The investment in green is therefore also profitable. The concept can be used in case of the development of real estate, but also with the change of a farm to houses or in case a camping site expands. Disadvantage of the concept is that new developments and change in rural areas is needed. Bottlenecks are the difficult estimation of costs and benefits, the large number of different actors involved and the maintenance of the created or improved landscape.

Commercializing of landscape

Rewarding farmers or other guardians of landscape for measures they take to maintain the landscape according to a market conform price is the basis of the commercializing of landscape. There are a lot of opportunities possible: entrée fees, a price to park your car nearby a landscape/nature area, but also selling maps and other landscape related articles. Besides, you can think of the providing of green or blue services that prevent making costs in other sectors. Green services can contribute to save investments, like the filtering of water and improvement of dikes or protection against sea and river. Those deriving profit from nature or landscape should invest in landscape.

Sponsoring

Businesses, organisations and private actors can sponsor nature and/or landscape development or maintenance. Sponsoring is an important communication and financing mechanism: mostly it is made visible for others that an organisation or business sponsors certain activities or developments which has its reflection on the image of the business or organisation. Sponsoring is related with demands; the receiver is required to provide a service in return. Financial sponsoring is a tax deductible business cost, which makes it attractive for companies and organisations. However, the sponsoring of green services is still limited.

Adoption, membership and donations

Adoption is a contracted financial contribution of civilians or companies for a specific activity or object. Compared with sponsoring, adoption focuses on a long period and less on image and publicity. Examples of adoption are the adoption of a cow, chicken, apple tree or field margin. Usually emotion plays an important role. In the contract appointments are made what the roles and demands are of receiver and demander. Landscape maintenance or development is also sold by auction. However it does not make you owner of landscape. It is a way to financially support or adopt a landscape element for a longer period of time.

Membership of an nature or landscape association is also important for the landscape. The association is the communicational bridge between landscape and people and is important to create or maintain a basis and awareness for landscape.

Donations are given without a contractual service in return and are mostly based on social grounds. Sometimes, publicity plays a role. There are few organisations and companies that do not make their donation public.

Fiscal instruments and subsidies

Fiscal benefits and subsidies are instruments to direct and stimulate certain developments. Governmental investments take place (direct or indirect) with income from taxes. Investments in green can be financed by the increase of an already existing tax or development of new kind of taxes. However, investment in green is not always attractive, basically because the benefits do have the characteristics of a public good, which means low (physical) profits.

Besides all kind of fiscal instruments a lot of different grants related to nature and landscape exist. Different European, National and regional subsidies provided by governments are aimed at stimulation of landscape development and maintenance.

2.5.2 Comparisons

Landscape is generally a public good provided by private actors in the rural areas. The major problem in the landscape discussion are the costs for the development and maintenance of landscape. Who can and/or should pay the price, who benefit and who profit from the existence of landscape? The previous paragraphs give a clear picture and overview of the different aspects of landscape and the funding of it. But how is funding organised in other sectors with the same characteristics? Why do water boards exist and landscape boards do not? This paragraph takes a closer look at problems and their solutions in other sectors that are comparable to the landscape problem.

Water boards

The Dutch live with water (referring to: Nederland leeft met water). Big areas of land are below sea level, which means water problems would be accruing if pumps or other 'watercultural arts' non existed. It is for the common good to prevent the land from flooding. Water boards are among the oldest forms of local government and democratic systems in the Netherlands; some of them have been founded in the 13th century. Local water control boards were established because people (especially farmers) were dependent on each other when it concerned water problems. It did not take long before taxes had to be paid and the boards developed their own laws. It was the beginning of the development of an institution. In 2006 the Netherlands had 27 different water boards. A water board's territory is made up of one or more polders or watersheds. The territory of a water board generally covers several municipalities and may even include two or more provinces. A water board is responsible for managing the water barriers, the waterways, the water levels and the water quality in its region

They have elections (once in four years) and the boards function independently from other governmental bodies. The structure of the water boards varies, but they all have a general administrative body, an executive board and a chairperson. The administrative body represents various stakeholders: farmers, companies and residents. The executive board is elected by the administrative body, and the chairperson (in Dutch: dijkgraaf) is appointed by the government for periods of six years.

The boards have the authority to impose taxes. The Dutch government contributes to this system by paying for the costs of constructing and maintaining water barriers and the main waterways. The costs of water treatment are financed by a water pollution levy, which is based on the polluter pays principle. The Association of Water Boards (Unie van Waterschappen) promotes the interests of Dutch water boards at a national and international level. This Association especially safeguards the interests of the boards with regard to the Dutch government.

Association of entrepreneurs

Every year it will become Christmas, and every year the city streets are made attractive to the people, with lights and Christmas trees. Anyone can benefit from the provided goods and consume the welfare they enjoy from the existence of these goods. However the lights and trees should be paid by someone. Associations of entrepreneurs (in Dutch: ondernemersverenigingen) are the institutional arrangements that invest in these kind of projects or services. Associations of entrepreneurs are based on common interests. Associations of entrepreneurs exist in different cities, villages and regions. The entrepreneurs of the region or city formulate together certain interests and common benefits which forms a starting point to invest commonly in goods and services where every entrepreneur can derive benefits from. One of the examples are the Christmas lights: every entrepreneur benefits from people who feel good in the shopping centre of a city, the Christmas lights could lead to more consumption and thereby more profit for the entrepreneurs in the city.

Goals and activities of an entrepreneur association are: to function as a bridge between entrepreneurs and policymakers, to have meetings and workshops with its members, to organize activities commonly, to represent common interests and to function as network and knowledge centre. Park management is another example of an activity organised by the association. Park management entails common security, common purchase of energy, garbage service and shared meeting places. Another (Dutch) example is st. Nicolas. All kind of activities organised together that can result in individual savings, are activities interesting for associations of entrepreneurs. Every association has its board members; in associations of

entrepreneurs the board members are mostly the employers with the most employees and at that the highest interests and contributions.

Transfer of Development Rights (United States of America)

In case a market does not exist, you create a market and convince consumers the market works and it is necessary. In the United States of America anything is for sale, there is even a market for 'air' and believe it or not business is going well and is growing. This market finds its origin within a problem. The U.S. population is growing at a rapid pace, which forces them to ask the question: where are they going to put everyone? Because land is available and cheap in rural areas people like to live in the countryside. However, this asks for high investments in infrastructure and leads to higher prices of houses and land, which has its effects on agricultural land. After a while it is more profitable for a farmer to sell his farm and land and to make real estate development possible instead of working on the land. The Americans won't want to let this happen. So they came with a new innovative idea: Transfer of Development Rights (TDR's). Transfer of Development Rights refers to a method for protecting land by transferring the rights to develop from one area and giving them to another. What is actually occurring is a consensus to place conservation easements on property in agricultural areas while allowing for an increase in development densities in other areas that are being developed. These transfer mechanisms are market driven, the costs of purchasing the easements are recovered from the developers who receive the building bonus. There are sending zones (zones that need protection) and receiving zones (development and increase of density is possible). The following figures show how these TDR's work in practice; one example is from the countryside the second from transfer within a city.

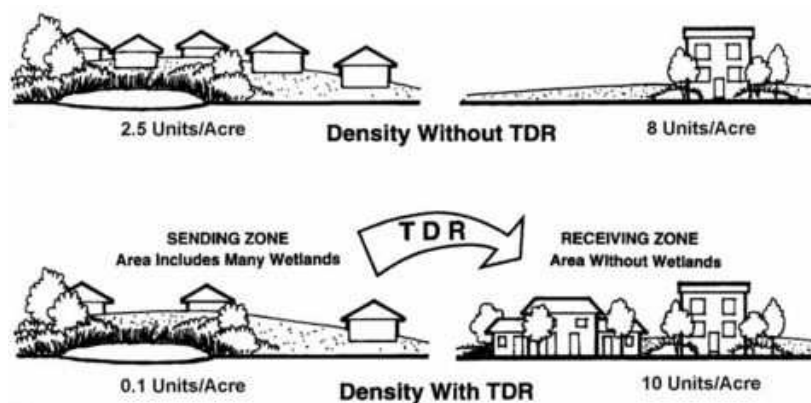

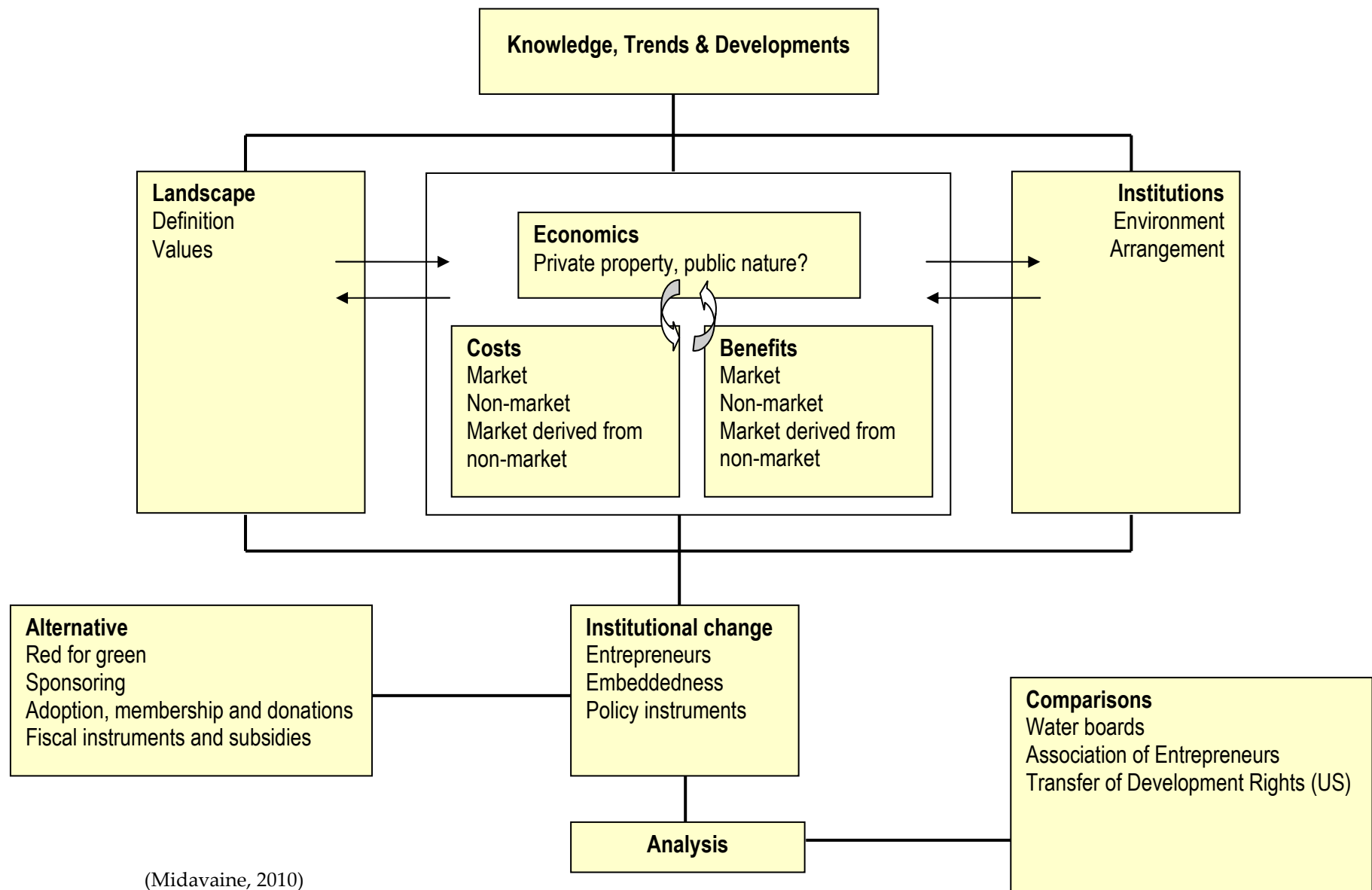
Figure 12. Transfer of Development Rights

The concept is generally used to preserve farm land, maintain historic properties and stemming the tide of suburban sprawl. Preserving properties in sending zones where there are large agricultural communities is the most typical deployment of TDR programs. It is an effective tool for striking a balance between economic growth and preserving the region's agricultural resources. However, for the program to be successful, the TDR's must be worth more to the seller than the unused development potential of the land. In the case of agricultural properties, a TDR program works because it allows a farmer to sell the development rights but continue to use the property for agricultural purposes. Nevertheless also something like zoning exists in the States. TDR's are additional to zoning plans and are marketable. Agricultural land in the Netherlands is valued around 4-5 Euro a square meter, land for the development of real estate approximately € 150 (depending on location and other factors). Imagine the value of development rights! In the States the price of development rights varies, but an indication can be given: between \$5 to \$15 a square foot. Stated by Fruehling in the Washington Business Journal (2007) TDR's are sold via standard purchase and sale agreements, but surprisingly unlike real property, the transaction and their prices are not recorded anywhere. TDR's provide an effective balance between preserving land resources and economic development; the distribution of development rights is the distribution of wealth. It is also a way for owners in sending areas to maintain the equity in their property where development is restricted. However Tom Daniels who wrote a book on the subject notes that besides zoning, TDR is the most difficult farmland preservation technique to establish (Fruehling, 2007; Lawrence, 2009; Graziano, 2006).

You could compare this concept with the concept of Red for Green. In case you want to develop red you should invest in green, however you do not buy any rights to develop. The green that is developed in red for green projects can be seen as investment for the red: red can be sold for a higher price because of the development of green. But the farmers surrounding the red do not have any advantages from this development of real estate, they will at the end sell their land because they do not have the ability to let the farm grow since the price for the land is too high for farming.

2.6 Summary

Landscape does not change automatically, every single change within a landscape (element) has a purpose or reason. Also, the development and existence of regional funds do have an origin and a purpose. The conceptual framework can be summarised in a diagram. This diagram can be found on the next page. Besides a summary, the diagram also shows relations between the elements. The major part of the analysis of regional funds is the analysis of institutional change. However to analyse institutional change you should know the origin of the change (knowledge, trends & developments). Besides, you should know what is the topic of change (landscape) and what is changing (economics & institutions). Furthermore alternatives and comparisons exist; are they taken into account and what is their role? Furthermore when a characteristic of one of the fixed aspects (landscape, economics and institutions) changes, the other change with it. They are interrelated. On the next page Figure 13. Theoretical diagram can be found, a Dutch translation of the diagram can be found in annex III.

(Midavaine, 2010)

3 Omschrijving en analyse gebiedsfonds

Het theoretisch kader heeft de concepten landschap, landschapseconomie, instituties, institutionele verandering en vergelijkingen met andere financieringsconstructies begrijpelijk gemaakt. Ook zijn de relaties tussen de verschillende theorieën en het ontstaan van instituties zoals een gebiedsfonds inzichtelijk gemaakt. Met deze theoretische kennis kan een volgende stap worden gezet binnen het onderzoek; een stap naar de praktijk. Een stap waarin de redenen achter het ontstaan, de organisatie en de ontwikkeling van verschillende Nederlandse gebiedsfonds centraal staat.

3.1 Inleiding

De ontwikkeling van een gebiedsfonds staat niet op zichzelf. Vergelijk de ontwikkeling van een gebiedsfonds met de ontwikkeling van een plant waarbij het zaadje gezien kan worden als het idee: wil het zaadje ontkiemen en uitgroeien tot een plant dan moet er aan allerlei voorwaarden worden voldaan. Er moet een bodem zijn en water, daarnaast mag de bodem niet te hard zijn en speelt de hoeveelheid water een belangrijke rol. Ontkiemt het zaadje (het idee) dan moet deze zich een weg boren naar het licht waarna geproduceerd kan gaan worden. De zon kan in dit geval gezien worden als financieringsstroom. Echter krijgt het plantje teveel water, wordt deze vertrapt of wordt de toegang tot licht beperkt dan is het einde verhaal. Een institutie is een dynamisch geheel afhankelijk van omgevingsfactoren maar daarnaast ook van interne processen. Aan het begin van het ontstaan van een nieuwe institutie is deze erg kwetsbaar; net als een ontkiemend zaadje, maar naarmate deze zich ontwikkelt en groeit, wordt de bestaanszekerheid groter en worden andere systemen afhankelijk van de nieuwe institutie; een vlinder legt er z'n eitjes en een bij haalt er z'n nectar.

Er wordt in dit hoofdstuk gezocht naar de redenen waarom het zaadje ontkiemt, wat er belangrijk is bij de groei, maar ook hoe deze groei tot stand komt. Het hoofdstuk opent met een selectie, voor de omschrijving en analyse van vijf verschillende gebiedsfonds. Bij deze selectie is gebruik gemaakt van verschillende inventarisaties en rapporten en van – voor dit onderzoek – gespecificeerde selectiecriteria. Op de selectie volgt de operationalisering van het theoretisch kader dat inzichtelijk maakt wat belangrijke aspecten zijn binnen de behandelde theorieën voor de omschrijving en analyse van de verschillende gebiedsfonds. In de daaropvolgende paragrafen zijn vijf gebiedsfonds omschreven en geanalyseerd. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een samenvatting.

3.2 Selectie van gebiedsfonds

De meeste gebiedsfonds zijn niet ouder dan vijf tot tien jaar wat de ontwikkeling van gebiedsfonds innovatief maakt en betrekkelijk recent. Vanuit verschillende ideeën in verschillende gebieden zijn concepten ontwikkeld voor de financiering van landschap en de toegankelijkheid daarvan die het stempel gebiedsfonds hebben gekregen. Door de onderlinge verscheidenheid en oorsprong, bestaan er echter verschillende definities van een gebiedsfonds. Het bestaan van verschillende definities van een gebiedsfonds geeft aan hoe groot de diversiteit is aan fondsvormen. Hoe ruimer de definitie hoe meer verschillende vormen van initiatieven opgenomen dienen te worden in de selectie. Binnen het onderzoek is een definitie gehanteerd dat een samenvoeging is van de definitie van Reinhard en Silvis, 2007 en Nederlandmooi, 2004. "Een gebiedsfonds is een instrument om publiek en privaat geld te bundelen en in te zetten op die plekken waar een publieke dienst geleverd wordt maar publieke middelen niet toereikend zijn of niet bestaan".

Bij de selectie vormde naast deze definitie ook vooral de informatie van drie verschillende inventarisaties naar gebiedsfonds een vertrekpunt. Het betreft hier een rapport uit 2006 van Wageningen UR, een

rapport van Bureau Berenschot uit 2008 en een rapport van WING uit 2009. Het eerste werk (2006) is een verkenning t.b.v. de oprichting van Lunters Landfonds door Schuringa; hierin worden 16 initiatieven voor alternatief grondbeheer beschreven. Voor het verschijnen van de Kennisagenda Landschap in november 2008 heeft de bij LNV ondergebrachte Taskforce Financiering Landschap Nederland een inventarisatie laten uitvoeren. Deze inventarisatie en conceptualisering verscheen in juli 2008 en telt 15 initiatieven. Tenslotte is er in juni 2009 een inventarisatie uitgevoerd t.b.v. de Kennisdag Financiering Landschap van woensdag 13 mei 2009. Het betreft hier een inventarisatie en stand van zaken van 36 ingediende initiatieven na de oproep van de minister van LNV (eind 2007) om gebieden voor te dragen als voorbeeldgebied 'investeren in landschap' (Verburg, 2009; Schuringa, 2006; Klein Gebbink et al., 2009; Kort et al., 2008). Meer over de LNV voorbeeldgebieden is te lezen in box 5.

Opmerking: Het bestaan van drie rapporten doet misschien denken dat de meerwaarde van een onderzoek naar gebiedsfonds beperkt is. De omschrijving en analyse van de fondsen in het onderzoek verschilt echter van de inventarisaties die al uitgevoerd zijn door Berenschot, Wing en Wageningen UR. Het gaat binnen het onderzoek om het scheppen van een duidelijk beeld van de redenties achter het ontstaan en de wijze van organisatie van verschillende gebiedsfondsen. In het onderzoek worden verklaringen gezocht waarom gebiedsfondsen ontstaan en hoe deze zich ontwikkelen. Deze selectieparagraaf is in feite de inventarisatie van gebiedsfondsen. De uitwerking naar omschrijving en analyse vormt de meerwaarde van het onderzoek ten opzichte van de inmiddels recentelijk gepubliceerde inventarisaties.

De initiatieven van de inventarisaties bij elkaar opgeteld zijn 67 gebiedsfondsen. Om deze terug te brengen tot vier fondsen zijn selectiecriteria toegepast. Bij het formuleren van deze criteria is informatie uit het theoretisch kader gebruikt en vormden definities en de doelstelling van het onderzoek uitgangspunten.

Selectiecriteria:

- Inzet van gelden daar waar (semi-) publieke middelen niet bestaan of niet toereikend zijn;
- Het fonds is de ideeënfase voorbij (op z'n minst de eerste stappen tot realisatie zijn genomen);
- Doelstelling van het fonds is de financiering van landschapsonderhoud en toegankelijkheid.
- Het fonds is van een structureel en duurzaam karakter (beheer stopt niet na één keer snoeien);
- Financiering vindt plaats door middel van bundeling van private middelen of van publieke en private middelen (landschap heeft niet alleen een publiek karakter maar kent ook marktbaar onderdelen of aspecten);
- Er is sprake van publiek private samenwerking (weinig landschappelijke veranderingen kunnen plaatsvinden zonder dat beide partijen betrokken zijn);
- Het fonds kent sectoroverstijgende doelstellingen (gericht op het creëren van nieuwe verbindingen ten behoeve van duurzaamheid);
- De methode van het vullen van het fonds is innovatief (het gaat om het genereren van nieuwe kansen en mogelijkheden en niet om het uitputten van bestaande);

Bij toepassing van de criteria blijven er twaalf fondsen over. Voor het onderzoek is het van belang dat er verschillende vormen van gebiedsfondsen omschreven en geanalyseerd worden om zo inzicht te krijgen in de toepassingen en daarbij mogelijkheden voor de ontwikkeling van een gebiedsfonds in West Zeeuwsch-Vlaanderen. Verschil in methodiek, initiatiefnemer en financiering heeft hierbij een belangrijke rol gespeeld. Daarnaast is de voorkeur uitgegaan naar zoveel mogelijk private vulling van het fonds. De uitwerking hiervan is terug te vinden in bijlage IV. Op basis van deze uitwerking zijn de volgende fondsen geselecteerd: Landschapsfonds Eem & Vallei vanwege het private karakter van het fonds; Streekrekening Het Groene Woud gezien de speciale vulling van het fonds; het Lunters Landfonds en het EcoLaNa Grondfonds gezien de innovatieve omgang met grond(rechten). Tenslotte is er ook gekozen tot het omschrijven en analyseren van het Fonds Buitengebied Schouwen-Duiveland, een vereveningsfonds dat zich in de toekomst mogelijk zou kunnen ontwikkelen naar een landschapsfonds. Dit fonds is in geen van de inventarisaties terug te vinden maar bevindt zich binnen de provinciegrenzen van Zeeland. Ook

dit fonds is omschreven en geanalyseerd om met name te illustreren dat ook binnen de provincie initiatieven voor financiering van landschapsbeheer bestaan.

Box 5. LNV voorbeeldgebieden "Investeren in Landschap"

Vier van deze fondsen die voorkomen in de inventarisaties zijn voorbeeldgebieden van het LNV project "Investeren in Landschap", want ook het ministerie van LNV heeft aandacht voor het Nederlandse landschap en daarmee het ontstaan van gebiedsfondsen. De aandacht voor landschap van LNV was een reactie op een CPB rapport over de kosten en baten van landschap (LNV, 2007). In de zomer van 2008 vier voorbeeldgebieden geselecteerd voor een verkenning van nieuwe financieringsconstructies. Voor deze gebieden is vanuit LNV een budget vrijgemaakt ten behoeve van extra onderzoek. De aangewezen gebieden zijn: Het Groene Woud, De Ooijpolder, Het Binnenveld en Amstelland (Verburg, 2008).

3.3 Operationalisering van het theoretisch kader

Om de verschillende fondsen te omschrijven en analyseren is de theorie uit het theoretisch kader geoperationaliseerd. Deze operationalisering is het meetbaar maken of handelbaarder maken van de (abstracte) theorieën en modellen. De theorie uit het vorige hoofdstuk is als het ware opgedeeld in verschillende punten die de uitgangspunten vormen voor de omschrijving en analyse. De theorie is geoperationaliseerd naar het model in de samenvatting van het theoretisch kader. Definities van termen die gebruikt worden in de operationalisering kunnen teruggevonden worden in het theoretisch kader. Onderstaande operationalisering is een aangepaste operationalisering. De operationalisering die gebruikt is bij interviews en de omschrijving en analyse van de gebiedsfondsen kan teruggevonden worden in bijlage V.

Kennis, trends en ontwikkelingen
▪ gebruik van kennisaanbod, kennisontwikkeling, kennisuitwisseling en onderzoek;
▪ trends en ontwikkelingen die aanleidingen vormen tot de ontwikkeling van een gebiedsfonds;
▪ omgang met en belang van trends in relatie tot het ontstaan van gebiedsfondsen.
Landschap
▪ definities van landschap in relatie tot doelstellingen van het fonds;
▪ waardering van landschap in relatie tot doelstellingen van het fonds.
Economie
▪ marktbelangen binnen het aanbieden en 'consumeren' van landschap;
▪ private goederen afgeleid van het aanbod van publieke goederen en diensten binnen landschap;
▪ organisatie van de financiën rond landschap, wie betaalt en heeft profijt en waarom;
▪ motieven voor het bundelen van private en publieke middelen in een gebiedsfonds;
▪ vullen van het fonds in relatie tot organisatie van en zeggenschap over de investeringen.
Instituten
▪ Definitie en beleving van instituten (belemmerend of mogelijkheden scheppend);
▪ Vormen van instituten bij het ontwikkelen van een gebiedsfonds: omgeving en organisaties.
▪ Werking gebiedsfonds, formeel en informeel (spelers, relaties, methoden en regels);
▪ Interactie tussen de verschillende niveaus van instituten
Institutionele verandering
▪ de redenatie waarom een gebiedsfonds ontstaan is;
▪ randvoorwaarden en successen in de ontwikkelingen van een fonds;
▪ mogelijke methoden om institutionele verandering te stimuleren/bevorderen;
▪ inpassing van de institutionele verandering binnen bestaande instituten.
Alternatieven en vergelijkingen
▪ actuele alternatieven.

Figuur 14. Operationalisering theoretisch kader

3.4 Fonds Buitengebied Schouwen-Duiveland

3.4.1 Omschrijving

Doelstellingen en activiteiten

Het Fonds Buitengebied Schouwen-Duiveland heeft als doel projecten te financieren met zowel publieke als private kenmerken die bijdragen aan de kwaliteit van het buitengebied. Met de kwaliteit in het buitengebied wordt enerzijds het duurzaam versterken en borgen van de ruimtelijke kwaliteit en identiteit van het gebied bedoelt en anderzijds het stimuleren van passende economische ontwikkelingen. De doelen van projecten die (deels) gefinancierd worden met middelen uit het fonds zijn:

- het versterken van de padenstructuur in de vorm van wandel, fiets en ruiter- en menpaden;
- realisatie van kleinschalige recreatieve voorzieningen;
- het versterken van de landschapsstructuur en het realiseren van landschapselementen;
- het onderhouden en beheren van cultuurhistorische elementen.

Financieel

Het fonds wordt gevuld met vereveningsbijdragen van recreatieondernemers die willen uitbreiden (op het gebied van voorzieningen voor verblijfsrecreatie). Verondersteld wordt dat, gezien de lage rentabiliteit en een beperkte betrokkenheid, nieuwe economische ontwikkelingen niet altijd samengaan met de ontwikkeling van kwaliteit. Inpassen van een economische ontwikkeling in het landschap lijkt slechts geringe opbrengsten te hebben en het beheer van landschap rond de onderneming wordt vaak gezien als taak van de gemeente, agrariërs of andere partijen.

Uitgangspunt van het fonds is zorg dragen dat nieuwe ontwikkelingen wél gepaard gaan met een investering in ruimtelijke kwaliteit, bijvoorbeeld door extra kwaliteit van de ontwikkeling zelf of een investering in de kwaliteit van de omgeving. In het laatste geval wordt de ondernemer gevraagd een geldbedrag te storten in Voorziening Verevening Buitengebied. Het financieel beheer van het fonds is in handen van de gemeente Schouwen-Duiveland. Een schatting van het besteedbaar bedrag ligt tussen de 60 en 100 duizend euro voor de komende jaren. Naast de inkomsten uit verevening wordt echter ook gedacht aan uitbreiding met (Europese) subsidiemogelijkheden vanuit Provincie Zeeland, bijdrages van deelnemende partijen in het Platform Buitengebied en een speciale landschapshoefting per vierkante meter bij de verkoop van grond.

Organisatie

Het Fonds Buitengebied is zo georganiseerd dat het proces een belangrijke plaats inneemt. Er is na intensief overleg met actoren in het buitengebied gekozen voor een ontwikkelingsgerichte aanpak. De doelstellingen van het fonds hangen samen met het Landschapsontwikkelingsplan dat geschreven wordt door ambtenaren van de gemeente Schouwen-Duiveland. Betrokkenheid en het meedenken van de bevolking en belangrijke actoren in het buitengebied wordt op prijs gesteld en ook gestimuleerd. De bestedingen van de middelen uit het fonds worden naast de doelstellingen ook bepaald door Platform Buitengebied, een stuurgroep waarin belangrijkste spelers van het buitengebied in vertegenwoordigd zijn. Het platform stelt prioriteiten, adviseert het college en bewaakt de voortgang van projecten. Om de positie van het platform te verankeren en de betrokkenheid van alle partijen vast te leggen, is een convenant opgesteld met de doelstellingen en de verantwoordelijkheden van het platform en de daarin vertegenwoordigde partijen. Uitgangspunt hierbij is dat het zorg dragen voor kwaliteit, ontwikkeling en uitvoering een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid wordt. Jaarlijks wordt een verslag gemaakt van de stand van zaken van de bestedingen en concrete vereveningsprojecten zodat voor iedereen duidelijk is waaraan de vereveningsgelden worden besteed.

Box 6. Gebiedsimpressie Schouwen-Duiveland

Figuur 15. Vroongronden

Figuur 17 Satellietopname van Dreischor

Figuur 16. Kaart van Schouwen-Duiveland

3.4.2 Analyse

Kennis, trends en ontwikkelingen

Het landgebruik op Schouwen-Duiveland is in grote lijnen in te delen in recreatie, natuur en landbouw. Binnen deze drie belangrijkste vormen van landgebruik hebben het afgelopen decennium verschillende ontwikkelingen plaatsgevonden. Het aantal agrarische bedrijven op Schouwen-Duiveland is enorm afgenomen. Vanuit de recreatieve sector ontstond een groeiende vraag naar luxe vormen van verblijfsrecreatie en vrijwel de gehele zuidkust van Schouwen-Duiveland van Westenschouwen tot Zierikzee is (her)ingericht als natuurterrein.

Binnen de agrarische sector is een tendens van schaalvergroting en ontmenging. Op bedrijfsniveau maken de bedrijven min of meer vijf verschillende keuzes: stoppen, verbreden, vergroten, intensiveren of specialiseren. In de gemeente ontstond mede daardoor een duidelijke groeiende vraag voor economische ontwikkelingen, anders dan grondgebonden agrarische ontwikkelingen. Voor agrariërs was de ontwikkeling van minicampings een voor de hand liggende keuze. Naast deze ontwikkeling wilden andere (niet agrarische) ondernemers graag investeren in luxe verblijfsvoorzieningen op grote schaal.

Het gemeentelijk beleid was gericht op zuinigheid op het landschap en behoud van het open karakter, terwijl aan de andere kant de zuinigheidsgedachte ook niet mocht leiden tot pure instandhoudingdrang en het ontstaan van een openluchtmuseum. Daarnaast was er bestuurlijk gezien onduidelijkheid over de omgang met het buitengebied vanwege het bestaan van zes verschillende bestemmingsplannen (gemeentelijke herindeling van zes gemeenten 1997). Er moest dus beleidsmatige ruimte gecreëerd worden voor economische ontwikkelingen in het buitengebied die niet mochten leiden tot kwaliteitsverlies. Economische plannen waren er, maar het landschapsaspect binnen de deze plannen

kreeg weinig aandacht. Veel plannen werden daardoor tegengehouden. Resultaten van plannen die toen wel doorgingen worden nu als voorbeeld gebruikt hoe het niet moet.

De ontwikkeling van natuur langs de zuidkust van Schouwen-Duiveland (Plan Tureluur) en verhoogde aandacht voor natuur in het algemeen, heeft ertoe geleid dat de bevolking en de toerist zich bewuster is geworden van de kwaliteit van het landschap van Schouwen-Duiveland en het draagvlak voor de bescherming ervan doen groeien. Terwijl aan de andere kant een duidelijke verschuiving bestaat van de aandacht voor natuur naar de aandacht voor landschap, juist door deze grootschalige natuurprojecten.

Landschap

De middelen uit het Fonds Buitengebied dienen het landschap, en de toegankelijkheid daarvan. Het buitengebied van Schouwen-Duiveland is een bijzonder gebied, dat door bewoners, toeristen en bedrijven hoog wordt gewaardeerd om de ruimtelijke en landschappelijke kwaliteiten. Daarnaast heeft het ook belangrijke economische en maatschappelijke betekenis: landbouw, toerisme en recreatie zijn direct aan het buitengebied verbonden en van groot belang voor de gemeentelijke economie.

Binnen de gemeente Schouwen-Duiveland wordt het buitengebied gezien als landschap. Het fonds richt zich echter op die gebieden binnen het buitengebied die geen natuur zijn. In natuurgebieden geldt niet dezelfde landschapsproblematiek, de gronden zijn vaak staatseigendom en het beheer is goed georganiseerd door (semi-) overheidspartijen. De landschappen van Schouwen-Duiveland zijn in een landschappelijk raamwerk opgedeeld, dat een belangrijke basis heeft gevormd voor het bestemmingsplan buitengebied. Ieder stukje landschap heeft zijn eigen kenmerken en waarden.

Economie

Wanneer landgebruik verandert van agrarisch naar camping wordt dit vaak gezien als aantasting van het open landschap. Bij de vereveningsconstructie wordt diegene die deze aantasting teweeg brengt verplicht tot het investeren in landschappelijke inpassing of tot het storten van een geldbedrag in het Fonds Buitengebied. De ondernemer heeft op deze manier een kwaliteitsverplichting naar inwoners en toeristen. Het is niet opmerkelijk dat de campinghouder de verplichting heeft te investeren in landschap, hij ondervindt immers ook baten van een mooi landschap. Campinghouders maken gebruik van een, op het eerste oog, vrij goed (landschap) door deze te vermarkten. Recreanten komen immers naar de camping vanwege een aantrekkelijk landschap en ondervinden daarmee baten. Door de vereveningsconstructie wordt de ondernemer, maar tegelijkertijd ook de toerist (door hogere prijzen voor verblijf), verplicht te investeren in dit grotendeels publieke goed.

Binnen het Fonds Buitengebied van de gemeente Schouwen-Duiveland gaat het momenteel nog enkel om vereveningsbijdragen van minicampings. De individuele ondernemers krijgen in de gemeente de keuze voorgelegd om zelf te investeren in landschappelijke inpasbaarheid (bijv. door de aanleg van natuurvriendelijke oevers of een groen singel) waarbij een investering verlangd wordt van 800 euro per eenheid. Of om gezamenlijk te investeren door 500 euro per eenheid te storten in het Fonds Buitengebied. Het verschil in het geldbedrag is oorspronkelijk gemaakt om samenwerking tussen ondernemers te stimuleren. Het verschil van 300 euro wordt gezien als compensatie voor de extra tijd en moeite die nodig is om samenwerking en gezamenlijk investeren te realiseren. Individueel investeren is namelijk over het algemeen minder tijdrovend. Hoe deze vereveningsbijdrage is berekend is te lezen in box 7.

De ondernemers die het fonds vullen hebben echter geen directe zeggenschap over waar en hoe de middelen uit het fonds besteed worden. Dit is namelijk een taak van het platform Buitengebied. Wel vindt er terugkoppeling plaats en wordt er verantwoording afgelegd voor de investeringen.

Het betrekken van campingeigenaren bij de vulling van het fonds wordt gezien als een eerste stap. De middelen zouden op die plekken moeten worden ingezet waar meerwaarde gecreëerd wordt en waar publieke middelen niet aanwezig zijn of niet toereikend zijn. Omdat niet alleen campinghouders hierbij gebaat zijn en de opbrengst uit de vereveningsconstructie slechts gering is, wordt er gedacht aan uitbreiding van het fonds met bijdrages van de partijen in het Platform Buitengebied en subsidiemogelijkheden (ook Europese) vanuit de provincie. Ook bestaat het idee om bij grondverkoop een bijdrage te vragen (bijvoorbeeld 2-3 euro per m²) om het fonds te vullen. Het gaat dan in de toekomst om een fonds waarin publieke en private middelen gebundeld worden. De motivatie om ook publieke middelen aan te trekken heeft te maken met de slagkracht van het fonds die groter wordt naarmate er meer middelen beschikbaar zijn.

Box 7. Berekening van de vereveningsbijdrage

In 2007 is er onderzoek uitgevoerd door Van Gent Van der Reest (adviseurs in recreatiemanagement) naar een vereveningsbijdrage recreatie in de provincie Zeeland. De berekeningen in dit onderzoek zijn gebaseerd op investeringen, concurrentiepositie en operationele kosten. Daarnaast is de provincie – overeenkomstig het omgevingsplan – opgedeeld in twee deelgebieden: Noordzeekust en achterland. De rekensom werkt als volgt: van de opbrengst van de investering worden de operationele kosten en kapitaallasten afgetrokken, het bedrag dat overblijft is het rendement. Een redelijk rendement zou 7% van de investering zijn, het werkelijke rendement ligt echter vaak hoger. Vanuit het rendement wordt (m.b.v. de 7%) de maximale investering uitgerekend. Het verschil tussen de maximale investering en de werkelijke investering vormt vervolgens het bedrag dat beschikbaar is voor verevening. Voor minicampings aan de Noordzeekust is dat 37.262 Euro per hectare en voor minicampings in het achterland 4.333 Euro per hectare.

Binnen de vereveningsregelingen van de provincie Zeeland is voor niet-toeristische standplaatsen (chalets) voor de Noordzeekust een bedrag van 34.000 Euro en voor het achterland 17.000 Euro per hectare berekend. Rekening houdend met 800 Euro per eenheid zou je uitkomen op ongeveer 21 standplaatsen per hectare. Opmerkelijk is het verschil tussen de 4.333 euro die berekend is door het adviesbureau en de 17.000 euro die de provincie hanteert. De reden voor dit verschil is dat binnen de berekening van de provincie rekening gehouden wordt met een verblijf langer dan zes weken, terwijl de berekeningen van het adviesbureau zijn gebaseerd op een bezetting van maximaal zes weken.

Instituten en institutionele verandering

Binnen de ontwikkeling van het fonds zijn veel verschillende instituten betrokken. De belangrijkste op regionale schaal zijn de gemeente Schouwen-Duiveland, de Provincie Zeeland en ondernemers. Tussen ondernemers en overheden bestaan vaak verschillen in reactietijd op ontwikkelingen en wijze van handelen, wat soms kan leiden tot moeilijk op te lossen conflicten. Ondernemers willen vaak snel tot actie overgaan terwijl het publieke apparaat vasthoudt aan beleid en instemming nodig heeft van het bestuur, wat soms veel tijd vergt. In de gemeente Schouwen-Duiveland leidde de vraag van ondernemers, ruimtelijke ontwikkelingen en het bestaan van onduidelijkheid rondom bestemmingen in het buitengebied mede tot nieuw te vormen beleid.

Directe aanleiding voor de oprichting van het fonds was echter een nieuw omgevingsplan (2006-2012) van Provincie Zeeland, waarin drie manieren worden beschreven waarop invulling gegeven wordt aan het versterken van de omgevingskwaliteiten van Zeeland. De vereveningsregeling is één van die manieren, oftewel: 'het stellen van normen en maken van afspraken en een afwegingskader hoe om te gaan met de omgevingskwaliteiten bij inpassing van nieuwe ontwikkelingen'. De gemeente Schouwen-Duiveland heeft op dit beleid gereageerd met de ontwikkeling van het Fonds Buitengebied en het Landschapontwikkelingsplan (LOP). Het fonds maakt een bundeling van geldstromen mogelijk en de gestelde doelen in het LOP dragen bij dat het fonds ook juridisch geborgd is.

De initiatieven tot het ontwikkelen van een fonds en het LOP werden genomen binnen het gemeentehuis. In een later stadium is men de boer op gegaan richting individuele ondernemers en werd het Platform Buitengebied gevormd. Aan de ene kant kregen ondernemers de kwaliteitsverplichting opgelegd door de gemeente, er moest geïnvesteerd worden in de instandhouding van de kwaliteit van het landschap. Aan de andere kreeg de ondernemer wel de keus tussen investeren op eigen grond of investeren in het fonds. Een investering in het fonds was op korte termijn financieel gezien aantrekkelijker. Veel ondernemers werden overtuigd, echter blijkt het een uitdagende opdracht het enthousiasme en de betrokkenheid van de ondernemers vast te houden.

De kwaliteitsverplichting is een formele regel die opgenomen is binnen provinciaal beleid vanwege wensen uit en (ongewenste) ontwikkelingen in het gebied. Investerings door ondernemers in landschappelijke inpasbaarheid of een bijdrage aan het Fonds Buitengebied, evenals de ontwikkeling van het Fonds Buitengebied zelf zijn een reactie op de kwaliteitsverplichting. Uitgewerkt in een figuur met motivaties geeft dat het volgende beeld.

Figuur 18. Kwaliteitsverplichting

Opvallend is dat de looptijd van het Fonds Buitengebied gesteld is op slechts 10 jaar, gelijk aan de duur van het nieuwe bestemmingsplan Buitengebied. Omdat de inkomstenbron van het fonds de vereveningsbijdrage is, zal het fonds beëindigd moeten worden wanneer het beleid of het bestemmingsplan wijzigt en de voorwaarde van ruimtelijke kwaliteitswinst vervalt. Echter bestaan er veel mogelijkheden om het fonds uit te breiden, denkende aan de koppeling tussen het LOP en het fonds, het binnenhalen van Europese en provinciale subsidies, de ontwikkeling van een financieringssysteem voor groen blauwe diensten en verbreding door bijdragen vanuit de partijen die plaatshebben in het Platform Buitengebied. Wanneer het fonds positief ontvangen wordt door verschillende betrokken instituties (zowel publiek als privaat) dan vormt deze een goede basis voor een veel breder gebiedsfonds.

3.4.3 Sterktes, zwaktes en toepasbaarheid

Het fonds buitengebied Schouwen-Duiveland is een gebiedsfonds in ontwikkeling. Het is op het moment een fonds van beperkte grote en beperkte mogelijkheden maar kan uitgroeien tot een fonds van betekenis. Het is een publiek fonds en wordt beheerd door de gemeente Schouwen-Duiveland. Een private stuurgroep adviseert en bewaakt.

Sterke punten

- De inkomstenbron is een verplichting naar ondernemers en dus zeker.
- De uitgaven zijn gekoppeld aan de doelstellingen van het landschapsontwikkelingsplan van de gemeente. Natuur is in deze doelstellingen niet opgenomen.
- Een private groep met vertegenwoordigers van het buitengebied heeft via adviezen invloed op de uitgaven en bewaakt de voortgang en resultaten van projecten.
- Het fonds vormt een goede basis voor uitbreiding en ontwikkelingsmogelijkheden.

Zwakke punten

- Gering inkomen: uitbreiding van campings is niet onbeperkt.
- Afhankelijk van provinciaal en gemeentelijk beleid.
- Door het beperkte inkomen en afhankelijkheid van beleid niet duurzaam.
- Het geld dat uitgegeven wordt is publiek geld.
- Hoge kosten voor communicatie en organisatie ten opzichte van uitgaven aan projecten.
- Werken in de vorm van projecten terwijl landschapsbeheer structureel is.

Toepasbaarheid

Het fonds bestaat vanwege provinciaal en gemeentelijk beleid om economische ontwikkelingen in het buitengebied samen te laten gaan met een kwaliteitsimpuls voor landschap. De inkomensstroom is beperkt tot vereveningsbijdragen van minicampinghouders die willen uitbreiden van 15 plekken naar 25 plekken. De vereveningsregeling is ook toepasbaar in andere gebieden als de desbetreffende gemeente in dat gebied soortgelijk beleid wil voeren, al moet men rekening houden dat het om een beperkte opbrengst gaat en dat de geldstroom stopt als uitbreiding van campings niet meer mogelijk is. Het gebied moet daarnaast ook een aantrekkelijk recreatiegebied zijn met de aanwezigheid van campings.

3.5 Landschapsfonds Eem & Vallei

3.5.1 Omschrijving

Doelstellingen en activiteiten

Landschapsfonds Eem & Vallei ondersteunt initiatieven om het agrarisch cultuurlandschap mooi te houden, door het mobiliseren van overheden, bedrijven en individuele burgers om in actie te komen. De doelstellingen van het fonds zijn de ontwikkeling van natuur en landschap; versterking van de relatie stad – platteland; verhoging van de toegankelijkheid en de versteviging van de economische vitaliteit van het platteland. Meer algemeen wil het Landschapsfonds Eem & Vallei publiek en privaat geld bundelen en uitgroeien naar een vermogensfonds om een duurzaam beheer van het landschap veilig te stellen. Tot nu toe heeft het fonds bijgedragen aan een reeks van projecten, waarvan de meeste zijn gericht op de aanleg en het beheer van klompenpaden. Onderstaande box beschrijft wat een klompenpad precies is. De coördinatie van het onderhoud van de klompenpaden is de belangrijkste activiteit van het fonds. Daarnaast investeert het fonds in projecten waar geen of onvoldoende publieke middelen voor beschikbaar zijn, zoals bijvoorbeeld een bezoekboerderij, excursies voor basisscholen en het inpassen van kleine landschapselementen.

Box 8. Klompenpaden

Klompenpaden zijn rondwandelingen in het agrarisch cultuurlandschap die zoveel mogelijk historische tracés volgen en voeren over onverharde paden over grond van boeren en landgoed eigenaren. Rust, kleinschaligheid en de combinatie van cultuur en natuur bepalen de sfeer voor de wandelaar. Klompenpaden zijn een middel om oude paden weer zichtbaar te maken en een deel van de identiteit van het landschap te herstellen. De paden vertellen bewoners en wandelaars over de geschiedenis van de omgeving en vergroten ook de toegankelijkheid van (agrarische) cultuurlandschappen.

Financieel

Het fonds wordt onder andere gevuld door sponsering van bedrijven en donaties van particulieren in de directe omgeving. Daarnaast lopen vergoedingen van gemeenten en het Wandelplatform voor agrariërs met klompenpaden via het landschapsfonds. Ook heeft het fonds voor bepaalde projecten subsidies ontvangen van de Provincie Utrecht. In 2007 waren de inkomsten voor circa 15% afkomstig van sponsoren, bijna 28% van het VSB-fonds en van bijna 26% van de Stichting Wandelplatform. De laatste twee kunnen beiden als private partij beschouwd worden. De resterende inkomsten, ongeveer 31%, waren afkomstig van gemeenten en het waterschap.

Organisatie

Het fonds onderscheidt zich van andere fondsen omdat er veel werkt wordt met vrijwilligers. Daarnaast is het fonds een particulier initiatief. Ook het bestuur van het fonds is vrijwillig, maar bestaat uit professionele en enthousiaste betrokkenen. De enige betaalde kracht is de coördinator van het onderhoud van de klompenpaden. Voor deze coördinerende rol is ongeveer tien uur per maand gereserveerd.

De aanleg van de klompenpaden wordt georganiseerd en (deels) gefinancierd door de initiatiefnemer; dit kan een vereniging agrarisch natuurbeheer zijn maar ook Landschap Erfgoed Utrecht of een groep boeren. Vanaf het moment dat het pad is aangelegd neemt Landschapsfonds Eem & Vallei de beheertaken op zich en coördineert het onderhoud van de paden en de vergoedingen naar boeren. Daarnaast vormt het fonds aanspreekpunt voor wandelaars, eigenaren, gemeente en waterschap en worden er jaarlijkse bijeenkomsten georganiseerd.

Vrijwilligers lopen de klompenpaden minimaal maandelijks na om te controleren op achterstallig onderhoud. Kleine beheersingrepen zoals bijvoorbeeld snoeien en het bijhouden van markeringen worden uitgevoerd door deze vrijwilligers. Grotere onderhoudsbeurten zoals bijvoorbeeld het repareren van een overstapplaats, klaphek of het aanbrengen van antislipstrippen op bruggen gebeurt door een speciaal klusteam dat eveneens op vrijwillige basis diensten verleent.

Box 9. Gebiedsimpressie Eemland

Figuur 19. Eemdijk

Figuur 21. Satellietopname van Eemdijk en omgeving

Figuur 20. Kaart van gebied

3.5.2 Analyse

Kennis, trends en ontwikkelingen

De voorzitter van het landschapsfonds, Bart Pijnenburg, maakte kennis met gebiedsfonds tijdens een opdracht over groene diensten en het betrekken van stedelingen bij de Duinboeren (Noord-Brabant). Deze opdracht, die hij uitvoerde voor zijn eigen bedrijf Mensenland, leidde geleidelijk tot het idee van het ontwikkelen van landschapsfonds Eem & Vallei in de vorm van het project "Leren van Duurzame Ontwikkeling". Een tweede aanleiding was de opkomst van agrarisch natuurbeheer in Eemland. Een deel van de bestuursleden van het fonds is professioneel ook betrokken bij het landschap of kan professionele kennis toepassen binnen de organisatie van het fonds; zo is de penningmeester bijvoorbeeld werkzaam bij een bank. De kennis van de bestuursleden is als zeer nuttig ervaren tijdens de ontwikkeling van het fonds. Het fonds is een goed voorbeeld van een fonds dat ontstaan is uit enthousiasme en betrokkenheid en veel minder vanuit een concrete vraag of probleem.

Landschap

Het werkgebied van het fonds is de Eemdelta inclusief een deel van de Gelderse Vallei, waarbij het met name gaat op de gemeenten Eemnes, Baarn, Soest, Bunschoten-Spakenburg en Amersfoort. Ook het Nationaal landschap Arkemheen-Eemland maakt deel uit van dit werkgebied. De naam Arkemheen verwijst naar een gebied van hooilanden (mede) in de buurt van een nederzetting met een

waterstaatkundig kunstwerk (Arke). Het gebied heeft lang onder invloed gestaan van overstromingen tot omstreeks 1250 toen het gebied stapsgewijs is bedijkt en ontgonnen in lange stroken; een kavelpatroon dat nu nog herkenbaar is. Het landschap van de Eemdelta is een veenontginningslandschap dat vooral wordt gekenmerkt door het ontbreken van vrijwel iedere bebouwing en opgaande begroeiing. De voornaamste functie van het landschap is die van veenweidegebied, echter komen er door de voormalige ligging op de grens van zoet en zout water en zoete kwel vanaf de Utrechtse Heuvelrug ook meerdere bijzondere planten voor. Daarnaast is het gebied erg geliefd bij vogels zoals tureluur, grutto, zomertaling, gele kwikstaart en kwartel. Landbouw, vooral melkvee, speelt vanaf de eerste ontginning een belangrijke rol in het gebied. Boeren onderhouden het landschap en worden nog steeds gezien als essentieel voor de regionale economie. In Eemland is eind vorige eeuw een ruilverkaveling uitgevoerd, wat heeft geleid tot een aantal bedrijfsverplaatsingen; nieuwe boerderijen zijn in het open gebied gebouwd waardoor de openheid van het landschap gedeeltelijk verloren is gegaan.

Box 10. De twintig Nationale Landschappen

De twintig Nationale Landschappen zijn de visitekaartjes van het landelijk gebied. Zij kenmerken zich door de specifieke samenhang tussen de verschillende onderdelen van het landschap, zoals natuur (flora en fauna), reliëf (bijv. beekdalen en terpen), grondgebruik (bijv. landbouw en watermanagement) en bebouwing (bijv. dorpsgezichten en forten). De oorzaak tot het benoemen van de Nationale Landschappen was een bedreiging: verstedelijking resulteerde in steeds minder groen terwijl steeds meer agrariërs – belangrijke beheerders van het landschap – stopten door stijgende productieprijs. Ontwikkelingen die ook nu nog steeds doorzetten. Zonder sturingsinstrumenten en bescherming van traditionele landschappen zouden er landschappen ontstaan met schaalvergroting, alternatieve landbouw en stedelijke landschappen. Omdat men waarde hecht aan het huidige landschap wil men dit graag beschermen.

Economie

Veelal agrariërs zijn eigenaar van het land waar de paden over lopen; zij stellen een deel van hun private land beschikbaar voor publieke doeleinden tegen een vergoeding van het landschapsfonds. Agrariërs krijgen 80 ct. per meter per jaar voor een klompenpad op hun land. Deze vergoeding is hoger dan de gebruikelijke vergoeding van 45 ct. die aangevraagd kan worden bij het Wandelplatform – LAW. Om de ontwikkeling en het beheer van boerenlandpaden te stimuleren heeft het landschapsfonds echter besloten om naast deze standaardvergoeding ook privaat geld van bedrijven en bijdrages van de gemeenten aan te wenden om de jaarlijkse vergoeding te kunnen verhogen. Daarnaast dragen verschillende gemeenten via het landschapsfonds bij aan het onderhoud van de paden die in desbetreffende gemeenten zijn aangelegd. Ook bij grote reparaties en knelpunten spelen de gemeenten een belangrijke rol. Kosten voor de materialen voor reparatie en andere onderhoudswerkzaamheden worden vervolgens, met zowel publieke als private middelen, vergoed door het fonds.

Het landschapsfonds is financieel afhankelijk van vergoedingen van het Wandelplatform – LAW, financiële bijdragen van gemeenten, sponsorende bedrijven en donaties van particulieren. Voor bedrijven en particulieren is naast betrokkenheid de jaarlijkse (netwerk) bijeenkomsten, die georganiseerd worden door het fonds, een belangrijk motief om financieel bij te dragen.

Instituten en Institutionele verandering

Het fonds is ontstaan rond 2004 vanuit een wens van een groep enthousiaste betrokkenen om iets te kunnen betekenen voor het landelijk gebied en de natuur. De oprichting van het Landschapsfonds Eem & Vallei is deels mogelijk gemaakt door een subsidie van het VSB fonds en de subsidie "Leren van Duurzame Ontwikkeling" van de Provincie Utrecht. Andere partijen die belangrijk waren bij de ontwikkeling van het fonds waren het Landschapsbeheer in de vorm van kennis, de agrarische natuurvereniging (een netwerk onder boeren) voor de interessepeiling en gemeenten die interesse hadden in de ontwikkeling van het fonds.

Direct in 2004 is er ook een campagne gevoerd die gericht was op burgers en bedrijven in de regio Amersfoort. De kosten van de campagne hebben meer dan € 10.000 bedragen, waarvan € 10.000 gedekt werd door het project Nederland Mooi. Deze campagne bracht naast naamsbekendheid ook nieuwe

inkomstenbronnen; vier bedrijven werden als sponsor binnen gehaald (€ 20.000) en 25 burgers werden donateur (€ 25 per donateur). Ook resulteerde de campagne in het oppakken van nieuwe extra projecten. In de beginfase is daarnaast een inventarisatie uitgevoerd onder boeren in de vorm van een enquête. Hieruit kwam naar voren dat boeren in het gebied onder andere geïnteresseerd waren in het ontwikkelen van boerenlandpaden. Landschapsfonds Eem & Vallei heeft hierin vanaf dat moment een coördinerende rol op zich genomen.

Het bestuur van de stichting, dat bestaat uit vrijwilligers op persoonlijke titel, beslist over de uit te voeren projecten. Daarnaast leveren vrijwilligers een onmisbare bijdrage aan het beheer en onderhoud van de klompenpaden. Het fonds werft vrijwilligers tijdens informatieavonden maar krijgt hierin ook hulp van Landschap Erfgoed Utrecht die een groot netwerk heeft als het gaat om vrijwilligers. Indien vrijwilligers gevraagd worden voor het onderhoud of controle van de klompenpaden dan kan Landschap Erfgoed Utrecht een oproep doen op haar website of via de digitale nieuwsbrief. De bereidheid van mensen om zich vrijwillig in te zetten voor het onderhoud van de paden is groot; dit kan mede verklaard worden door de korte afstand tot omringende grote steden als Amersfoort en Utrecht maar laat ook zien dat mensen in de omgeving de paden en het open landschap van het Nationaal landschap Arkemheen-Eemland erg waarderen.

Het fonds biedt voor het landschap in Eem en Vallei een meerwaarde. De voordelen van het fonds ten opzichte van bestaande regelingen en financieringsmechanisme zijn onder andere: flexibiliteit (weinig bureaucratie); streekbondenheid, daardoor korte lijnen en zichtbaar resultaat; bundeling van publiek en privaat geld; en veel communicatie naar het gebied. Echter zijn er ook problemen of dilemma's te noemen: het bestuur van het fonds is vrijwillig waardoor continuïteit niet verzekerd is en financiers willen middelen vooral 'oormerken' waardoor geld direct verdwijnt in een bepaald project en er geen fonds ontstaat voor de algemene doelstellingen.

Box 11. De veelheid aan organisaties binnen Nationaal Landschap Arkemheen-Eemland

Landschapsfonds Eem & Vallei opereert binnen het Nationaal Landschap Arkemheen-Eemland. Opvallend aan dit gebied is de overvloed aan organisaties die zich inzetten voor een aantrekkelijk en open landschap. Het kort belichten van een aantal van deze organisaties laat zien hoe weinig ontwikkelingsruimte er bestaat in het gebied en hoe moeilijk het zou zijn om institutionele verandering te laten plaatsvinden. Door iets te ontwikkelen zul je snel botsen met belangen van anderen of voor hetzelfde belang opkomen waar een andere organisatie zich al voor inzet. Grote slagen kunnen pas gemaakt worden als er wordt samengewerkt, iets wat veel tijd kost.

Agrarische natuurvereniging Ark- en Eemland (1999) zet zich in voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer en probeert boeren en burgers dichterbij elkaar te brengen, waarbij zij zich richt op weidevogelbeheer, bloemrijke perceelranden, landschapsbeheer, agro-toerisme, wandel- en fietsroutes, educatie en belangenbehartiging.

Stichting Behoud en Eemvallei (2000) bundelt stimulansen van zowel de overheid als particuliere organisaties of particulieren voor het behoud en versterking van natuur en landschap.

Landschap Erfgoed Utrecht is ontstaan in 2007 uit een fusie tussen Erfgoedhuis Utrecht en Landschapsbeheer Utrecht. Zij staat voor behoud, beheer en ontwikkeling van het erfgoed in het landschap en inspireert en ondersteunt de Utrechtse bevolking om actief en duurzaam betrokken te zijn bij deze onderwerpen.

Stichting Wandelplatform – LAW coördineert vergoedingen voor boerenlandpaden. Het Landschap Erfgoed Utrecht en Stichting Landschapsbeheer Gelderland beheren in samenwerking met SVGV en met co-financiering van de Nationale Postcode Loterij een website www.klompenpaden.nl waarop burgers meer informatie kunnen vinden over klompenpaden in Utrecht en Gelderland.

Daarnaast investeren de gebruikelijke organisaties: Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Stichting Utrechts Landschap, Provincie en Gemeente in het landschap binnen Nationaal Landschap Arkemheen-Eemland.

3.5.3 Sterktes, zwaktes en toepasbaarheid

Het Landschapsfonds Eem & Vallei is een klein maar bijzonder fonds. Bijzonder omdat er bijna geen kosten zijn verbonden aan de uitvoering van projecten en onderhoud aan landschap. Het is een privaat fonds dat nauw samenwerkt met Landschap Erfgoed Utrecht en betrokken gemeenten.

Sterke punten

- Lage kosten door veelheid aan inzetbare vrijwilligers.
- Opbrengsten uit sponsoring en donaties kunnen direct worden ingezet voor doelstellingen.
- Bestuur dat ook professioneel betrokken is bij landschap.
- Gericht op structureel beheer en onderhoud.
- Coördinatie van vrijwilligers en communicatie naar andere partijen door betaalde kracht.

Zwakke punten

- Opbrengsten zijn laag terwijl de doelstelling is een vermogensfonds te worden.
- Inkomsten zijn incidenteel en vaak gelabeld.
- Naast vrijwillige medewerkers werkt het fonds met een vrijwillig bestuur: continuïteit is daarmee niet gewaarborgd.
- Veel communicatie noodzakelijk vanwege grote hoeveelheid betrokken partijen.

Toepasbaarheid

Het fonds richt zich op de financiering, het beheer en onderhoud van klompenpaden in het gebied tussen Amersfoort en Utrecht. Het vormt een schakel tussen Stichting Landschapsbeheer Gelderland, gemeenten, Stichting Wandelplatform, Landschap Erfgoed Utrecht en andere organisaties. Kortom er bestaat in het gebied een veelheid aan partijen en daarmee een verfijnde organisatie van het buitengebied. Door de aanwezigheid van grote steden is het aanbod aan vrijwilligers hoog, in plattelandsgemeenten zal dat anders uitpakken. In plattelandsgemeenten is daarnaast geen vraag voor een dergelijke organisatie gezien andere organisaties zoals een stichting landschapsbeheer reeds activiteiten onderneemt die ondernomen worden door Landschapsfonds Eem & Vallei. Het fonds is een duidelijk voorbeeld van een extra organisatie met een ondersteunend karakter.

3.6 Streekrekening Het Groene Woud

3.6.1 Omschrijving

Doelstellingen en activiteiten

De Streekrekening Het Groene Woud is een financieringsmechanisme ten behoeve van activiteiten die uitgevoerd worden door de Streekorganisatie van Het Groene Woud en De Meierij. De Streekorganisatie van Het Groene Woud en De Meierij heeft als doelstelling om kernkwaliteiten van het gebied te versterken en de regionale economie te stimuleren. De kernkwaliteiten van het gebied zijn: een goed leesbaar landschap; het groene hart van Brabant; en een grote mate van organisatievermogen, eensgezindheid en gemeenschapszin. Daarnaast zet de Streekorganisatie zich in om het gebied op de kaart te zetten en samenwerking en innovatie in de streek te bevorderen, waarbij zij een ontwikkelingsgerichte benadering toepassen waarin duurzaamheid, marktgerichtheid en het versterken van de identiteit centraal staan. De organisatie heeft een zestal doelstellingen geformuleerd voor 2020:

- De kernkwaliteiten van het gebied zijn versterkt
- De streek staat op internationale schaal bekend als aantrekkelijk woon-, werk-, leef- en recreatiegebied met hoge natuurwaarden. Evenals de merken "Het Groene Woud" en "Loonse en Drunense Duinen" die voor de streek een grote economische meerwaarde genereren.
- Er is sprake van een sterk ontwikkeld netwerk dat heeft geleid tot een sterk florerende regionale economie.
- Het gebied heeft zich ontwikkeld tot proeftuin voor duurzame innovaties op het gebied van klimaatbestendigheid en nieuwe product- marktcombinaties.
- Er zijn nieuwe financieringsconstructies ontwikkeld om met publiek en privaat geld de kwaliteit van het landschap te waarborgen.
- Bovengenoemde ontwikkelingen zijn tot stand gekomen via intensieve en succesvolle samenwerking tussen alle betrokken partijen.

Activiteiten van de organisatie zijn onder andere: bij elkaar brengen van partijen; beïnvloeden van processen; initiëren van projecten; en het faciliteren van initiatiefnemers bij projecten. Een belangrijk project is gerelateerd aan de historie van het gebied; het stimuleren van het (opnieuw) toepassen en in stand houden van bouwkundige historische elementen aan huizen en boerderijen. Tenslotte is Het Groene Woud een LNV voorbeeldgebied. In box 12 wordt beschreven wat Het Groene Woud met deze benoeming doet en wat dat voor het gebied opbrengt.

Box 12. LNV voorbeeldgebied "Het Groene Woud"

Het Groene Woud is één van de voorbeeldgebieden van investeren in landschap van het LNV. Omdat Het Groene Woud in zijn geheel aan de grote kant is voor een pilot project richt de Streekorganisatie zich op een gebied van ongeveer duizend hectaren in de buurt van Tilburg. Het doel is hier te komen tot een betere relatie tussen stad en platteland; het platteland toegankelijker te maken voor de stedeling en een financieringsconstructie te bedenken om de agrariër tegemoet te komen voor het aanbieden van publieke diensten. Er worden in de toekomst langjarige contracten (gedacht wordt aan 30 jaar) afgesloten met agrariërs voor landschapsonderhoud. Op dit moment wordt er een start gemaakt met het maken van bedrijfslandschapsplannen om samen met de agrariër een win-win situatie te kunnen realiseren. Er wordt binnen deze plannen voornamelijk aandacht besteed aan aanleg, onderhoud en waardedaling van de grond.

Financieel

Het fonds wordt gevuld door middel van een speciaal spaarsysteem van Rabobank, de Rabo StreekRekening. Het gaat hierbij om een commercieel bankproduct; Rabobank keert jaarlijks met eigen vermogen 5% rente uit over de rente van de Rabo StreekRekeningen naar de streekrekening. Daarnaast wordt rekeninghouders gevraagd hetzelfde te doen of zelfs de gehele rente te schenken aan het fonds. Met name dit laatste zorgt voor de hoge opbrengsten. Box 14 geeft meer informatie over deze speciale

Organisatie

Streekrekening Het Groene Woud, is het concept dat geld genereert voor de activiteiten en projecten van de stichting Streekrekening. De organisatie van de Rabo StreekRekening is volledig in handen van de Rabobank en is puur een bankproduct.

The main image is an aerial photograph of a rural landscape. A river flows through the center, surrounded by green fields and some buildings. The landscape is divided into various agricultural plots. In the bottom center, there is a white-bordered inset showing a close-up of a tree with bare branches against a clear blue sky.

Figuur 23. Kaart van Het Groene Woud (rechts)

Figuur 22. Omgeving van Liempde

3.6.2 Analyse

Het Groene Woud ligt in de stedendriehoek Tilburg – Den Bosch – Eindhoven wat al lang een belangrijk gebied is. In de jaren negentig hebben provincieambtenaren een visie geschreven voor het gebied met als belangrijkste uitgangspunt dat de steden niet meer, of slechts beperkt, naar elkaar toe mochten groeien. De naam "Het Groene Woud" is rond die tijd ontstaan in een café. Onder andere vanuit de

reconstructiecommissie Meierij was er veel enthousiasme over het gebied en voor de visie. Volgend op de visie is er in 2002 een gebiedsconvenant gesloten en zijn er een aantal projecten ontwikkeld om de kwaliteit van de natuur in het gebied te waarborgen en verbeteren. Deze projecten konden voornamelijk gefinancierd worden met behulp van subsidies van de EU. Een tegenreactie op deze projecten was het Streekfestival: een festival georganiseerd door de ondernemers uit het gebied, wat ertoe leidde dat ondernemers met verschillende achtergronden zoals recreatie, landbouw en detailhandel verenigd raakten. De boodschap van het Streekfestival was dat Het Groene Woud veel meer te bieden had dan natuur alleen. Vanuit deze partijen is de coöperatie Het Groene Woud ontstaan. De coöperatie richtte zich met name op branding en telde ongeveer 50 bedrijven die allemaal het logo Het Groene Woud mochten dragen. Echter voor projecten en gezamenlijke activiteiten zijn financiële middelen nodig, wat de vraag naar een 'geldmachine' kan verklaren.

Landschap

Het Groene Woud is een Nationaal Landschap en veelzijdig gebied van circa 35.000 hectaren in het hart van Brabant, bestaande uit een centrale natuurkern met een krans van dorpen en gehuchten met kleine akkers en verspreide boerderijen. Voorbeelden van deze dorpen zijn Oirschot, Liempde, Gemonde, Sint-Oedenrode, Oisterwijk en Haaren. Het Groene Woud kan onderverdeeld worden in deelgebieden met ieder haar eigen kenmerken en mogelijkheden. Een grove verdeling kan gemaakt worden tussen gebieden met natuur, plattelandsontwikkeling en schaalvergroting.

Het landschap in het gebied vormde niet de directe aanleiding tot het ontwikkelen van een alternatieve financieringsvorm. Vooral de reconstructiecommissie zorgde voor hernieuwde aandacht voor het landschap. Deze reconstructiecommissies bestaande uit verschillende partijen kregen na de varkenspest de opdracht een vernieuwde impuls te geven aan de zandgebieden. Hierbij lag de focus niet meer alleen op landbouw maar vooral ook op onderwerpen als waterberging en leefbaarheid. Het bestaan van deze commissies kan aangedragen worden als één van de oorzaken waarom er juist in de zandprovincies veel gebiedsfondsen voorkomen.

Economie

De grootste inkomstenbron zijn de inkomsten uit de Streekrekening: een spaarrekening van de Rabobank die het mogelijk maakt geld te geven zonder geld te geven. De Rabo StreekRekening is een bedrijvenspaarrekening: een dagelijks opvraagbare spaarrekening met een marktconforme variabele rente. Door te sparen, spaart de rekeninghouder ook voor het Nationaal Landschap Het Groene Woud. De lokale Rabobank doneert ieder jaar met eigen vermogen 5% van de rente aan het Streekfonds. Daarnaast wordt de rekeninghouder gevraagd om ook 5% (of meer) te schenken; dertig procent van de spaarders doet dit ook werkelijk.

Deze inkomstenbron betreft privaat geld. Vooral ook veel overheidspartijen hebben een streekrekening maar kunnen geen rente schenken aan het fonds, omdat de rente van overheidspartijen publiek geld is. En met publieke middelen mag niet hetzelfde als private. Publiek geld komt wel binnen via andere wegen, bijvoorbeeld voor projecten, het is vaak gelabeld en bepaalde activiteiten kunnen niet met dit geld worden gefinancierd vanwege mogelijke staatssteun.

Bedrijven openen graag een Rabo StreekRekening vanwege de betrokkenheid met het gebied. Veel verschillende partijen zijn trots op het gebied en zien het als gezamenlijke belang het landschap te beschermen. Daarnaast betreft de donatie naar de Streekrekening geld van de Rabobank en geen eigen vermogen. Doneert een bedrijf of organisatie ook zelf een percentage van de rente dan is dit fiscaal aftrekbaar.

Instituten en institutionele verandering

De Streekrekening is een onderdeel van verschillende ontwikkelingen die het beschermen van het groene karakter van Het Groene Woud als doel hebben. Aandacht voor het gebied was er al geruime tijd vanuit publieke partijen (de reconstructie) en private partijen (Streekfestival en Coöperatie). De reconstructie Meierij bestond uit het bestuurlijk platform Meierij en het innovatie platform duurzame Meierij (IDM). Het IDM kan gezien worden als subsidieloket of streekhuis. Vanaf de negentigerjaren ontstonden veel organisaties met overeenkomstige belangen en doelstellingen, wat in 2008 resulteerde in het besluit een gezamenlijke gebiedsvisie te schrijven.

Het IDM is initiatiefnemer geweest van de streekrekening. Het idee van de streekrekening was dat het gebied zelf ook zou kunnen bijdragen aan het onderhoud van het gebied. In 2005 zijn drie banken, ASN, Triodos en Rabobank benaderd om het idee uit te werken. Triodos haakte snel af gezien zij niet de mankracht hadden om deel te nemen aan deze speciale vorm van sparen. Rabobank zag niet in dat het concept nieuwe klanten, en dus nieuw geld aan zou trekken. ASN was wel enthousiast. In 2006 werd er een start gemaakt; ASN keerde 0,15% extra rente over het saldo uit naar een landschapsfonds. Ook werd rekeninghouders de mogelijkheid geboden om hun eigen rente als schenking te laten storten op de rekening van het fonds. Vooral overheidspartijen deden in het begin mee. Dit kwam met name omdat Het Groene Woud een hot topic was en de betrokkenheid groot.

In 2008 nam de Rabobank contact op met de stichting met de vraag of het toch niet mogelijk was om mee te doen. Rabobank had in de tussentijd een goede focus kunnen aanbrengen voor welke doelgroep het product interessant zou zijn en welke gezamenlijke belangen gediend konden worden. Ook zag zij mogelijkheden om het concept landelijk uit te rollen en nieuw (vooral publiek) geld aan te trekken. Voor de Streekrekening bood een overstap ook mogelijkheden; bij de ASN liep het één en ander toch wat stroef vanwege de kleinschaligheid van de organisatie en de beperkte middelen die ingezet konden worden voor marketing. Op 1 januari 2009 is daarom de overstap gemaakt van ASN naar Rabobank en werd de Rabo StreekRekening in het leven geroepen. De banken van Rabobank werken individueel, waarmee ze dicht bij de mensen in een gebied staan, maar het lastig maakt om veranderingen aan te brengen in het concept Rabo StreekRekening. De Stichting communiceert met de coördinerende bank (Dommel en Aa) die vervolgens weer communiceert met alle afzonderlijke banken. Het concept is een bankproduct waarbinnen De Stichting Streekrekening geen invloed kan uitoefenen. Aan de andere kant heeft Rabobank geen inspraak als het gaat om de bestedingen van het fonds. Transacties zijn alleen mogelijk van streekrekening naar streekrekening. Een organisatie die financiële ondersteuning verlangt van Stichting Streekrekening is dus genoodzaakt ook een Rabo StreekRekening te openen. Rekeninghouders worden niet inhoudelijk betrokken bij projecten die de Streekrekening initieert. Partijen in de Streekraad kunnen rekeninghouder zijn, maar rekeninghouders zijn niet ook vanzelf een partij in de Streekraad. Men heeft deze keuze gemaakt om belangenverstrengeling te voorkomen en te verhinderen dat de hoogte van de bijdragen van verschillende partijen de weg van standpunten zou beïnvloeden.

Het werven van rekeninghouders gebeurt zowel door Rabobank als Stichting Streekrekening. Rabobank werft rekeninghouders voor de Rabo StreekRekening via selectieve benadering van al bestaande relaties via zakelijke accountmanagers, maar ook via de website en in de toekomst door bijvoorbeeld seminars. De Stichting Streekrekening werft nieuwe rekeninghouders met een speciale acquisitiegroep van twee oud ondernemers – die vooral een groot persoonlijk netwerk hebben – en een projectleideracquisitie die bedrijven begeleidt bij omschakeling en het openen van een Rabo StreekRekening. De projectleider krijgt hiervoor een vergoeding uit het fonds.

3.6.3 Sterktes, zwaktes en toepasbaarheid

De streekrekening Het Groene Woud is onderdeel van de Streekorganisatie Het Groene Woud die bestaat uit een streekraad, streekrekening en een streekhuis. De streekrekening is de stichting die met behulp van adviezen en doelstellingen van de streekraad middelen inzet voor bepaalde projecten, het streekhuis voert de projecten vervolgens uit. De Rabo StreekRekening is het bankproduct waaraan de stichting haar inkomsten aan te danken heeft.

Sterke punten

- Hoge structurele inkomsten.
- Financiële middelen zijn privaat.
- Bestaan van een enthousiaste publieke trekker van het concept en daarmee groot netwerk.
- Koppeling van structurele kosten van landschap met structurele opbrengsten van een bankproduct

Zwakke punten

- Ontbreken van goede methode voor verantwoording van de uitgaven.
- Inkomsten afhankelijk van keuzes van de bank.

Toepasbaarheid

De Rabo StreekRekening is een concept dat inmiddels landelijk is uitgerold. Er is bijvoorbeeld een convenant gesloten met de 12landschappen en bij twee andere Nationale Landschappen wordt het concept reeds toegepast. De vraag is of het concept in andere gebieden net zo succesvol kan zijn als in Het Groene Woud. In het gebied bestond namelijk een enthousiaste publieke trekker met een groot netwerk die partijen wist te overtuigen mee te doen. Ook was de gedachte Het Groene Woud te beschermen al ontstaan in het laatste decennium van de 20ste eeuw en waren mensen bewust van hetgeen het gebied kon bieden. Tenslotte is het concept succesvol omdat het gelegen is tussen drie grote steden. De streekrekening kan ook in andere gebieden succesvol zijn, maar met de voorwaarde dat mensen bewust zijn van het belang een bepaald gebied te beschermen. Zonder dit bewustzijn zullen partijen minder bereid zijn te investeren in het gebied. Ook speelt de aanwezigheid van grote bedrijven en kapitaalkrachtige gemeenten en provincie een belangrijke rol.

Box 14. Rabo StreekRekening

De Rabo StreekRekening is een concept waarbij zowel het landschap baat heeft (extra inkomsten) als Rabobank (nieuwe groep klanten). Rabobank is een organisatie met commerciële doelen maar ook een bank die sterk geworteld is in lokale gemeenschappen en daarin een maatschappelijke rol wil vervullen. Met de Rabo StreekRekening geeft Rabobank vorm aan het beleid voor het stimuleren van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen. Het concept sluit daarnaast aan op de wensen van bedrijfsklanten en Rabobanken om een bijdrage te leveren aan het aantrekkelijk houden van het platteland om te wonen, te werken en te recreëren. Ook is de Rabo StreekRekening een nieuw product om extra spaarmiddelen aan te trekken bij een specifieke doelgroep. Deze doelgroep bestaat uit (lagere) overheid, waterschappen en het grotere bedrijfsleven alsmede instellingen op het gebied van zorg en welzijn. Voor deze doelgroep is de rekening een passende mogelijkheid om financiële reserves op een maatschappelijk verantwoorde wijze te laten renderen. Het concept is zo ontwikkeld dat het ook is in te zetten bij andere Rabobanken met andere Nationale of regionale landschappen. Zo heeft de Rabobank in 2009 een convenant gesloten met De12Landschappen waarmee meer streekrekeningen tot stand kunnen komen. Ook zijn er inmiddels Rabo StreekRekeningen te openen bij drie banken rond en in Nationaal Landschap de Maashorst en per januari 2010 ook in het Amstelland.

Figuur 25. Rabobank Liempde

Figuur 26. Trekvlot over de Dommel

Bij de ontwikkeling van een streekrekening in een bepaald gebied gaat de voorkeur uit naar een samenwerking van een aantal banken. Regionale identiteit moet een rol spelen en de stichting die de opbrengsten wil gebruiken voor landschapsontwikkeling en/of beheer dient een goede structuur te hebben. Als er een wens bestaat tot de ontwikkeling van een streekrekening in een bepaald gebied moet er eerst gezocht worden naar een bank die de coördinerende taak op zich wil nemen en het voortouw wil nemen in het initiatief. Deze bank kan dan collega banken in het gebied uitnodigen en bijvoorbeeld een bijeenkomst organiseren waarbij de verschillende banken en vertegenwoordigers van het landelijk gebied bij elkaar komen. De Provincie kan hierin faciliterend optreden maar heeft met name een ondersteunende rol.

3.7 Lunters Landfonds

3.7.1 Omschrijving

Inleiding

Het Lunters Landfonds is officieel opgericht in 2005. In december van datzelfde jaar heeft een eerste succesvolle aankoop van grond plaatsgevonden. Met de eerste aankoop steeg de interesse van andere partijen voor het Lunters Landfonds en werd het een serieuze speler in het buitengebied. Echter konden twee van de in totaal vier bestuursleden hun activiteiten in het bestuur vanwege persoonlijke redenen niet voortzetten. Een zoektocht naar nieuwe bestuursleden had helaas weinig resultaat, waardoor het bestuur zich in februari 2008 gedwongen voelde tot het besluit de vereniging sterk in te perken. Vanaf dat moment is de vereniging slapende. De vereniging bestaat nog wel en bezit nog gronden maar er vinden geen activiteiten meer plaats en er worden geen grondcertificaten meer uitgegeven. Indien nieuwe enthousiaste bestuurleden zich aanbieden zou er een nieuw bestuur gevormd kunnen worden en de vereniging een doorstart kunnen maken. Vanwege de mogelijkheid tot een doorstart is de omschrijving en analyse grotendeels in de tegenwoordige tijd geschreven.

Doelstellingen en activiteiten

Het fonds is een initiatief om boeren en burgers dichter bij elkaar te brengen en behoud en versterking van het open agrarische buitengebied te waarborgen en ontwikkelen. Het centrale idee van het Lunters Landfonds is om bewoners uit een bepaald gebied mede eigenaar te maken van het gebied en daarmee agrariërs te ondersteunen. De doelstellingen zijn:

- Een actieve gezamenlijke verantwoordelijkheid van burgers en boeren voor de streekidentiteit;
- Samenhang tussen de ontwikkeling van agrarische-, recreatieve-, zorg- en woonfuncties en kleinschalige bedrijvigheid;
- Behoud van het agrarische karakter ondersteunen en stimuleren;
- De onderlinge betrokkenheid tussen Lunterse boeren en burgers optimaliseren.

Het Lunters Landfonds betreft burgers in de grondmarkt en opereert als bemiddelaar. Burgers of bedrijven van Lunteren worden daarmee mede-eigenaar van grond in de omgeving van het dorp. De grond wordt vervolgens onder bepaalde voorwaarden verpacht aan boeren. Als tegenprestatie besteden de boeren extra aandacht aan de kwaliteit van het gebied, bijvoorbeeld door het in stand houden van een houtwal of een kleurrijke akkerrand. Een ander voorbeeld is een klompenpad over het perceel van een agrariër. De activiteiten van het Lunters Landfonds zijn:

- Bemiddelen in grondgebruikers verklaringen, erfdiensbaarheid- en pachtovereenkomsten van (agrarische) gronden;
- Partij zijn bij aan- en verkoop van (agrarische) gronden;
- Het aantrekken en zorgvuldig beheren van financiële middelen uit donaties en inleg
- Ontwerpen en projectmatig realiseren van nieuwe gebruiksmogelijkheden ten behoeve van grond;

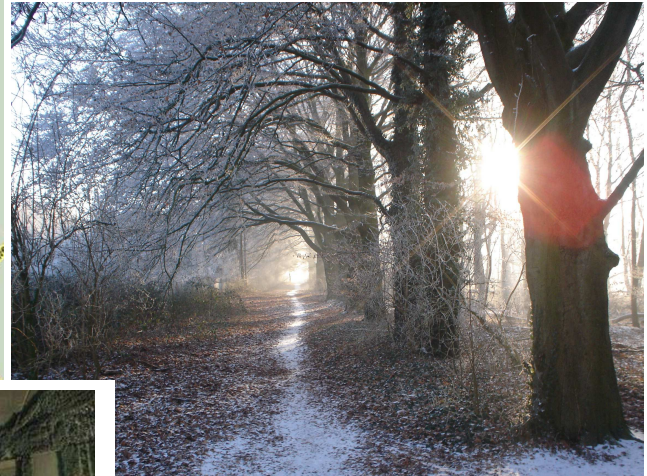
Financieel

Het Lunters Landfonds werkt met de uitgifte van grondcertificaten. Met de opbrengst wordt (agrarische) grond aangekocht en vervolgens onder voorwaarden verpacht aan boeren. Deze voorwaarden staan in relatie met duurzaamheid, landschap en toegankelijkheid. De certificaten kunnen daarnaast gezien worden als beleggingsproduct. Met het certificaat wordt je geen eigenaar van de grond maar kun je het certificaat wel door het Lunters Landfonds laten verhandelen. De waardeestijging van de grond tussen het moment van koop en verkoop is het rendement van de investering. Naast inkomsten uit de verkoop van certificaten en pachtinkomsten wordt er gedoneerd aan het fonds. Door de goede doelen status zijn giften fiscaal aftrekbaar. Donaties aan het fonds worden voornamelijk gebruikt voor het vergoeden van groene diensten door agrariërs.

Organisatie

Speciaal aan het Lunters Landfonds is de organisatievorm (vereniging) en de mogelijkheid voor particulieren om met relatief kleine bedragen te investeren in grond. Naast het kopen van certificaten kon men lid worden van de vereniging om de activiteiten daarvan te ondersteunen zodat de vereniging (meer) gewicht kreeg in gesprekken met andere partijen. Het Lunters Landfonds wilde naast bovenstaande doelstellingen ook vooral gesprekspartner zijn voor overheden. Dit kon alleen als er een substantieel aantal betrokken boeren en burgers lid waren van het fonds. Men kon zich als lid van de vereniging inzetten als vrijwilliger in één van de commissies of als bestuurslid.

Box 15. Gebiedsimpressie Lunteren

Figuur 27. Bos (rechts)

Figuur 28. Kaart omgeving Lunteren (links)

Figuur 29. Satellietopname van Lunteren

3.7.2 Analyse

Kennis, trends en ontwikkelingen

Het idee tot oprichting van een landfonds ontstond als mogelijke oplossing om het agrarische landschap te behouden en beschermen tegen de oprukkende industrie en woningbouw. De 'verstening' van het buitengebied veroorzaakte een stijging in de grondprijzen dat resulteerde in grondverkoop door boeren. Ook vormde de hoge prijzen een belemmering voor boeren die wilden uitbreiden. Het open karakter van het buitengebied dreigde zo te verdwijnen wat nadelig werd bevonden door de bewoners in het gebied. Directe aanleiding vormde de komst van de A30 en nieuwe bedrijventerreinen. Vanuit de dorpsraad was vanaf 2000 een groep actief: Stichting Toekomst Visie Lunteren die het initiatief nam om verschillende ontwikkelingen van Lunteren onder de loop te nemen. De groep van vijf personen hebben zes trends en ontwikkelingen beschreven voor Lunteren, waaronder de daling van het aantal boeren en geplande woningbouw en bedrijventerreinen. De kennis over wat er met Lunteren zou gebeuren zonder ingrijpen, heeft het draagvlak onder burgers voor bescherming van het agrarische open landschap aanzienlijk vergroot.

Landschap

Lunteren is het grootste dorp naast Ede en wordt gekenmerkt door een hechte structuur en actief sociaal netwerk. Het dorp ligt op de grens tussen Veluwe en Vallei, tussen bos en agrarisch landschap, iets wat veel toeristen aanspreekt. Ook veel ondernemers en bewoners voelen zich direct of indirect gebonden aan het landschap.

Het Lunters Landfonds ziet landschap als die delen in het gebied waar mensen binding voelen met het land. De kenmerken zoals grondsoort of gebruik worden minder belangrijk gevonden. Het is goed te weten waarom mensen het landschap mooi vinden en wat belangrijke onderdelen zijn in het landschap, hierbij gaat het dan vaak om cultuur of bijvoorbeeld om verhalen en beleving. Bij de activiteiten van Het Lunters Landfonds zijn persoonlijke wensen van de bewoners meegenomen in wat er in het buitengebied of op de gronden van het Lunters Landfonds gerealiseerd diende te worden, bijvoorbeeld een klompenpad en een drinkput.

Economie

De lokale Lunterse economie kent vier pijlers: duurzame landbouw, recreatie en toerisme, gezondheid en kleine bedrijven en de middenstand in het dorp. Het landschap in en rond Lunteren speelt hierbij een belangrijke rol. Veel bewoners ondervonden persoonlijke welvaart vanwege een aantrekkelijk landschap in de nabije omgeving. Ook ondernemers waren gebaat bij een aantrekkelijk landschap via de inkomsten uit het verkopen van producten aan toeristen.

Het Lunters Landfonds dacht haar doelen het best te behalen door het aankopen van agrarische gronden met een bundeling van financiën van verschillende betrokken ondernemers en burgers. Men werd hiermee mede-eigenaar van de grond die het fonds aankocht en vervolgens weer onder voorwaarden verpachtte aan agrariërs. Dit mede-eigenaarschap lag vast in de vorm van één of meerdere certificaten die werden aangeboden vanaf 500 euro en verhandelbaar waren. De waarde van de certificaten bij het verhandelen was onder meer afhankelijk van de grondprijs. Indien de grondprijs tussen de koop en verkoop van het certificaat was gestegen, was de waarde van het certificaat toegenomen. Omdat het Lunters Landfonds echter een lange termijn strategie voor ogen had, waren de certificaten niet á la minute te gelde te maken, maar was een maximumperiode ingesteld van twee jaar, waarin de vereniging naar een nieuwe mede-eigenaar kon zoeken. Box 16 laat ontwikkelingen in de grondprijzen zien en de waardeinstijging van grond bij een verandering van de functie.

Met opbrengsten uit donaties maakte het landfonds concrete afspraken met agrariërs over het gebruik en beheer van stukken van hun grond, zonder dat het landfonds die grond kocht. Juridisch werd dit geregeld via de erfdiensbaarheid. Tegen betaling van een zeker bedrag, stond de grondeigenaar bijvoorbeeld toe dat er mensen over zijn land mochten lopen, of dat er bepaalde landschapselementen beheerd werden. Het gebruik van de grond werd door de boer gehandhaafd, maar door de financiële compensatie werd het gemakkelijker om door te blijven boeren.

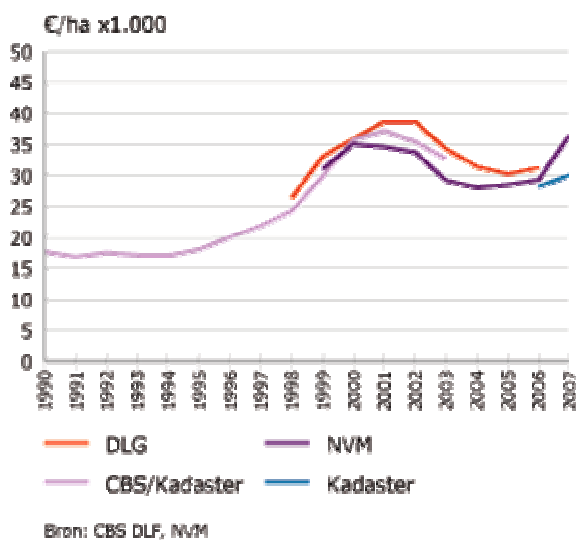
In het eerste jaar na oprichting had de vereniging 80 leden, waarvan er 20 geldbedragen hadden ingelegd tussen de 500 en 10.000 euro. Het idee bestond om ten minste vier hectaren aan te kopen, ook mede middels fondsenwerving. Helaas heeft dit door het gebrek aan financiële middelen niet door kunnen gaan. Er is €64.000 opgehaald waarmee de vereniging 1,4 hectaren agrarische grond (of landschap) heeft aangekocht. Bij het inperken van de activiteiten van de vereniging in 2008 hebben de vier grootste investeerders de certificaten van de kleine investeerders overgenomen. De waardeinstijging van de certificaten werd door de grote investeerders via het fonds uitgekeerd aan de kleine investeerders. De nieuwe eigenaar betaalde zodoende het rendement van de vorige eigenaar.

De certificaathouders waren automatisch ook lid van de vereniging. Voor belangrijke beslismomenten werden er ledenvergaderingen georganiseerd om besluiten als vereniging te nemen. Echter was dit bij de aankoop van grond niet altijd even gemakkelijk. Als er een stuk grond te koop wordt aangeboden wil je als fonds liefst zo snel mogelijk reageren voor de grond verkocht wordt aan een ander. Het organiseren van een vergadering over het wel of niet aankopen van een stuk grond kostte dan vaak te lang. Het bestuur van het fonds heeft daarom voorgesteld dat deze zonder ledenvergadering direct mochten handelen indien een kans zich voordeed. De leden stemden hiermee in, wat laat zien dat het vertrouwen in het bestuur hoog was.

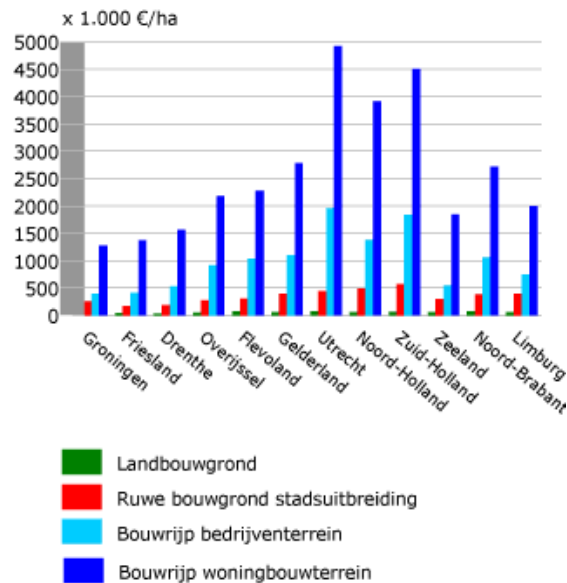
Het concept van de verkoop van verhandelbare certificaten in grond kan ook interessant zijn voor bedrijven. Gesprekken met bedrijven stonden ook op de agenda van het Lunters Landfonds maar hebben niet meer plaatsgevonden vanwege het ontbreken van een voltallig bestuur. Ook voor overheden kan het fonds een aantrekkelijke belegging zijn. In de eerste jaren van het fonds was de gemeente echter terughoudend, ook gezien de tweede doelstelling van het fonds om andere, economisch gezien aantrekkelijkere, ontwikkelingen tegen te gaan.

Box 16. Ontwikkelingen in grondprijzen

Het linkse figuur laat het verloop van de waarde van landbouwgrond zien tussen 1990 en 2007. Het rechtse figuur geeft een indicatie van de waardesprong die gerealiseerd wordt door bestemmingswijziging en bouwrijp maken van landbouwgrond.

Figuur 30. Ontwikkeling van de grondprijs voor Landbouwgrond (1995-2007)

Figuur 31. Waardesprong bij functieverandering

De prijs van landbouwgrond wordt niet alleen bepaald door de agrarische waarde; vooral stadsuitbreiding is van steeds grotere invloed. Het verschil tussen de prijs van landbouwgrond en de prijs van bouwrijpe grond voor woningbouw is groot. In het westen van het land, in de provincies Noord- en Zuid-Holland en Utrecht is de gemiddelde prijs voor bouwrijpe grond voor woningbouw 48 tot 77 maal de gemiddelde prijs van landbouwgrond. In de drie noordelijke provincies en Zeeland is dit een stuk minder door de lagere vraag naar woningen, maar ook niet gering.

Het gaat hierbij wel om een andere soort grond. Om landbouwgrond bouwrijp te maken is een investering nodig. Een belangrijk moment in de waardestijging is een bestemmingswijziging van de grond. Wanneer de bestemming verandert van landbouwgrond in bouwgrond heeft dit direct al invloed op de grondprijs. Zo kunnen de gemiddelde prijzen die per provincie betaald worden voor landbouwgrond, op locaties waar stadsuitbreiding gaat plaatsvinden, gemiddeld tot ruim acht keer zo hoog liggen als de gemiddelde prijs voor landbouwgrond in blijvend landbouwkundig gebruik in dezelfde provincie. (bron: www.investereninbouwgrond.nl)

Instituten en institutionele verandering

Je zou kunnen stellen dat het ontstaan van het Lunters Landfonds een gevolg was van onmacht richting gemeente, en provincie. De publieke organisaties hadden een visie voor ogen die niet overeenstemde met de visie die burgers voor ogen hadden. Via de verschillende overheden was het niet mogelijk om de visie van de publieke organisaties te beïnvloeden. Partij worden, en daarmee gesprekspartner, vormde een mogelijke optie om op een eigen manier invloed uit te oefenen op ontwikkelingen in het buitengebied. Er was sprake van een zogenaamde 'institutionele leegte', een situatie waarin bestaande instituties

onvoldoende zijn uitgerust om zelfstandig of met elkaar problemen op te lossen. Het Lunters Landfonds trachtte deze leegte op te vullen door zelf het initiatief te nemen tot het beantwoorden van wensen uit de bevolking.

Tijdens de ontwikkeling van het fonds is naast de betrokkenheid van de bevolking van en rond Lunteren het netwerk richting Wageningen UR van belang geweest. Het idee Lunters Landfonds kreeg aandacht vanuit de Animal Science Group en kon rekenen op begeleiding vanuit Wageningen UR binnen het onderzoeksprogramma "Netwerken in de Veehouderij". Als innovatief idee kreeg de ontwikkeling van het Lunters Landfonds €20.000 steun in de vorm van onderzoek door een onderzoeker van Wageningen UR. Dit aanbod is onder andere ingezet voor het rapport "Initiatieven voor alternatief grondbeheer" en een enquête waarin de burgers van Lunteren aan konden geven wat zij belangrijk vonden in relatie tot landschap. Daarnaast heeft Innovatiebureau KDO Advies BV Leiden voor het Lunters Landfonds ondermeer een "ontwerp bedrijfsplan Lunters Landfonds" en een "verkenning van vormgeving en draagvlak" opgesteld. Tenslotte is het Lunters Landfonds financieel en in mens- en denkkracht ondersteund door de Provincie Gelderland, Rentmeesterkantoor van den Brink en het Programmabureau Gelderse Vallei (SVGV).

Het Lunters Landfonds is een vereniging terwijl de meeste andere fondsen een stichting zijn. Een stichting is een kleine groep met een idee en fungeert als kapstok voor andere organisatievormen, zoals bijvoorbeeld een bedrijf. Een vereniging is lastiger te organiseren vanwege het bijhouden van een ledenbestand en het voorleggen van besluiten aan de leden. Toch is er gekozen voor de vorm vereniging, gezien het Lunters Landfonds van iedereen moest worden. Het landschap dat beschermd diende te worden was gemeenschappelijk dus de keuzes die het fonds zou maken tot het beschermen van landschap moesten ook samen genomen worden. Het Lunters Landfonds werkte op deze manier mogelijkheidscreërend voor de bevolking van Lunteren. Ook kon de organisatievorm op meer draagvlak rekenen dan een stichting. Luntenaren hadden al eerdere ervaring met gemeenschappelijk eigendom van landschap, al bijna 100 jaar bestaat het Lunters Buurtbos. Over dit bos van de Luntenaren is meer te lezen in box 17.

Box 17. Het gemeenschappelijk eigendom van het Lunters Buurtbos

Bij het overtuigen van de burgers van Lunteren om in actie te komen en te investeren in landschap is onder andere gebruik gemaakt van een eerdere gebeurtenis in Lunteren. Rond 1912 bestonden er veel gemeenschappelijke (onvruchtbare) gronden rond Lunteren. Er werd echter besloten dat deze verkocht dienden te worden. Notaris van den Ham kocht veel grond (130 hectaren) op van kleine boeren die liever geld hadden dan onvruchtbare zandgrond en liet er bomen planten. Na zijn overlijden schonk deze man de gronden aan "de bevolking van Lunteren". Anno 2010 zijn de zandgronden nog steeds gemeenschappelijk bezit en is er een prachtig bos gevormd. De bevolking van Lunteren was voor het Lunters Landfonds dus al bekend met gemeenschappelijk bezit en het beschermen van landschap in de directe omgeving. Zij zagen direct belang in het beschermen van het agrarische landschap ten westen, naast het zand/bos landschap ten oosten van het dorp. Bij de oprichting van het Lunters Landfonds is er toenadering gezocht met de stichting het Buurtbos voor eventuele samenwerking. De stichting was enthousiast (en de voorzitter werd lid van het Lunters Landfonds) maar zag geen mogelijkheden tot samenwerking.

3.7.3 Sterktes, zwaktes en toepasbaarheid

Het Lunters Landfonds is opgericht in 2005 en is vanaf 2008 een vereniging zonder voltallig bestuur. Een mislukte poging aan de ene kant maar een goed concept aan de andere kant. Het fonds maakt gebruik van de waardevermeerdering van landbouwgrond en probeert zo investeerders te lokken die grondcertificaten kopen. Van de opbrengst van de verkoop van certificaten kan het fonds grond aankopen en vervolgens tegen aantrekkelijke voorwaarden verpachten aan boeren.

Sterke punten

- Structurele inkomensstroom van pachtopbrengsten.
- Alle verschillende betrokken partijen hebben winst.
- Het fonds is een vereniging waardoor het fonds gemeenschappelijk eigendom is.

- Door eigenaar van gronden gesprekspartner voor publieke partijen.

Zwakke punten

- Een vrijwillig bestuur zonder goede opvolgers en continuïteit.
- Gering oppervlak aan landschapsbeheer, omdat eerst grond aangekocht moet worden.
- Gebruik als pressiemiddel om ongewenste ontwikkelingen in het buitengebied tegen te gaan in plaats van stimuleren en beschermen aantrekkelijk landschap.
- Terugtrekkende investeerders waardoor gedwongen grond verkocht moet worden.

Toepasbaarheid

Het concept van het Lunters Landfonds is in meerdere gebieden toepasbaar. Of het concept ook succesvol is hangt af van het draagvlak en de aanwezigheid van investeerders. In stedelijke gebieden is de investering groot gezien de hoge grondprijzen. Als een landbouwperceel vervolgens verkocht moet worden vanwege de uitbreiding van een woonwijk dan kan er aanzienlijk rendement behaald worden. De opbrengsten kunnen vervolgens weer ingezet worden bij de verwerving van nieuwe gronden. Box 18 gaat over de mogelijkheden van een provinciaal grondfonds.

Box 18. Provinciaal grondfonds

De ontwikkeling van een provinciaal grondfonds kan mogelijkheden bieden tot het behoud van bepaalde karakteristieken in het buitengebied. De rol van de Provincie in de ontwikkeling van een grondfonds is met name het instrument toejuichen en het bij elkaar roepen van gemeentes voor een bijeenkomst over de mogelijkheden van een grondfonds. Daarnaast zou de Provincie een aanbod kunnen doen de private gelden in het fonds te verdubbelen en op kunnen treden als procesbegeleider. Echter is het van belang dat agrariërs duidelijk wordt gemaakt dat het private partijen zijn die willen investeren in de grond en landschap en dat de doelstelling niet het realiseren is van nieuwe natuur.

3.8 EcoLaNa Grondfonds

3.8.1 Omschrijving

Doelstellingen en activiteiten

Het EcoLaNa Grondfonds is een financieringsconcept dat ontwikkeld is door de vereniging EcoLaNa. Binnen de doelstellingen van de vereniging worden duurzaamheid en een gesloten kringloop belangrijk gevonden, maar ook voedselveiligheid, kwaliteit, dierenwelzijn, milieu, natuur en recreatie staan centraal. Het grondfonds is een middel om duurzame landbouw te stimuleren en maatschappelijke actoren te betrekken bij de primaire landbouw. Een omschakeling van traditionele landbouw naar een maatschappelijk verantwoorde productiewijze vormt het hoofddoel. Voor deelnemende agrarische bedrijven betekent het grondfonds voordelige grondlasten en voor beleggers zekerheid, rendement en betrokkenheid. Het EcoLaNa Grondfonds, waarvan tot op heden enkel het concept ontwikkeld is, zal niet alleen aantrekkelijk zijn voor de vereniging EcoLaNa maar voor alle agrariërs die de bedrijfsvoering sterk willen verduurzamen. Het grondfonds is bedoeld voor boeren zodat deze kunnen blijven boeren en bedrijfsovernames gemakkelijker worden.

Financieel

Het beoogde doel van de vereniging, een omschakeling van traditionele landbouw naar een duurzame en verantwoorde landbouw, vraagt om aanzienlijke investeringen en kan daarom niet gerealiseerd worden zonder (aanvullende) externe financiering. Het Grondfonds bundelt geldstromen van private partijen om vervolgens grond aan te kopen die onder bepaalde (duurzaamheids) voorwaarden verpacht kan worden aan boeren. Het pachttarief is vanwege deze speciale voorwaarden lager dan de gebruikelijke pacht. De opzet van het grondfonds is een groen beleggingsfonds, waarmee waardevolle rendementen zijn te behalen voor zowel belegger, landschap als ondernemer. Onderstaande box geeft een voorbeeld van één van de voordelen van het fonds.

Box 19. Berekening voordelen grondfonds bij bedrijfsuitbreiding

De voordelen van een grondfonds ten opzichte van de bestaande situatie is het gemakkelijkst te verduidelijken aan de hand van een berekening. In 2006 heeft Praktijkonderzoek Plant & Omgeving van Wageningen UR duurzaamheidscriteria vastgesteld en berekent wat de kosten waren voor de verduurzaming van een traditioneel landbouwbedrijf. Na deze kosten berekend te hebben kon een vergelijking gemaakt worden met de situatie zonder grondfonds.

Uitbreiding: aankoop 50 ha á €35.000, benodigd kapitaal €1.750.000.

- Aankoop via bankinstelling, lening nodig van €1.750.000 met een langlopende rente van 5%, jaarlijkse rente lasten (is €1750/ha) in totaal €87.500/jaar
- Aankoop via grondfonds, d.m.v. een pachtconstructie en het toepassen van duurzaamheidscriteria. Gebruiksvergoeding voor de 50 ha grond aan het grondfonds á 2,5% van €35.000/ha (is €875/ha) in totaal €43.750/jaar

Vergelijking:

- Zonder gebruik van grondfonds zijn de financieringslasten grond €1.750.000, wat de jaarlijkse totale kosten met 5% rentevergoeding op een totaal brengt van €87.000.
- Met gebruik van grondfonds zijn de financieringslasten grond €0, de jaarlijkse kosten voor de gebruiksvergoeding grond €43.750 en de kosten voor bedrijfsaanpassingen duurzaamheid

Organisatie

EcoLaNa is een vereniging van agrariërs die door samenwerking een modern gemengd bedrijf vormen. De vereniging is opgericht op 13 november 2001 omdat de vier agrariërs voordelen zagen tot samenwerking tussen twee akkerbouwbedrijven, een schapenhouderijbedrijf en een melkveehouderijbedrijf. Momenteel (februari 2010) ligt het concept bij het ministerie van LNV om deze

verder uit te werken. Het idee is om bestaande organisaties en regelingen optimaal te benutten bij de totstandkoming en realisatie van het fonds. Hierbij wordt uitgegaan van een vergaande samenwerking tussen publieke en private partijen. Het fonds is nog niet operationeel maar in oprichting.

3.8.2 Analyse

Kennis, trends en ontwikkelingen

Grond is duur, maatschappelijke aspecten worden steeds belangrijker en bedrijfsovernames zijn lastig. Agrariërs hebben een te gering budget om te investeren in meer grond terwijl dit voor de bedrijfsvoering noodzakelijk is. Bij overnames is de investering voor de zoon of dochter veel te hoog. In vergelijking met vroeger waren boerderijen een stuk kleiner en waren er minder financiën. Als boer moet je tegenwoordig ook steeds meer aandacht schenken aan maatschappelijke aspecten. Een landschap met schaalvergroting blijft een ontwikkeling gezien de grote boeren het onderpand hebben om het land en de bedrijven van kleine boeren over te nemen. Echter bestaan er ook veel stemmen om eentonigheid tegen te gaan. Deze stemmen komen van de maatschappij, nieuwe bewoners in Friesland, maar ook van boeren zelf. Een andere opvallende ontwikkeling is dat recreatie zich ontwikkelt tot een inkomstenbron voor agrariërs. De recreant zoekt rust en ruimte en kan deze vinden in het noorden van Friesland.

De vier agrariërs van EcoLaNa zijn gezamenlijk op het idee gekomen van een grondfonds. Dat niet bepaald voortkomt uit een druk op het platteland vanuit stedelijke gebieden maar meer vanuit een persoonlijke wens van de vier het open landschap van Noord Friesland te verduurzamen. Daarnaast wordt de ontwikkeling van het grondfonds als mogelijkheid gezien tot het uitbreiden van het bedrijf met 60 hectare, om het areaal pootaardappelen met ongeveer 20 hectare uit te breiden. (Bij een bouwplan van één op drie is 60 hectare nodig voor de teelt van 20 hectare pootaardappelen). Aankoop van 60 hectare vraagt om een investering van ruim €2,5 miljoen. De oprichting van een grondfonds zou kunnen bijdragen aan de betaalbaarheid van deze investering.

Landschap

De aangesloten bedrijven liggen in het noordelijk zeekleigebied van Friesland tussen Holwerd en Ternaard, langs de Waddenzee. De totale oppervlakte is 280 hectare binnendijkse gronden, waarvan 200

hectare een aaneengesloten gebied vormt. Ook is daarnaast per 2005 nog 80 hectare buitendijkse gronden – die in eigendom zijn van Staatsbosbeheer – in beheer genomen. Kenmerk van het landschap in Noord-Friesland is de weidsheid. Binnen het landschap zijn hier en daar nog oude slenken en vaarten te ontdekken, echter zijn er hiervan al veel verdwenen door schaalvergroting. Door het toegankelijker maken van het gebied zou de waarde van deze historische elementen en het draagvlak voor behoud kunnen stijgen. Hiervoor is echter wel een transitie nodig want terwijl de ene boer werkt met een landschappelijk beheersplan, denken de burens nog in schaalvergroting.

Economie

Het grondfonds is bedoeld voor boeren (de aanbieders van landschap) zodat deze kunnen blijven boeren en bedrijfsovernames gemakkelijker worden. Tegelijkertijd wordt tegemoetgekomen aan wensen uit de maatschappij door landgebruik duurzamer te maken en ruimte te bieden voor het ontwikkelen en instandhouden van een aantrekkelijk landschap. Het grondfonds zou een onafhankelijke stichting moeten zijn en gevuld moeten worden met privaatgeld van beleggers. Publieke partijen kunnen een belangrijke rol vervullen door het aanbieden van diensten. Publieke partijen mogen namelijk geen middelen direct aan ondernemers schenken maar mogen wel mankracht leveren voor diensten aan deze ondernemers. Omdat financieel beheer door publieke partijen zekerder en veiliger lijkt dan financieel beheer door een private partij is het idee het fonds met private middelen onder te brengen in het Nationale Groenfonds. Box 21 geeft meer informatie over de doelstellingen en activiteiten van het Nationaal Groenfonds.

De agrariër verkoopt zijn grond aan het fonds waardoor er kapitaal vrij komt en geïnvesteerd kan worden in een duurzame bedrijfsvoering maar ook nieuwe gronden, vastgoed of machines. Hiermee vergemakkelijkt het fonds schaalvergroting en overnames maar met de voorwaarde tot verduurzaming van het landschap. Investeerders van het fonds kunnen stichtingen zijn, bedrijven, het VSB-fonds, en bijvoorbeeld banken die groen geld weg willen zetten. De belegger is iemand of een organisatie die waarde hecht aan een duurzaam landschap om zo invulling te geven aan Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen, of omdat deze directe baten heeft bij een mooi landschap; zoals bijvoorbeeld een organisatie voor biodiversiteit of een campinghouder.

Instituten en institutionele verandering

Het EcoLaNa grondfonds is een institutie in ontwikkeling waarbij verschillende private maar ook publieke partijen betrokken zijn. Het betreft een mogelijkheden-scheppende institutie die het kopen van grond of overnemen van bedrijven vergemakkelijkt. Daarnaast kent het EcoLaNa grondfonds ongeveer dezelfde doelstellingen als een landschapsfonds waarbij het ontwikkelen en beheren van een aantrekkelijk, toegankelijk en duurzaam landschap centraal staat. Echter is een landschapsfonds vaak van incidenteel karakter en wordt het lastig bevonden de financiële inkomstenbron te waarborgen. Een grondfonds heeft het voordeel van een structurele inkomstenbron en kan daarmee bijdragen aan een duurzaam economisch, ecologisch en sociaal landschap. Een reactie op de ontwikkeling van het EcoLaNa Grondfonds van het Lunters Landfonds is te lezen in box 22.

De geschatte interesse voor het fonds is niet gering, mogelijk dat er landelijke interesse bestaat voor 20 tot 30 duizend hectaren. Het fonds zou in eigendom moeten zijn van een onafhankelijke stichting; de overheid mag wel helpen maar niet sturen vanwege de betrouwbaarheid van het fonds en de communicatie naar leden en investeerders. Wel kan bijvoorbeeld Bureau Beheer Landbouwgronden (BBL) faciliterend optreden. Ook DLG zou een partij in het geheel kunnen zijn. Doel van de overheid is dan het leveren van een dienst aan de Nederlandse agrariër en de maatschappij.

Het aantrekken van private beleggers gebeurt via banken. Het grondfonds biedt particulieren de mogelijkheid groen te beleggen. Ook is deze manier van beleggen interessant voor bijvoorbeeld pensioenfondsen. Echter is de belegger geen eigenaar van de grond en heeft zij geen zeggenschap over de doelen van het grondfonds. Vanuit de belegger is het grondfonds slechts een financieel product.

Het draagvlak onder boeren voor de ontwikkeling van het fonds is gepeild tijdens een bijeenkomst in 2002 waarbij agrariërs aanwezig waren uit Friesland, Groningen en Flevoland. Zij stonden met name positief tegenover het plan vanwege de vergemakkelijking van overnames en de mogelijkheden tot investeren.

Bij de ontwikkeling van het concept EcoLaNa grondfonds heeft de vereniging nauw samengewerkt met Wageningen UR en LNV. Het concept is af en ligt vanaf mei 2009 bij de vaste Tweede Kamercommissie

maar wetten en regelgeving zullen aangepast moeten worden wil het uitgevoerd kunnen worden. Een mogelijkheid om dit proces te versnellen is het opnemen van het agendapunt "de ontwikkeling van grondfondsen" in het Interprovinciaal Overleg en vanuit het IPO druk uitvoeren op de politiek. EcoLaNa heeft het concept van grondfonds bedacht maar wil bij de uitvoer ervan geen trekker zijn; hiervoor is de vereniging te klein en ligt het doel van de vereniging meer op samenwerking tussen en verduurzaming van de bedrijven dan het financieren van landschapsonderhoud. Wel kan EcoLaNa een adviserende rol spelen en aanspreekpunt vormen voor suggesties of vragen.

Box 21. Het Nationaal Groenfonds

Het Nationaal Groenfonds is in 1994 opgericht door de provincies en het ministerie van LNV naar het voorbeeld van het Nationaal Restauratiefonds. In de monumentenwereld waren er positieve ervaringen met een fonds dat buiten de overheid staat, maar wel handelt ten dienste van het overheidsbeleid; een fonds dat gebruik maakt van laagrentende leningen in aanvulling op subsidies en van fiscale aftrekmogelijkheden.

De hoofdactiviteiten van het Nationaal Groenfonds zijn kassieren en financieren, daarnaast adviseert het Groenfonds; waartoe inmiddels drie rapporten "Investeren in Natuur" zijn verschenen (1998, 2003 en 2006). In de eerste plaats maakt het fonds de (voor) financiering van grondaankopen voor de inrichting van EHS mogelijk. In de tweede plaats stimuleert het met financiële faciliteiten de natuuraanleg door particulieren en tenslotte fungeert het fonds als financieel coördinatiepunt – met name voor provincies – door geldstromen te bundelen en de financiële middelen te beheren. In de toekomst zal het Nationaal Groenfonds zich ook richten op het (voor) financieren van cultuurhistorisch landschap waarmee het reageert en anticipeert op actuele ontwikkelingen (in dit geval de aandachtsverschuiving van natuur naar landschap).

De aanleiding tot het oprichten van het Nationaal Groenfonds ontstond enerzijds uit de ontwikkelingen binnen het realiseren van EHS en anderzijds de druk op de groene ruimte. Bij plannen voor natuur en landschap zijn de financiën vaak de beperkende factor. Een fonds kon hierbij uitkomst bieden.

Het Nationaal Groenfonds biedt provincies, gemeenten en private partijen de mogelijkheid een landschapsfonds in te richten. Zij beheert bijvoorbeeld de middelen voor de groen blauwe diensten in de provincie Overijssel. Nationaal Groenfonds bundelt de geldstromen en verzorgt de betalingen en verslaglegging. Ook bij (beheer)grondbanken kan het fonds een belangrijke rol spelen. Zij adviseert over de financiële inrichting van de bank en zorgt voor de financiële afwikkeling. Daarnaast financiert het fonds waar mogelijk en waar nodig de grondbank tegen extra voordelige 'groene' rente.

Box 22. Reactie Lunters Landfonds op EcoLaNa Grondfonds

Het concept van grond- of landfonds zou Nationaal uitgerold kunnen worden, echter slechts als inspiratie en indien er ook draagvlak bestaat. Het Lunters Landfonds is ontstaan vanuit draagvlak om het agrarische open landschap van de Vallei te beschermen en de ontwikkeling van industrie en woningbouw tegen te gaan. Als de investering in de vorm van grondcertificaten wordt gezien als belegging, dan wordt het draagvlak minder belangrijk. Bij het grondfonds van EcoLaNa gaat het naast middel tot verduurzaming van landbouw ook vooral om een beleggingsproduct. Bij het Lunters Landfonds is de waarde van het certificaat afhankelijk van de ontwikkelingen in de grondprijs. Wanneer de grondprijs stijgt dan stijgt de waarde van het certificaat mee. Een certificaathouder is echter geen eigenaar van de grond en zal een nieuwe eigenaar van het certificaat moeten vinden (of dit uitbesteden aan het Lunters Landfonds) indien deze het certificaat wil verzilveren. In het geval van het EcoLaNa Grondfonds zou dit de onafhankelijke organisatie zijn.

3.8.3 Sterktes, zwaktes en toepasbaarheid

Het EcoLaNa grondfonds lijkt op het Lunters Landfonds maar de principes zijn verschillend. Het EcoLaNa grondfonds is er voor boeren die graag willen uitbreiden en/of het bedrijf willen laten overnemen. Daarnaast vormt de verduurzaming van landbouw een belangrijk uitgangspunt dat tevens

tegemoet komt aan de wensen van de maatschappij. Verder spelen regionale gebondenheid en draagvlak een minder belangrijke rol dan bij het Lunters Landfonds dat veel meer vanuit wensen van de bevolking is ontstaan dan problemen uit de agrarische sector. De hoge en stijgende grondprijs wordt door burgers ervaren als een kans terwijl het vanuit agrarisch oogpunt een belemmering vormt.

Sterke punten

- Opbrengsten voor maatschappij maar vooral ook voor agrariërs.
- Samenwerking tussen private partijen en publieke partijen.
- Gebruikmakend van overheidsdiensten en private partijen die al bestaan; dus aansluiting op bestaande instituties met nieuwe samenwerkingsverbanden.
- Uit handen geven van een belemmering dat voor andere partijen een kans vormt (grondprijs).

Zwakke punten

- Ontbreken voor een methode om investeerders aan te trekken.
- Ontbreken van een trekker die het concept verder wil ontwikkelen.
- Politieke wil en publieke samenwerking is noodzakelijk

Toepasbaarheid

Wanneer het concept verder wordt uitgewerkt door publieke partijen kan het uitgerold worden over heel Nederland. Er is dan maar één grondfonds nodig. Het ontwikkelen van kleine grondfondsen op dezelfde manier als het EcoLaNa Grondfonds is vrij kostbaar, voornamelijk in termen van tijd en samenwerking en daardoor niet rendabel.

3.9 Alternatieve financieringsmechanismen

3.9.1 Via Natura Landschapsveiling

In september 2007 vond werelds eerste landschapsveiling plaats. De veiling werd gehouden in de Ooijpolder en georganiseerd door Triple E, ARK en Via Natura. Het doel was om particulieren en grondeigenaren te betrekken bij de instandhouding en verbetering van het landschap. Het principe van de veiling is heel eenvoudig. Landschapselementen worden ter veiling aangeboden en geïnteresseerden kunnen er een bod op uitbrengen. Echter verschilt de veiling van een gewone veiling: de koper wordt geen eigenaar van de grond of het landschapselement maar de opbrengst wordt gebruikt voor het beheeren en beschermen van het landschapselement voor een periode van tien jaar. De koper (een burger, organisatie of bedrijf) wordt daarmee participant en kan via de veiling laten zien dat zij een aantrekkelijk landschap belangrijk vindt. De koper ontleent dus op de één of andere manier welvaart aan het investeren in landschapsonderhoud.

Op de website www.groenegoededoelen.nl dat onder het beheer is van Triple E, kunnen bedrijven en particulieren ook online meedoen aan landschapsveilingen. Op de website worden verschillende landschapselementen – die in eigendom zijn van verschillende natuur-, landschap- en beheerorganisaties – tegen een (aantrekkelijke) prijs aangeboden.

In feite komt een landschapsveiling neer op een soort mix van adoptie en donatie, alleen weet men bij landschapsveilingen waar de opbrengst specifiek voor ingezet zal worden. De internetveilingen brengen over het algemeen veel minder op dan de fysieke veilingen; de happening is dus blijkbaar ook belangrijk, evenals dat anderen kunnen zien dat jij (of jouw bedrijf) investeert in landschapsonderhoud en daarmee de kwaliteit van de omgeving. Vaak gebruiken participanten de investering ook voor promotiedoeleinden. Daarnaast is de donatie aantrekkelijk gezien de meeste van de participerende organisaties over een CBF-keurmerk beschikken. Wat betekent dat de betreffende organisaties een goede doelen status hebben en dat de donaties fiscaal aftrekbaar zijn. Je zou landschapsveilingen dus kunnen zien als een ouderwetse donatie in een attractieve en innovatieve nieuwe jas.

3.9.2 Uitzichtgarantie in Het Binnenveld

Het omschreven en geanalyseerde fonds Streekrekening Het Groene Woud is een LNV voorbeeldgebied van alternatieve landschapfinanciering. Een ander voorbeeldgebied is Het Binnenveld. Dit gebied genoot op 19 maart 2008 landelijke aandacht toen drie kranten (Trouw, AD en Volkskrant) kopten met uitzichtgarantie. "Dertig jaar garantie op mooi uitzicht", "Investeren in een fraai uitzicht loont de moeite" en "Uitzichtgarantie bij aankoop van huis biedt verzekerde weidsheid". Wing, een Wageningen innovatiebedrijf dat zich richt op het verbinden van belangen in de groene ruimte was de aanstichter. Op dit moment is Dr. Ir. Henk Smit (die de uitzichtgarantie bedacht) bezig het idee om te zetten in eerste praktijk casussen. Het is een instrument in ontwikkeling dat veel hobbels tegenkomt maar na een succesvolle pilot wel eens erg populair kan worden. Het idee wordt uitgevoerd in opdracht van InnovatieNetwerk, WERV en Groenfonds. Er wordt bij de uitvoer gebruik gemaakt van het zakelijk recht (recht op uitzicht). Diegene die uitzicht wil behouden (de burger) koopt het recht van diegene die het uitzicht onderhoud (de agrariër). De onderhouder van het uitzicht wordt hiermee beperkt in het aanbrengen van wijzigingen in het landschap. De agrariër kan bijvoorbeeld niet meer besluiten om een megastal te bouwen of een rij knotwilgen te rooien. Wordt het uitzicht op den duur toch belemmerd (bijvoorbeeld als de gemeente besluit tot het bouwen van nieuwe woningen) dan behoort het recht afgekocht te worden of zelfs onteigend. Het recht is vergelijkbaar met al bestaande soms oude rechten. Al in de zeventiende eeuw bestond er bijvoorbeeld het recht op wind voor molens en het recht op afpaling bij eendenkooien zodat gevaarlijke of hinderlijke bedrijven zich niet in de buurt daarvan mogen vestigen. Over het algemeen bepalen bestemmingsplannen wat wel en wat niet mag. Is de bestemming agrarisch landschap dan zal daar niet zomaar een woonwijk worden gerealiseerd. Uitzichtgarantie kan (tot op heden) echter niet worden opgenomen in bestemmingsplannen. Koopt men het (zakelijk) recht op uitzicht dan betekend dit in feite dat bestemmingsplannen onbetrouwbaar bevonden worden. Een interessante ontwikkeling en mogelijk ontstaan van een nieuwe markt.

3.9.3 Stichting Toeristisch Investeringsfonds Texel

Op Texel bestaat sinds kort ook iets speciaals. Het Toeristisch Investeringsfonds Texel, in het kort STIFT, start in 2010 met de eerste projecten om het toerisme op het eiland te bevorderen. Speciaal aan het fonds is dat het structureel gevuld wordt met inkomsten uit toeristenbelasting en dat een onafhankelijke stichting over deze middelen beschikt. Het fonds steunt en stimuleert projecten en initiatieven die door hun maatschappelijke meerwaarde bijdragen aan het vergroten van de kwaliteit en aantrekkelijkheid van Texel voor haar inwoners en toeristen. Hierbij ligt de nadruk op het investeren in landschap, daar waar de gemeente met eigen middelen niet kan investeren. Dus bijvoorbeeld het financieren van het onderhoud van de bekende tuinwallen op particuliere grond.

Het gaat op Texel om een andere manier van het besteden van opbrengsten uit de toeristenbelasting. De toeristenbelasting is speciaal voor het vullen van het fonds verhoogt van ongeveer 1 euro naar 1,50 per nacht per persoon. Een onafhankelijk bestuur van het STIFT met onder ander een oud journalist en oud gedeputeerde beslist over de bestedingen van de opbrengsten. Deze beslissingen worden wel zorgvuldig nagelezen door het college van Burgemeester en Wethouders en de Gemeenteraad om te controleren of aan de criteria en randvoorwaarden wordt voldaan. In 2010 wordt maximaal 8 ton uitgekeerd, wat de opbrengsten zijn van 2009 en 2010. Een onafhankelijk fonds dat onafhankelijk kan besluiten waar en hoeveel middelen ingezet worden ten behoeve van een aantrekkelijk, toeristisch Texel. Maar met toezicht door de gemeente gezien de middelen die worden besteed voortkomen uit een publiek instrument.

3.9.4 Beheergrondbank Laag Holland

De concepten van Grondfonds EcoLaNa en Het Lunters Landfonds lijken aardig op elkaar, echter verschillen de uitgangspunten. Ook binnen publieke organisaties bestaan grondfondsen; ze worden hier beheergrondbanken genoemd. Grondbanken zijn niet nieuw, deze worden veel gebruikt bij inrichtingsplannen, ruilverkaveling en bijvoorbeeld de realisatie van EHS. Beheergrondbanken zijn dat wel. Een beheergrondbank koopt gronden aan en geeft deze in pacht aan agrariërs, eenmalig en voor maximaal twaalf jaar. De boer kan zijn bedrijf zodoende voortzetten, want het grondbezit heeft niet langer negatief effect op het bedrijfsresultaat. De oprichter van de bank bepaalt de voorwaarden waarop de boeren de grond mogen gebruiken, bijvoorbeeld het houden van koeien in de wei en behouden en verzorgen van houtwallen.

In 2005 heeft de provincie Noord-Holland een beheergrondbank opgericht voor de regio Laag Holland. Hiervoor was een financieringsbehoefte van twee miljoen euro, ruim de helft kwam van de provincie en het resterende bedrag van het ministerie van LNV. De financiële organisatie van de grondbank is in handen van het Nationaal Groenfonds. Deze beheergrondbank lijkt op het concept van EcoLaNa maar dan al in uitvoering.

Jan Weijs is werkzaam voor DLG west en betrokken bij de ontwikkeling van de beheergrondbank Laag Holland. Hij organiseert voornamelijk de uitgifte van gronden. De pacht is lager dan normale pacht vanwege de voorwaarden die opgesteld zijn door de provincie. De grond in pacht mag maximaal 25% bedragen van het totale grondbezit van de boer, omdat de grondbank anders teveel invloed zou hebben op de grondmarkt. Boeren moeten solliciteren naar grond. Zijn er meerdere die in aanmerking komen dan wordt er geloot. Constant moet er goed gewaakt worden dat er geen inkomenssteun wordt gegeven. Als een boer zijn land bijvoorbeeld verkoopt aan de grondbank en deze weer terugpacht is er sprake van inkomenssteun. Er bestaan boeren die wel een dergelijke constructie en afspraken hebben met bijvoorbeeld Fortis. Omdat Fortis (grotendeels) privaat is, is er geen sprake van staatsteun.

De beheergrondbank Laag Holland is geen fonds maar een grondbank. Of een dergelijke constructie ook mogelijk is middels een fonds hangt erg af van de rol van overheidspartijen, indien geen inkomenssteun verleent wordt kan een overheidspartij ook een rol spelen in een constructie als het EcoLaNa Grondfonds.

3.10 Samenvatting

In hoofdstuk drie is een selectie gemaakt van Nederlandse gebiedsfonds en zijn vijf verschillende gebiedsfonds omschreven en geanalyseerd aan de hand van het theoretisch kader en de operationalisering daarvan.

De selectie heeft plaatsgevonden aan de hand van verschillende selectiecriteria. Hierbij is sterk rekening gehouden met de doelstellingen van het onderzoek en de gestelde definitie van een gebiedsfonds. Ook was belangrijk dat de middelen uit het fonds ingezet kunnen worden bij het beheer en de toegankelijkheid van landschap dat in eigendom is van private partijen. Vervolgens was het criterium private vulling van het fonds belangrijk en de verscheidenheid tussen de te omschrijven en te analyseren fondsen. De gebiedsfonds die beschreven zijn, zijn: Fonds Buitengebied Schouwen-Duiveland; Landschapsfonds Eem en Vallei; Streekrekening Het Groene Woud; het Lunters Landfonds en het EcoLaNa Grondfonds. Van ieder fonds zijn de doelstellingen en activiteiten omschreven, heeft de vulling van het fonds aandacht gekregen net als de organisatie ervan. De fondsen zijn geanalyseerd met behulp van het figuur uit de samenvatting van het theoretisch kader. Afsluitend zijn nog een viertal alternatieve financieringsconcepten verder uitgewerkt. De omschrijvingen en analyses van de fondsen zijn hieronder kort samengevat met hun belangrijkste punten.

Fonds Buitengebied Schouwen-Duiveland

Het Fonds Buitengebied Schouwen-Duiveland is een fonds dat ingezet wordt bij het bevorderen van de kwaliteit van het buitengebied. Het fonds wordt gevuld met vereveningsbijdragen die voortvloeien uit een vereveningsregeling met als doelstelling om in het buitengebied economische ontwikkelingen te laten plaatsvinden zonder dat dit ten koste hoeft te gaan van landschappelijke kwaliteit. De organisatie is vooral in handen van de gemeente Schouwen-Duiveland, echter bepaald een speciaal platform met verschillende partijen uit het buitengebied waar de middelen uit het fonds het best voor besteed kunnen worden. Het oprichten van het fonds was een publieke aangelegenheid en is ontstaan uit provinciaal beleid om economische ontwikkeling en bevorderen van landschappelijke kwaliteit samen te kunnen laten gaan. Het landschap wordt gezien als het buitengebied exclusief natuurterreinen gezien binnen natuurterreinen andere regels gelden. Diegene die de landschappelijke kwaliteit doen verminderen door aanleg van verblijfsvoorzieningen voor toeristen investeren door middel van de verevening in herstel van deze kwaliteit; een investering die vanzelf weer terugvloeit gezien de toeristen een aantrekkelijk landschap waarderen en de bestemming opnieuw, of blijven bezoeken. Institutioneel is het fonds nieuw. Het fonds is gekoppeld aan een Landschapsontwikkelingsplan dat bepaalde doelstellingen beschrijft voor het landschap in het buitengebied van Schouwen-Duiveland. De kwaliteitsverplichting is opgelegd maar de ondernemer die schade toebrengt aan het landschap krijgt de keus om zelf te investeren op eigen grond, of als hij daar de mogelijkheid niet toe ziet, een bijdrage te leveren aan het fonds zodat elders geïnvesteerd kan worden met als doel de landschappelijke kwaliteit te waarborgen.

Landschapsfonds Eem en Vallei

Landschapsfonds Eem en Vallei is een fonds dat initiatieven ondersteund om het agrarisch cultuurlandschap mooi te houden door het mobiliseren van overheden, bedrijven en individuele burgers om in actie te komen. Het fonds kent een vrijwillig maar deskundig bestuur en richt zich met name op het onderhoud en de financiering van klompenpaden. Onderhoud aan deze paden gebeurt door vrijwilligers en benodigde materialen worden vergoed door het fonds. De inkomstenbron is voor tweederde privaat, de resterende inkomsten komen van gemeenten en waterschap. Sponsoring door bedrijven en donaties van burgers is echter incidenteel waardoor het fonds geen structurele vulling kent. Het fonds is ontstaan door de opkomst van agrarisch natuurbeheer en opgedane kennis van ervaringen elders in Nederland. Het landschap waar het fonds in investeert behoort tot één van de Nationale Landschappen en is daarmee een belangrijk gebied. De vergoeding die agrariërs krijgen voor een klompenpad over het land bestaat deels uit een vergoeding van het wandelplatform, maar wordt bijna verdubbeld door de sponsoring en donaties van particulieren en de gemeente. De partijen die het fonds vullen doen dit op vrijwillige basis en zien investeren in landschap als persoonlijk belang. Het

landschapsfonds komt voort uit een project waarvoor subsidie verleent kon worden. In het daaropvolgende stadium is een campagne gevoerd om bewoners en bedrijven kennis te laten maken met het fonds. Daarnaast is een enquête gevoerd onder agrariërs. De uitkomsten van de campagne en enquête zorgde voor aandacht voor de klompenpaden. Tenslotte werkt het fonds veel samen met Landschap Erfgoed Utrecht die een groot netwerk heeft als het gaat om vrijwilligers. De grote hoeveelheid vrijwilligers en hun inzet is vooral te danken aan de stedelijke omgeving van het gebied.

Streekrekening Het Groene Woud

De Streekrekening Het Groene Woud is een bijzonder concept dat geld genereert voor een bepaald gebied, in dit geval Het Groene Woud. De Rabo StreekRekening is de geldautomaat voor de Streekorganisatie Het Groene Woud dat bestaat uit een raad, een stichting en een streekhuis. Naast de inkomsten uit rekening van Rabobank vormen giften en sponsoring en een jaarlijkse streekloterij een inkomstenbron. Er is per jaar een besteedbaar bedrag van ongeveer vier ton. Het ontstaan van het concept kent een lange geschiedenis en het gebied krijgt al lang veel aandacht vanuit onder andere de reconstructiecommissie maar ook van ondernemers uit het gebied die het Streekfestival initieerden. Wat belangrijk is in Het Groene Woud is marketing, de verkoop van het merk en het neerzetten van het product "Het Groene Woud". Bij de Rabo StreekRekening keert Rabobank 5% van de rente van de rekening uit naar stichting streekrekening. Partijen met een rekening krijgen daarnaast ook de mogelijkheid geboden om een deel van hun rente of de volledige rente te doneren (fiscaal aftrekbaar) aan stichting streekrekening. Vooral veel overheidspartijen hebben een Rabo StreekRekening. Zij mogen echter geen rente schenken gezien dit publiek geld betreft. Rabobank verdient aan het concept, het is goed voor het imago als Maatschappelijk Verantwoord Ondernemer en het concept trekt nieuwe klanten aan. Dit zagen zij echter pas in rond 2008, voor die tijd bestond de mogelijkheid om bij ASN bank een soortgelijke rekening te openen. De voorzitter van Innovatieplatform Duurzame Meierij (IDM) en wethouder van Boxtel, is erg belangrijk geweest bij het ontwikkelen van het concept. Het is bij een innovatie belangrijk een goede trekker te hebben met een groot netwerk. In Het Groene Woud zijn veel organisaties actief als het gaat om landschap, dit is een gevolg van de marketing maar helpt ook bij verdere marketing. Daarnaast is het gebied voorbeeldgebied voor het project investeren in landschap van het ministerie van LNV.

Het Lunters Landfonds

Het Lunters Landfonds is opgericht in 2005 en is sterk ingeperkt in februari 2008 toen geen nieuwe bestuursleden gevonden konden worden. Des al niet te min is het Lunters Landfonds een speciaal concept. Het heeft als doel burgers en boeren dicht bij elkaar te brengen en het behoud en versterking van het open agrarische gebied te waarborgen en ontwikkelen. Het Lunters Landfonds doet dit doormiddel van de uitgifte van grondcertificaten. Burgers en bedrijven kunnen op deze manier investeren in grond zonder eigenaar te zijn van de grond. Het fonds stelt de grond vervolgens beschikbaar aan boeren die het onder bepaalde voorwaarden kunnen pachten tegen een lager dan het gebruikelijke pachttarief. Deze voorwaarden betreffen landschapsonderhoud en bijvoorbeeld een klompenpad. De certificaten zijn vervolgens verhandelbaar, de stijging van de grondprijs tussen koop en verkoop van het certificaat is het rendement. Speciaal aan het fonds is de organisatievorm, het betreft een vereniging, terwijl de meeste fondsen stichtingen zijn. Men heeft hiervoor gekozen om de bewoners het idee te geven dat het fonds en daarmee de gronden gemeenschappelijk eigendom zijn. Niet alleen het behoud van het agrarische landschap was een uitgangspunt bij het oprichten van de vereniging, ook een speler zijn in het buitengebied en daarmee gesprekspartner voor publieke partijen bij ruimtelijke ontwikkelingen was een motief. Directe aanleiding tot het oprichten van het fonds was namelijk het gevoel van onmacht van de burger om invloed uit te oefenen op gemeentelijk- en provinciaalbeleid dat gericht was op meer woningbouw, industrie en de aanleg van de A30. Het landschap rond Lunteren is voor de bewoners en de ondernemers in het gebied belangrijk gezien de inkomsten die het genereert via uitgave van toeristen en recreanten en de binding met het landschap. Institutioneel is samenwerking met de onderzoeksinstelling Wageningen UR belangrijk geweest. Ook hadden de Luntenaren al ervaring met gedeeld eigendom vanaf het begin van de 20ste eeuw wat zeker heeft geholpen bij het creëren van draagvlak voor de vereniging.

EcoLaNa Grondfonds

Tenslotte het EcoLaNa Grondfonds. Dit fonds in het uiterste noorden van Friesland is een fonds in oprichting. De vereniging EcoLaNa is een kleine groep boeren die een intensieve samenwerking zijn gestart waarbij duurzaamheid en een gesloten kringloop erg belangrijke onderdelen vormen. Doordat grondprijzen hoog zijn en overnames vrijwel onbetaalbaar heeft de vereniging het concept grondfonds ontwikkeld. Het doel is om agrariërs een middel aan te bieden om de bedrijfsvoering te verduurzamen maar ook om investeringen mogelijk te maken en bedrijfsovernames te vergemakkelijken. Het grondfonds bundelt private middelen van beleggers waarmee grondaankopen gedaan worden die tegen een voordelig pachttarief weer uitgegeven kunnen worden aan boeren. Met het concept zijn waardevolle rendementen te behalen voor zowel belegger, landschap als ondernemer. De vereniging EcoLaNa heeft het concept ontwikkeld met hulp van onder andere onderzoekers van Wageningen UR die duurzaamheidcriteria hebben beschreven en de voordelen hebben berekend van het bestaan van een grondfonds voor agrariërs in verschillende situaties. Het is momenteel aan de vaste Tweede Kamercommissie om het concept verder te ontwikkelen. Om de ontwikkeling van het concept te versnellen kan druk uitgeoefend worden op de politiek vanuit het IPO. Echter moet de ontwikkeling van een grondfonds dan wel eerst op de agenda van het IPO komen te staan.

Alternatieve Financieringsmechanismen

Naast de omschreven en geanalyseerde gebiedsfondsen bestaan er nog verschillende andere innovatieve en inspirerende initiatieven als het gaat om financiering van het landschap. In de paragraaf alternatieve financieringsmechanismen worden er vier besproken.

De Via Natura Landschapsveiling is een veiling van landschapselementen, echter wordt men geen eigenaar van het landschapselement maar betaalt men voor het beheer van het landschapselement gedurende minimaal tien jaar. In 2007 vond de eerste veiling plaats in de Ooijpolder, daarna ook in andere gebieden en op Internet.

Het Binnenveld is één van de voorbeeldgebieden van het ministerie van LNV. In dit gebied tussen Veenendaal, Ede, Wageningen en Rhenen is het concept uitzichtgarantie ontwikkeld. Er wordt bij dit concept gebruik gemaakt van het zakelijk recht (recht op uitzicht). Diegene die uitzicht wil behouden (de burger) koopt het recht van diegene die het uitzicht onderhoud (de agrariër). De onderhouder wordt zo beperkt in zijn ontwikkelingen maar krijgt daarvoor wel een vergoeding.

Het derde alternatief is het STIFT, de Stichting Toeristisch Investeringsfonds Texel. De inkomstenbron van dit fonds is toeristenbelasting. Een onafhankelijk bestuur besluit waar hoeveel middelen geïnvesteerd worden. Het STIFT is een methode om met publieke inkomsten private projecten te ondersteunen die een voornamelijk publiek karakter hebben.

Het laatste initiatief is de Beheergrondbank Laag Holland. Dit concept lijkt sterk op het concept dat het EcoLaNa grondfonds wil realiseren. Echter is dit concept ontwikkeld door publieke partijen en is niet alles mogelijk wat met private middelen wel kan.

4 Een gebiedsfonds in West Zeeuws-Vlaanderen?

In de voorgaande hoofdstukken is de theorie rond de financiering van landschap uitgewerkt en zijn verschillende gebiedsfonds en geanalyseerd. Het is duidelijk geworden dat er veel nieuwe initiatieven tot financiering van landschap bestaan met bijna een gelijke hoeveelheid aan verschillende ontstaansredenen en unieke ontwikkelingsstrategieën. Naast het inzichtelijk maken van de redenen achter het ontstaan en de ontwikkeling van gebiedsfonds is één van de doelstellingen van dit onderzoek te inventariseren welke kansen en mogelijkheden er bestaan tot het ontwikkelen van een gebiedsfonds ten behoeve van de financiering van het beheer van recreatienatuur in West Zeeuws-Vlaanderen. In dit hoofdstuk wordt de stap gemaakt van de theorieën uit het theoretisch kader en voorbeelden van concepten voor het financieren van landschap naar mogelijke oplossingen voor een praktisch probleem.

4.1 Inleiding

Met de informatie in hoofdstuk vier zou een eerste inschatting gemaakt kunnen worden of de ontwikkeling van een gebiedsfonds kansen heeft en mogelijkheden kan bieden bij de financiering van landschapsbeheer en recreatienatuur in West Zeeuws-Vlaanderen. Het hoofdstuk opent met een omschrijving van de kenmerken van West Zeeuws-Vlaanderen. Vervolgens is er toegespitst op de definitie, ontwikkeling en realisatie van recreatienatuur en is er een probleemschets gegeven van het beheervraagstuk en de financiering van het beheer van recreatienatuur. In paragraaf drie zijn betrokken partijen en haar ideeën omtrent gebiedsfonds en recreatienatuur uitgewerkt, waarna in paragraaf vier een analyse is gemaakt naar het conceptueel schema uit het theoretisch kader. Vervolgens zijn de concepten van de gebiedsfonds uit het voorgaande hoofdstuk geprojecteerd op de Zeeuwse situatie en zijn kansen en mogelijkheden ingeschat voor de ontwikkeling van een gebiedsfonds in West Zeeuws-Vlaanderen. Tenslotte worden enkele randvoorwaarden en succesfactoren beschreven. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een samenvatting.

4.2 West Zeeuwsch-Vlaanderen

Zeeuws-Vlaanderen is het zuidelijkste deel van Zeeland, grenzend aan België in het zuiden, de Westerschelde in het noorden en de Noordzee in het westen. De grens tussen Oost en West Zeeuws-Vlaanderen ligt ten oosten van Hoofdplaat en IJzendijke en ten westen van Biervliet. West Zeeuws-Vlaanderen is in allerlei opzichten een grensgebied dat ontstaan is op de grens van land en water en daarmee behoort tot de oudste cultuurlandschappen van Nederland. Het is een wijds, rustig en dunbevolkt gebied van ongeveer 30.000 hectare dat grotendeels in gebruik is als landbouwgrond. Polders, dijken, eilanden en kreken zijn de karakteristieke landschapselementen. Akkerbouw is de belangrijkste bedrijfstak binnen de landbouw. Naast landbouw, vormt de sector recreatie en toerisme een belangrijke economische pijler. De topattractie is het lange zandstrand. Daarnaast scoren natuur en landschap met rust en ruimte hoog bij alle bezoekers.

In het gebied wonen ongeveer 25.000 inwoners verspreid in kleine kernen, wat ruim 6% is van de totale bevolking in de provincie Zeeland. In de vakantieperiode verdrievoudigt dit inwonertal. Sluis, Oostburg, IJzendijke en Breskens zijn de grootste kernen. Er is naar verhouding veel ruimte voor een klein aantal inwoners met veel recreatie- en natuurterrein per inwoner. Het gebied kent de nodige eigen voorzieningen op het gebied van medische verzorging en onderwijs, maar de inwoners maken regelmatig gebruik van dergelijke voorzieningen in België. Dit grensoverschrijdende verkeer geldt ook voor allerlei commerciële diensten maar dan meer in omgekeerde richting: winkels, banken, horeca en recreatie en toerisme leunen in sterke mate op Belgische klanten.

Zeeuws-Vlaanderen is een krimpregio, wat betekent dat de bevolkingsgroei achterblijft bij de ontwikkelingen op Nationaal niveau. Het ene jaar is er lichte groei waarneembaar, het andere jaar weer een afname van de bevolking. De trend tot 2025 laat zien dat het bevolkingsaantal verder zal dalen, evenals de hoeveelheid jongeren in het gebied. De demografische ontwikkelingen hebben hun weerslag op zaken als de zorg, het onderwijs, winkelvoorzieningen, economie en arbeidsmarkt, woningbouw en volkshuisvesting. Bij uitblijven van nieuwe impulsen zal de bevolkingsontwikkeling in West Zeeuws-Vlaanderen, onder invloed van de vergrijzing en een ongunstig migratiesaldo, ook in de toekomst achter blijven bij Zeeland en de rest van Nederland.

De landbouwsector in het gebied heeft het al een tijd lang economisch gezien moeilijk. De lage productprijzen zorgen voor bijna onrendabele bedrijven terwijl uitbreiding niet rendabel is door de hoge grondprijzen. Daarnaast is een overgrote meerderheid van de agrariërs ouder dan 50 en heeft 60% geen bedrijfsopvolger. Er wordt daarom verwacht dat het aantal agrariërs de komende jaren sterk zal dalen. Van blijvende akkerbouwers is een groot deel een nevenactiviteit gestart, bijvoorbeeld in de toeristische sector of op het gebied van agrarisch natuurbeheer. Een aardig weetje over de akkerbouw in Zeeuws-Vlaanderen is de hoge productie aan vlas. Naast andere traditionele producten als aardappelen, granen en suikerbieten, produceert Zeeuws-Vlaanderen 66% van de Nederlandse vlasproductie. De reden voor dit hoge percentage moet gezocht worden in het gunstige klimaat voor de vlaseelt. In het verleden werd niet alleen geproduceerd maar vooral ook verwerkt, voor de kledingindustrie of de productie van lijnolie. Vlas is naast hennep één van de sterkste natuurlijke vezels en kent tal van toepassingen. Momenteel produceert Zeeuws-Vlaanderen vooral voor verwerking in China.

Naast landbouw vormt tevens visserij, vooral in Breskens, een belangrijke bestaansbron. De visafslag van Breskens speelt zowel economisch als sociaal een dominante rol. De haven van Breskens heeft meerdere functies. De haven is handelshaven, jachthaven en visserijhaven ineen. De vissersvloot en de gemeentelijke vismijn is van essentieel belang voor het voortbestaan van de haven. Naast dat de haven en de visserij beeldbepalend zijn, is het ook een belangrijke toeristische trekpleister. Tevens zorgt het zowel direct als indirect voor werkgelegenheid. Behalve kotters en de visafslag kunnen namelijk ook groot- en detailhandelsbedrijven, horeca en het visserijmuseum tot de visserijgerelateerde bedrijvigheid gerekend worden.

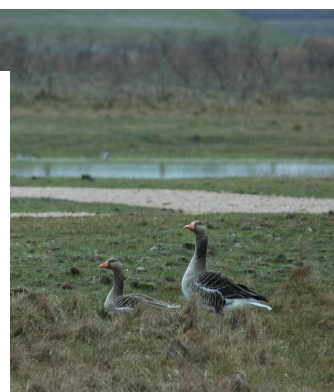
De betekenis van recreatie en toerisme is de afgelopen jaren steeds belangrijker geworden. In de kuststrook is naar schatting maar liefst 40% werkzaam in het toerisme. Als gevolg van externe factoren binnen en buiten de markt heeft de sector echter wel te maken met bedreigingen. Vooral de concurrentie uit het buitenland neemt toe gezien toeristen gemakkelijker en goedkoper verre reizen kunnen maken met meer zekerheid op warm en zonnig weer. In de recreatiesector kan het huidige aanbod daarnaast niet voldoen aan de markt voor kwalitatief hoogwaardige recreatieverblijven. Meer groen en ruimte en meer basisvoorzieningen op en rond campings zijn nodig voor een kwaliteitslag wil het aantal bezoekers en toeristen gelijk blijven of stijgen.

Landschap en cultuurhistorie zijn belangrijk in het gebied dat onderdeel uitmaakt van het Nationaal Landschap Zuidwest Zeeland dat naast West Zeeuwsch-Vlaanderen bestaat uit de Zak van Zuid Beveland en Walcheren. Het doel van de provincie is om samen met het rijk, regionale overheden en belangengroepen, de kwaliteiten van het Nationaal Landschap te versterken. Hierbij wordt aandacht besteed aan behoud en ontwikkeling van de grondgebonden landbouw, natuur, landschap en cultuurhistorie. Het beleid is niet alleen gericht op ontwikkeling van de kwaliteiten, maar nadrukkelijk ook op het optimaal benutten van de kansen die dit biedt voor recreatie en toerisme. Het is van belang dat het landschap zich sociaaleconomisch voldoende ontwikkeld en geen openluchtmuseum wordt. Iets wat voor West Zeeuws-Vlaanderen een uitdaging vormt.

4.3 Recreatienatuur

West Zeeuws-Vlaanderen kwam het afgelopen decennium in een neerwaartse spiraal terecht doordat kernwaarden zoals het strand, ruimte, landbouw, visserij, grensgebied en toerisme en recreatie, steeds meer werden bedreigd. Oorzaken hiervan waren met name vergrijzing, het verdwijnen van de grenzen, wegvallen van de autoverdiensden van de PSD, tegenvallende bedrijfsresultaten binnen de sectoren landbouw en visserij en de invoering van de Euro. Er is daarom een gebiedscommissie ingesteld en op 13

juli 2004 een Gebiedsplan West Zeeuwsch-Vlaanderen, Natuurlijk Vitaal vastgesteld door GS van de provincie Zeeland. Binnen dit plan krijgt onder andere EHS en daarmee recreatienatuur aandacht. In West Zeeuws-Vlaanderen moet uiterlijk in 2018, 755 hectare aan EHS gerealiseerd zijn. Hiervoor wordt nieuwe natuur verworven en ingericht, worden bestaande watergangen verbreed en natuurvriendelijke oevers aangelegd. Van de in totaal 755 hectaren EHS, wordt 300 hectare ingericht voor de natte as, een andere 300 hectare als recreatienatuur of duinstruweel en 45 hectare voor natuurvriendelijke oevers. De 300 hectare recreatienatuur of duinstruweel wordt aanlegt in de kustzone. In deze kustzone staat het behoud en de versterking van bestaande kwaliteiten centraal. Deze zijn te omschrijven als: de integrale ontwikkeling van een robuust kustlandschap, recreatie, natuurwaarden en toerisme, landschappelijk versterken van dijken en dijkbeplantingen, ontwikkelingskansen voor (verbrede) landbouw en veeteelt met weidegang. De druk op de ruimte in de kustzone is echter groot: uitbreiding of verplaatsen van recreatiebedrijven, recreatienatuur of duinstruweel en landgoederen, parkeerterreinen voor het strand en de binnendijkse duinen voor een robuuste kust zoeken alle ruimte in de smalle kuststrook.

Box 23. Impressie Recreatienatuur

Figuur 35. Trekvlot (links)

Figuur 36. Hangbrug (midden)

Figuur 37. Grauwe ganzen (rechts)

4.3.1 Definitie en doelstellingen

Recreatienatuur is niet hetzelfde als gebruikelijke natuur binnen de EHS. Binnen de gebruikelijke natuur van de ecologische hoofdstructuur vormt het bestaan van bepaalde planten en dieren een uitgangspunt. De eisen die bepaalde planten en dieren aan hun natuurlijke omgeving stellen zijn vastgelegd en recreatief medegebruik is alleen toegestaan indien deze natuurlijke omgeving geen schade ondervindt. Recreatienatuur of duinstruweel staat daarentegen nadrukkelijk tot voordeel van de natuur én de recreatie. De criteria die voor recreatienatuur gelden zijn:

- Recreatienatuur moet openbaar toegankelijk en beleefbaar zijn;
- Recreatienatuur moet iets toevoegen aan het recreatieve product door inrichting en/of de aanwezigheid van recreatieve voorzieningen;
- Recreatienatuur moet iets toevoegen aan het landschapsschoon op een karakteristieke streekeigen manier.

In oktober 2009 was al voor ongeveer 30 hectare aan recreatienatuur voorzien in het project Zwartegatse kreek en 100 hectare in het project Waterdunen. De gebiedscommissie van West Zeeuws-Vlaanderen heeft tijdens de tussentijdse evaluatie in 2009 de recreatienatuur nader begrensd. De aanleg van de 300 hectare recreatienatuur of duinstruweel is een essentieel onderdeel van de kwaliteitsslag in de verblijfsrecreatie in West Zeeuws-Vlaanderen. Invulling met karakteristieke streekeigen streefbeelden en recreatievoorzieningen van hoge kwaliteit kan West Zeeuws-Vlaanderen in de toekomst van omliggende

gebieden onderscheiden. Recreatienatuur zijn de gebieden waar meer te beleven is dan alleen het genieten van natuur en zijn bedoeld als impuls voor de verblijfsrecreatie. Voorzieningen als wandel-, fiets- en ruitersporen, uitkijktorens, kanovijvers, trekvlotten en wipkippen moeten ervoor zorgen dat er een aantal uren met plezier in de gebied gerecreëerd kan worden. Het gaat bij recreatienatuur om grote beheersbare, aaneengesloten gebieden. Recreatienatuur in lijnvormige elementen is voor de overheid ongewenst, gezien het lastige beheer.

4.3.2 Rood voor Groen regeling

Voor de aanleg en inrichting van recreatienatuur zijn financiële middelen nodig. Voor een deel van de inrichtingskosten dragen lokale recreatieondernemers bij middels een vereveningsregeling. Deze vereveningsregeling of Rood voor Groen regeling is gebaseerd op de schade aan landschap bij het uitbreiden van een camping of een nieuw aan te leggen bungalowpark. Uitbreiding en realisering van economische functies is alleen toegestaan als er tegelijkertijd een investering wordt bewerkstelligd in de landschappelijke kwaliteit. Een extra investering bovenop de reguliere landschappelijke inpassing, waarmee de rode functie op zich in het landschap wordt ingepast.

In West Zeeuws-Vlaanderen bestaat een ruimtevraag van 165 hectare voor verblijfsrecreatie. Voor iedere hectare ruimtebeslag (bij uitbreiding of realisatie) wordt door de recreatieondernemer 34.000 Euro bijgedragen aan het Rood voor Groen fonds dat ingezet wordt bij de inrichting van 300 hectare openbaar toegankelijke recreatienatuur. Deze bijdrage is berekend op dezelfde manier als de vereveningsbijdrage die toegepast wordt bij het Fonds Buitengebied Schouwen-Duiveland dat beschreven en geanalyseerd is in het voorafgaande hoofdstuk. Met de ondernemers worden afspraken gemaakt op welke manier en waar de bijdrages aan het fonds voor worden gebruikt. Er wordt geprobeerd om de inrichting van recreatienatuur zo dicht mogelijk bij de ondernemer(s) te realiseren. Ook bij landgoederen, jachthavens en bedrijventerreinen gelden bepaalde regels met daaraan gekoppelde bijdrages aan het Rood voor Groen fonds. Twee grote projecten in West Zeeuwsch-Vlaanderen vallen niet onder de rood voor groen regeling maar hebben andere afspraken gemaakt met de betrokken overheden om tegemoet te komen in de kwaliteitsimpuls voor het landschap en de recreatie. Meer hierover is te lezen in Box 24.

Box 24. Extra inkomsten voor het Rood voor Groen fonds

In het gebiedsplan voor West Zeeuws-Vlaanderen is gesteld dat er 165 hectare aan ruimte is voor kwaliteitsverbetering van campings en andere recreatieverblijven, met daaraan gekoppeld de realisatie van 300 hectare recreatienatuur of duinstruweel. Twee grote projecten, Sluis aan Zee en Cavelot vallen echter niet onder deze 165 hectare. Voor beide projecten geldt een aparte regeling voor de verhouding rood en groen.

Het project Sluis aan Zee is een goed voorbeeld van een integraal project. Binnen dit project is de historische open verbinding van Sluis met de Noordzee hersteld. In het historische centrum is een jachthaven aangelegd en zijn rond de haven woningen, parkeervoorzieningen, detailhandel en horeca gerealiseerd. Ook is extra natuur aangelegd, het landschap verfraaid en zijn de cultuurhistorische buitenwallen van Sluis hersteld.

Het huidige plan Cavelot nabij Cadzand-Bad heeft echter een groter oppervlak aan rood dan was voorzien; hier hoort dan ook een vereveningsbijdrage tegenover te staan. Het project valt onder een aparte regeling waardoor er ook onderscheid wordt gehouden tussen de vereveningsbijdrage van Cavelot en andere bijdrages. De bijdrage rood voor groen uit Cavelot zal dus niet worden besteed voor de aanleg en inrichting van recreatienatuur, maar kan worden ingezet voor andere kwalitatieve impulsen voor het landschap, ter bevordering van de regio als toeristische trekpleister. Het is hierbij belangrijk dat de impulsen geen extra beslag leggen op het aantal hectares voor functieverandering. De gronddruk is momenteel al zo hoog dat een verdere verhoging een negatief effect zou hebben op de kansen om de huidige opgave voor functieveranderingen te kunnen realiseren.

Box 25. Ongewenste en gewenste ontwikkelingen in het buitengebied

Figuur 38. Ongewenste ontwikkelingen...

Figuur 39. ...versus gewenste

4.3.3 Eigendom, beheer en onderhoud van recreatienatuur

Landschap en natuur moet niet alleen worden ingericht maar ook beheerd, het zou immers een grote woestenij worden indien dit niet gebeurt. Uit het figuur "kosten van landschap" dat omschreven is in het theoretisch kader valt op te maken dat naast de verwerving en inrichtingskosten ook een kostenpost bestaat voor de exploitatie en het onderhoud van landschap. Beheer kost geld. Ook de 300 hectare recreatienatuur dient beheerd te worden. In het gebiedsplan Natuurlijk Vitaal staat beschreven dat de 300 ha EHS natte as, met de hoofdfunctie natuur, in eigendom, beheer en onderhoud naar de stichting Het Zeeuwse Landschap of Staatsbosbeheer kunnen. De resterende hectares ongeveer 45 ha natuurvriendelijke oevers zullen in het beheer komen van het waterschap.

Bij de 300 hectare recreatienatuur is dit lastiger. Gebieden met de functie natuur met recreatief medegebruik kunnen in principe ook bij bovenstaande instanties in eigendom, beheer en onderhoud worden gebracht. Maar voor de gebieden met een voornamelijk recreatieve invulling moet nog onderzocht worden of één van bovenstaande instanties geïnteresseerd is. Daarnaast bestaan er ook mogelijkheden om met recreatie- of agrarische ondernemers overeenkomsten te sluiten voor beheer en onderhoud van de gebieden.

4.4 Probleemstelling

Kort door de bocht is het probleem binnen het beheer van recreatienatuur dat de gebieden niet beheerd kunnen worden als zijnde natuur, maar ook niet als zijnde recreatieterrein. De kosten voor het beheer van de gebieden zijn hoger dan de kosten voor het beheer van natuur maar lager dan het beheer van recreatieterrein. De gebieden recreatienatuur in bijvoorbeeld de 's-Gravenpolder komen in eigendom en het beheer van Stichting het Zeeuwse Landschap. Echter krijgt deze semi-publieke stichting een vergoeding aangeboden naar natuurbeheerdoelen en niet naar een berekening van de kosten van het beheer van recreatienatuur. Daarnaast is het onbekend wie daadwerkelijk de probleemeigenaar is. Is dit de partij die het beleid heeft gevormd voor recreatienatuur, dus de provincie? Of is dat Dienst Landelijk Gebied, die de opdracht voor de provincie uitvoert, de beheersorganisatie die het uiteindelijke beheer op zich neemt of is het probleem een gedeelde opgave? Deze problemen zijn inmiddels ook gesignaleerd door verschillende betrokken partijen. In de nieuwsbrief "Recreatienatuur in de 's-Gravenpolder e.o. West Zeeuws-Vlaanderen" van januari 2010 zijn twee reacties te lezen over het beheer.

Joera de Moree (DLG-projectleider): *"Een belangrijk aandachtspunt voor de toekomst is het beheer van het gebied. De nieuwe invulling zal zeker meer onderhoud vergen dan een doorsnee natuurgebied. Er zullen gesprekken*

gevoerd worden met St. Het Zeeuwse Landschap en de recreatieondernemers. Met name deze laatste groep heeft een groot belang bij een passende onderhoudsniveau van de recreatienatuurterreinen."

Fred Schenk (districtshoofd zuid van Het Zeeuwse Landschap): *"De eerste jaren eisen dit soort nieuwe gebieden veel onderhoud. Als er een formule kan worden gevonden om dit alles kostendekkend te beheren en onderhouden kan het een meerwaarde voor de streek betekenen."*

Het directe probleem speelt in de 's-Gravenpolder met een oppervlakte van ongeveer 35 ha. Er dient echter rekening gehouden te worden dat er naar een passende oplossing wordt gezocht voor 300 ha recreatienatuur. De probleemstelling betreffende recreatienatuur luidt daarom: **Er zijn geen middelen beschikbaar voor de financiering van het beheer van recreatienatuur dat tevens door de verscheidenheid aan betrokken partijen met uiteenlopende belangen geen duidelijke probleemeigenaar kent.**

Binnen het onderzoek is gekozen voor een focus op het financieringsvraagstuk van recreatienatuur. Er bestaat er naast de kosten voor het beheer van recreatienatuur ook de vraag wie de terreinen wil en kan beheren. Op dit moment zijn dat beheerorganisaties die daarvoor een vergoeding krijgen van de provincie maar met het beschikbare budget niet het gevraagde beheer kunnen leveren. Het beheer van natuur is namelijk anders als het beheer van recreatievoorzieningen; een kapotte kabelbaan vraagt om directe reparatie terwijl een grasveld één keer in de zoveel tijd gemaaid moet worden. In andere woorden natuurbeheer kan gepland worden terwijl beheer van recreatievoorzieningen ook om incidentele acties vraagt. Bij de inmiddels gerealiseerde recreatienatuur heeft het probleem zich voorgedaan dat een recreatieve voorziening, in dit geval een trekvlot, onderhoud behoefde vanwege een mankement. Dit mankement werd gemeld in de zomer, echter had de beheerder pas ruimte om dit mankement te verhelpen in het najaar. Dergelijke voorvallen veroorzaken onvrede bij de gebruikers van recreatienatuur. Binnen het onderzoek zal dit vraagstuk ook enkele keren terugkomen, echter is de vraag beperkt tot het bepalen of de ontwikkeling van een gebiedsfonds kansen kan bieden voor de financiering van recreatienatuur en in mindere mate de vorm van beheer.

4.5 Zeeuwse partijen over gebiedsfonds en recreatienatuur

Binnen de ontwikkeling, inrichting en het beheer van recreatienatuur zijn veel verschillende partijen betrokken. Belangrijke partijen zijn: Stichting Landschapsbeheer Zeeland (SLZ), Stichting Het Zeeuwse Landschap, provincie Zeeland, Dienst Landelijk Gebied, de gebiedscommissie West Zeeuws-Vlaanderen en recreatieondernemers. Met deze verschillende partijen zijn voor het onderzoek interviews gehouden. In bijlage VI zijn de verschillende gespreksnotities van deze interviews terug te vinden. Onderstaand volgt een samenvatting van de uitkomsten van deze gesprekken.

SLZ ziet mogelijkheden tot het ontwikkelen van een gebiedsfonds in Zeeland maar benadrukt daarbij dat de ervaringen van gebiedsfonds in Nederland alleen zijn te gebruiken als inspiratie en niet als blauwdruk voor Zeeland. Het landschap en de mentaliteit van een gebied heeft veel invloed op de mogelijkheden. Een fonds zou een bestuur moeten hebben van mensen met verschillende achtergronden uit zowel publieke als private organisaties. Daarnaast heeft de ontwikkeling van fondsen ter behoud van het landschap meer kansen dan fondsen voor nieuwe natuur.

Stichting Het Zeeuwse Landschap is één van de beoogde beheerders van de gebieden recreatienatuur en ziet de ontwikkeling van een gebiedsfonds ook als een kans. Bijvoorbeeld de ontwikkeling van een streekrekening. Ook het betrekken en afspraken maken met grote ondernemers die betrokken zijn bij Waterdunen of Cavelot kan kansen bieden. Een ander aandachtspunt is wie de verantwoordelijkheid neemt voor het beheer van de recreatieve onderdelen. Het Zeeuwse Landschap heeft als doelstelling de bescherming en het beheer van natuur en niet het beheer van recreatieparken. Recreatieondernemers zouden daarom een rol mogen spelen bij die onderdelen waarvoor Het Zeeuwse Landschap geen vergoeding krijgt.

Provincie Zeeland, Het Zeeuwse Landschap en DLG hebben in een gezamenlijk gesprek het probleem betreffende het beheer van recreatienatuur besproken. De gemeente zou het voortouw moeten nemen en meer verantwoordelijkheid moeten dragen als zij over de middelen uit het rood voor groen fonds zouden willen beschikken. De kosten voor het beheer van de recreatieve onderdelen van recreatienatuur is moeilijk te achterhalen, ook bij een soortgelijk concept, Recreatie om de Stad (RodS) zijn nog geen exacte kosten bekend.

De gebiedscommissie heeft het probleem behandeld tijdens een vergadering, waarin ondermeer besloten is dat het om een gezamenlijke opgave gaat die gezamenlijk dient opgelost te worden. Echter is ook gebleken dat geen enkele partij binnen de commissie nog financiële ruimte heeft om te investeren in het beheer van recreatienatuur.

4.6 Analyse naar theoretisch schema

Duidelijk is geworden waar het probleem zich afspeelt, hoe het probleem omschreven kan worden en op welke manier verschillende betrokken partijen over het vraagstuk denken. Om een inschatting te kunnen maken of de ontwikkeling van een gebiedsfonds mogelijk is en kansen biedt voor de financiering en het beheer van recreatienatuur in West Zeeuwsch-Vlaanderen is de opgedane kennis geanalyseerd. Hierbij is gebruik gemaakt van de operationalisering van het theoretisch kader. De uitkomsten hiervan zijn samengevat in het theoretisch schema.

Kennis, trends en ontwikkelingen

In het dunbevolkte West Zeeuws-Vlaanderen spelen veel trends en ontwikkelingen. Dit is niet verwonderlijk, maar eerder noodzakelijk om de leefbaarheid en economische situatie in het gebied te waarborgen en waar kan te verbeteren. Traditionele inkomstenbronnen als de landbouw en visserij lopen sterk terug. Daarnaast is de grens met België zogoed als verdwenen, is de euro ingevoerd en de veerdienst voor gemotoriseerd verkeer tussen Vlissingen en Breskens opgeheven. In West Zeeuws-Vlaanderen wordt daarom gezocht naar nieuwe inkomstenbronnen. Één van die inkomstenbronnen is toerisme en recreatie, echter is gebleken dat het huidige aanbod niet voldoet aan de hoge eisen van de tegenwoordige vakantieganger, die tevens steeds meer een verre vakantie verkiest boven een vakantie aan de Zeeuwse kust.

Toerisme zal in de komende jaren steeds belangrijker worden voor West Zeeuws-Vlaanderen en de hoeveelheid voorzieningen zal toenemen. Vanuit provinciaal beleid is er daarom ook aandacht voor landschappelijke kwaliteit van de gebieden. Er is een vereveningsregeling tot stand gekomen die ervoor moet zorgen dat economische ontwikkelingen samengaan met landschappelijke inpassing of investeringen in landschap. Recreatienatuur is één van deze investeringen. De inrichting en aanleg van recreatieonderdelen in deze vrij toegankelijke natuur worden vergoed door de opbrengsten uit de vereveningsregeling. Het probleem dat echter gesignaleerd is, is een tekort aan financiën voor het beheer van de recreatienatuur. Deze kennis zal leiden tot nieuwe ontwikkelingen.

Een andere opvallende trend in het gebied is de komst van grote recreatieondernemers als Molecate in het toekomstige Waterdunen en het project Cavelot nabij Cadzand-Bad. Het gaat hierbij om miljoenen investeringen. Ook de verwerving en aanleg van 755 hectare EHS waarvan 300 hectare recreatienatuur, is een grootschalige miljoenen kostende gebiedsontwikkeling die veel invloed zal hebben op het landschap in West Zeeuws-Vlaanderen.

Landschap

Het landschap van West Zeeuwsch-Vlaanderen is een typisch Zeeuws landschap; open met weinig beplanting en hoogteverschillen. De hoogteverschillen die bestaan zijn de dijken die voornamelijk dienst doen als cultuurhistorische landschapselementen en meestal in het beheer zijn van het waterschap. Een uitzondering hierop zijn de zeedijken die als voornaamste taak hebben de inwoners tegen het (aldoor stijgende) water te beschermen.

Toch verschilt het landschap van West Zeeuwsch-Vlaanderen met andere delen van Zeeland, wat verklaard kan worden doordat het gebied grenst aan België en met Nederland is gescheiden door de Westerschelde. Er zijn daarom veel Vlaamse invloeden op het Nederlandse grondgebied. Zo viert men

ten noorden van de Westerschelde bijvoorbeeld geen carnaval terwijl dit gebruikelijk is in Zeeuwsch-Vlaanderen. Het gebied is Nederlands door de Staats Spaanse linies die zijn aangelegd gedurende de Tachtigjarige Oorlog en de grens tussen Nederland en België bepaalden. Restanten van deze linies zijn nog steeds terug te vinden in het landschap. Na de Eerste Wereldoorlog dreigde Zeeuwsch-Vlaanderen te worden geannexeerd door België omdat zij van mening waren dat zij recht hadden op compensatie voor de geleden schade en Nederland neutraal was gebleven. Als reactie daarop werd het Zeeuwsch-Vlaams Volkslied (1917) en het Zeeuws Volkslied (1919) geschreven waarin de verbondenheid met Nederland wordt benadrukt.

Inwoners van een gebied maken het landschap en bepalen hoe landschap gedefinieerd wordt, waardoor ook mentaliteit van de mensen belangrijk is. Inwoners van West Zeeuwsch-Vlaanderen hebben hun identiteit verbonden met het huidige landschap en staan niet altijd open voor nieuwe ontwikkelingen. Zo is er veel weerstand als het gaat om ontpolderen en gebiedsplannen als Waterdunen waarbij het aanleggen van natuur samen gaat met de ontwikkeling van een vakantiepark. Landbouwgrond en polders worden over het algemeen als waardevoller beschouwd dan nieuwe natuur. Echter zijn recreatieondernemers wel bewust van de meerwaarde die natuur kan leveren ten opzichte van landbouwgrond als het gaat om een aantrekkelijk landschap voor toeristen.

Economie

Recreatienatuur is geen natuur en geen recreatie maar een mix van natuur en natuur die ten dienste staat van recreatie. In het ene deelgebied zal recreatie zwaarder wegen terwijl in een ander deel natuur belangrijker is. Economische belangen in het gebied zijn dus ook gedeeld. De toerist zal meer belang hebben bij die gebieden die hij intensief kan gebruiken dan de gebieden die maar beperkt te gebruiken zijn voor recreatieve doeleinden. Voor de natuurbeheerorganisatie geldt het tegenovergestelde. Echter zijn de belangen dermate verweven dat het gemakkelijker is het onderscheid te maken bij die elementen die voor de natuurbeheerorganisatie niet opgenomen kunnen worden binnen haar doelstellingen. Het gaat dan om puur recreatieve voorzieningen dus exclusief wandelpaden en informatieborden.

Binnen de aanleg en inrichting van recreatienatuur is hiermee rekening gehouden; deze wordt vergoed met deels private en deels publieke middelen. Voor het beheer is echter nog geen directe financieringsoplossing. Geen van de betrokken partijen heeft momenteel geld over voor het onderhoud. De meest baathebbende zijn de recreatieondernemers, echter hebben zij al in de voorzieningen geïnvesteerd door de aanleg en inrichting deels te financieren en voelen zich niet direct geroepen om ook voor de financiering van het beheer op te draaien. Ook de gemeente, die profiteert van een aantrekkelijk en toegankelijk landschap en inkomsten uit bijvoorbeeld toeristenbelasting, is niet bereid een bedrag te reserveren. Daarnaast gaat de vraag de ronde of de baathebbende moet opdraaien voor de kosten terwijl de realisatie van recreatienatuur een provinciale opgave is.

Instituten

Binnen de gebieden recreatienatuur zijn verschillende instituten betrokken. Deze zijn onder te verdelen in agrariërs, recreatieondernemers, natuurbeheerorganisaties en publieke partijen. De rol van agrariërs is beperkt tot de verkoop van land om deze in te kunnen richten als recreatienatuur. Indien de agrariër echter niet bereid is en weerstand biedt is de agrariër een belemmerende institutie. De agrariër blijft in dit geval niet beperkt tot het individu die weigert land te verkopen, maar is de organisatie aan agrariërs en bewoners die het agrarische (cultuur) landschap willen behouden.

Binnen het beheer zijn vooral de recreatieondernemers, natuurbeheerorganisaties en publieke partijen belangrijk. Zij handelen allemaal naar eigen regels en gebruiken. De recreatieondernemer wil liever niet investeren in beheer want is geen eigenaar van de recreatienatuur en ziet het daarom als investeren in een publiek goed. De natuurbeheerorganisatie is niet bereid om recreatieve onderdelen te onderhouden omdat zij hiervoor geen vergoeding krijgt en 'parkonderhoud' geen deel uitmaakt van de doelstellingen van de natuurbeheerorganisatie. Tenslotte de publieke partijen. Zij hebben beperkt budget beschikbaar dat tevens slechts gekoppeld is aan verwerving, aanleg en inrichting en aan de vergoeding die de natuurbeheerorganisatie ontvangt voor het beheren van de natuuronderdelen in het gebied.

Een uitkomst is het bestaan van de Gebiedscommissie West Zeeuwsch-Vlaanderen die de verschillende partijen samenbrengt en gezamenlijk werkt aan het realiseren van verschillende doelstellingen die vastgesteld zijn in een gebiedsplan. Echter zal deze gebiedscommissie bestaan tot 2018 wanneer de

doelen gerealiseerd moeten zijn. Ook blijft de rol van de commissie beperkt tot het geven van advies en kan het niet uitvoerende taken op zich nemen.

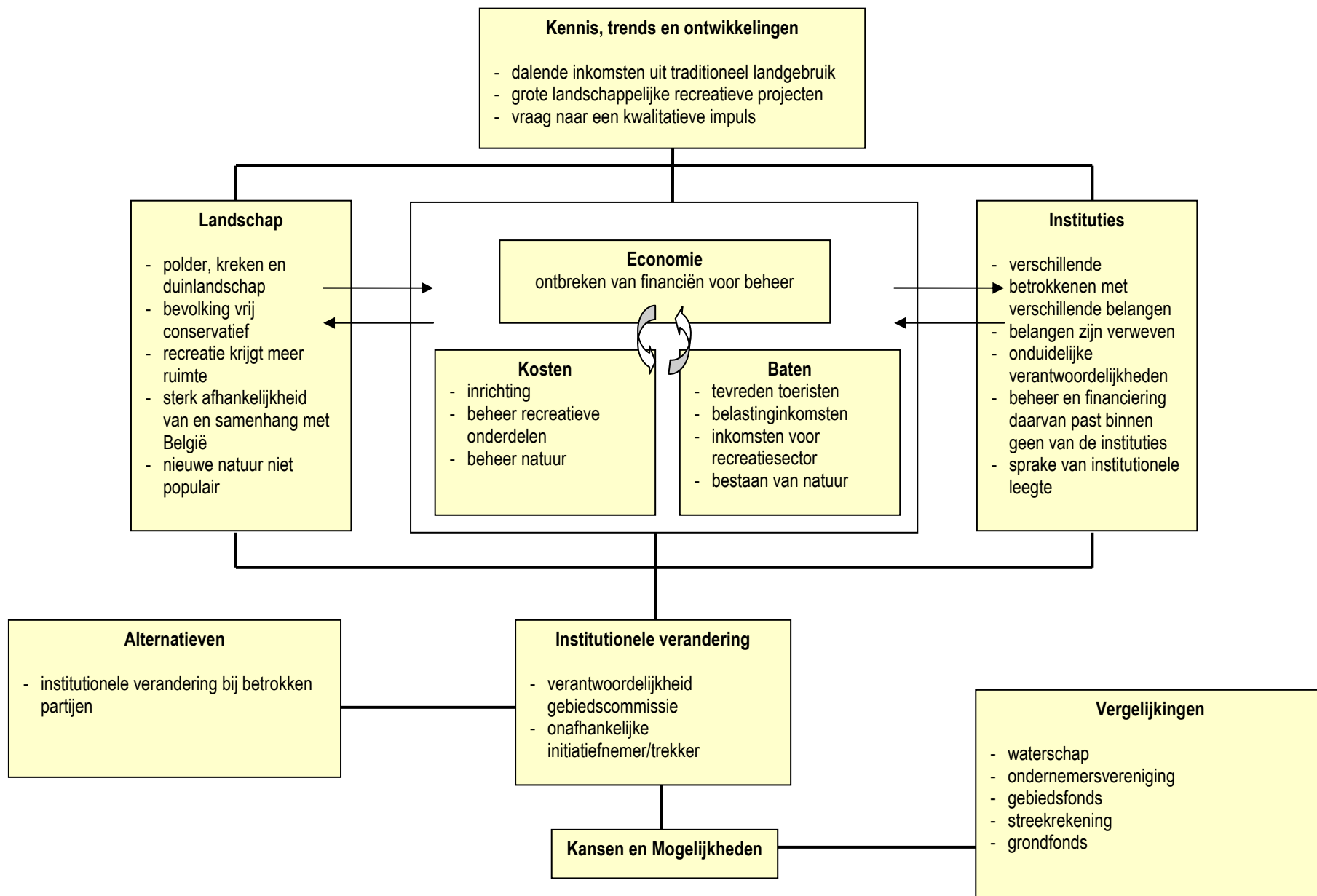
Institutionele verandering

Opvallend en concluderend uit bovenstaande is dat er geen geschikte institutie bestaat voor het beheer en de financiering van beheer van recreatienatuur. Wetenschappers hebben het dan over een institutionele leegte. Geen van de partijen kan het probleem oplossen zonder haar regels, doelstellingen, waarden of gebruiken aan te passen. In een dergelijk geval is dit theoretisch gezien vaak wel het gemakkelijkst: als de natuurbeheerorganisatie een extra vergoeding krijgt voor beheer van recreatieonderdelen en flexibel omgaat met haar doelstellingen is het probleem opgelost. Ook als de recreatieondernemer bereid is te investeren in het beheer van publieke goederen is geen discussie meer nodig. Echter blijft het in de praktijk vaak moeilijk om instituties te veranderen en is het een stuk gemakkelijker een nieuwe institutie te vormen. Voor het beheer van recreatienatuur en de financiering hiervan is dit een reële optie. Betrokken partijen en belanghebbende liggen met elkaar overhoop als het gaat om de belangen en verantwoordelijkheden. Een nieuwe institutie kan daarin uitkomst bieden.

De gebiedscommissie heeft als taak de doelstellingen uit het gebiedsplan, waaronder realisatie van 300 hectare recreatienatuur, invulling te geven. De gebiedscommissie heeft daarom ook als verantwoordelijkheid een passende oplossing te ontwikkelen voor het beheer en de financiering van het beheer van recreatienatuur. Echter is het beter als zij hierin faciliterend en adviserend optreedt en geen trekker wordt van de te vormen nieuwe institutie. De gebiedscommissie bestaat dan wel uit publieke en private partijen maar heeft een sterk bestuurlijk karakter. Een oplossing voor het financiering- en beheervraagstuk zou moeten komen van (publieke) ondernemers.

Analyse ingevuld in conceptueel schema

Door de analyse te vertalen naar het conceptueel schema ontstaat een duidelijk overzicht van de uitkomsten en de mogelijkheden. Ook laat het de vraag zien naar een institutionele verandering of ontwikkeling van een alternatief financieringsmechanisme en duidelijke verdeling van de verantwoordelijkheid voor het beheer van recreatienatuur. Op de volgende bladzijde is het schema ingevuld. Figuur 40. Conceptueel schema ingevuld naar gebiedssituatie West Zeeuws-Vlaanderen

4.7 Toepasbaarheid financieringsconcepten in Zeeuwse situatie

Voorgaande paragraaf is een analyse van de ontwikkelingen en problemen rondom het beheer en financieringsvraagstuk van recreatienatuur. Er wordt een situatieschets gegeven en de analyse sluit af met een schema. Dit schema vat de analyse samen maar laat ook duidelijk zien hoe kansen en mogelijkheden tot verdere ontwikkeling en oplossing van het vraagstuk bepaald kunnen worden. Wat in de analyse mist is een vergelijking tussen en met de onderzochte financieringsconcepten. In deze paragraaf wordt daarop verder ingaan. Allereerst wordt er kort aandacht besteed aan de toepasbaarheid van de omschreven gebiedsfonds in de vorm van onderstaande tabel. Deze tabel kan gezien worden als samenvatting van de paragrafen 'sterktes, zwaktes en toepasbaarheid' van de omschreven fondsen. Vervolgens worden in de paragrafen 4.7.1 tot en met 4.7.5 de financieringsconcepten uit hoofdstuk drie als het ware geprojecteerd op de Zeeuwse situatie om zo in te kunnen schatten of de ontwikkeling van een gebiedsfonds kansen biedt tot het oplossen van het financieringsvraagstuk in West Zeeuwsch-Vlaanderen.

Gebiedsfonds	Doelstelling	Financiën	Organisatie	Totaal
Buitengebiedfonds Schouwen-Duiveland	4	3	3	10
Landschapsfonds Eem & Vallei	5	2	2	9
Streekrekening Het Groene Woud	3	5	2	10
Lunters Landfonds	3	4	2	9
Ecolana Grondfonds	2	3	1	6

Figuur 41. Tabel toepasbaarheid van financieringsconcepten

Figuur 41 laat zien in hoeverre de verschillende fondsen toepasbaar zijn in de Zeeuwse situatie. De cijfers van 1 (niet toepasbaar) tot 5 (zeer goed toepasbaar) geven aan of de doelstellingen, financiën en of organisatie van de verschillende financieringsconcepten bruikbaar zijn bij een mogelijk te ontwikkelen gebiedsfonds in West Zeeuws-Vlaanderen. Een precieze meetmethode, waarom welk fonds hoeveel punten krijgt ontbreekt. De cijfers zijn tot stand gekomen met een subjectieve kijk van de auteur op de fondsen en de verklaringen zijn onderstaand verder uitgewerkt. Uit het figuur is op te maken dat een combinatie van de doelstellingen van Landschapsfonds Eem & Vallei, de financiën van Streekrekening Het Groene Woud en de organisatie van Buitengebiedfonds Schouwen-Duiveland het meeste perspectief zou bieden.

4.7.1 Vergelijking Fonds Buitengebied Schouwen-Duiveland

Het Fonds Buitengebied Schouwen-Duiveland lijkt betrekkelijk veel op de rood voor groen regeling van West Zeeuwsch-Vlaanderen. De fondsen zijn opgericht in dezelfde provincie met een overeenkomstig doel. Het succes van de rood voor groen regeling in West Zeeuwsch-Vlaanderen heeft geleid tot de komst van provinciaal beleid dat ontwikkeling van economische activiteiten samen moet gaan met kwalitatieve impulsen voor het landschap. Daaropvolgend heeft de provincie de gemeenten de vereveningsregeling aangeboden. Echter valt nu op dat de verschillende gemeenten op verschillende manieren met de regeling omgaan. Een opvallend verschil is het gebruik van de middelen die voortkomen uit de vereveningsregelingen. Bij het Fonds Buitengebied Schouwen-Duiveland zijn de uitgaven gekoppeld aan het landschapsontwikkelingsplan van de gemeente en geeft een platform, die de verschillende partijen in het buitengebied representeren, advies over de bestedingen. In West Zeeuwsch-Vlaanderen zijn de opbrengsten direct gekoppeld aan de aanleg en inrichting van recreatienatuur, oftewel, nieuwe natuur en nieuwe ontwikkelingen. Opvallend in West Zeeuwsch-Vlaanderen is dat dit een publieke bepaling is geweest en dat de middelen projectmatig en incidenteel worden ingezet terwijl het beheer van landschap van structureel karakter is.

Het Fonds Buitengebied Schouwen-Duiveland is een klein fonds, maar de structuur ervan is veelbelovend voor de toekomst. Belanghebbenden in het buitengebied kunnen invloed uitoefenen op de besluitvorming waar bepaalde inkomsten voor ingezet kunnen worden, wat direct ook een belangrijke basis vormt voor het bewustwordingsproces van het belang van een aantrekkelijk buitengebied. Ook zijn

er uitbreidingsmogelijkheden voor het fonds richting het vragen van bijdrages van de belanghebbenden om gezamenlijk te kunnen investeren op die gebieden waar de gemeente of een private partij niet kunnen investeren.

De ontwikkeling van een Fonds Buitengebied West Zeeuwsch-Vlaanderen voor de financiering en het beheer van recreatienatuur is niet direct een oplossing. De hoeveelheid partijen die betrokken zijn bij de problemen rond recreatienatuur is beperkt, waardoor een platform niet nodig is. Ook is de inkomstenbron van het Fonds Buitengebied dezelfde van de inmiddels bestede middelen. Er zal dus vanaf het begin een financieringstekort zijn.

4.7.2 Vergelijking Landschapsfonds Eem & Vallei

Het Landschapsfonds Eem & Vallei is volledig gericht op de coördinatie en het beheer van klompenpaden. Het fonds heeft een bepaald budget uit donaties en opbrengsten van sponsoracties en subsidies die zij besteed aan materialen die nodig zijn bij reparaties en vergoedingen naar boeren die wandelpaden over hun land hebben lopen. Het fonds is dus niet bedoelt voor aanleg en inrichting en zou daarmee interessant kunnen zijn als oplossing voor het probleem binnen recreatienatuur, omdat er in West Zeeuwsch-Vlaanderen juist vraag is naar beheer en onderhoud. Met het bestaan van een landschapsfonds recreatienatuur zou met beperkte financiële middelen preventief onderhoud en reparaties uitgevoerd kunnen worden aan de recreatieonderdelen van recreatienatuur. Gemeente Sluis en belanghebbende recreatieondernemers zouden daarvoor een budget ter beschikking kunnen stellen en dit overmaken naar het speciale fonds.

De vraag is echter of er voldoende aanbod is van arbeidskrachten en beschikbare gereedschappen. Het landschapsfonds in de buurt van Amersfoort werkt voornamelijk met vrijwilligers; de onderhoudsploegen en zelfs het bestuur van de stichting verrichten werkzaamheden op vrijwillige basis. Dit is mogelijk in het gebied vanwege de hoge bevolkingsdichtheid en daardoor grote beschikbaarheid van vrijwilligers. In West Zeeuwsch-Vlaanderen wonen veel minder mensen en zijn dus naar ratio minder vrijwilligers beschikbaar voor het onderhoud van recreatienatuur. Daarnaast zullen niet altijd alle benodigde gereedschappen beschikbaar zijn. Ook verschillen de onderhoudswerkzaamheden aan recreatienatuur van die van het onderhoud aan klompenpaden. Bij klompenpaden moet zo nu en dan gesnoeid worden en moeten klaphekjes of rasters vervangen of gerepareerd worden. De recreatieonderdelen in recreatienatuur vragen ingrijpendere en gespecialiseerdere onderhoudswerkzaamheden zoals het repareren van een trekvlot.

In de gebieden waar recreatienatuur gerealiseerd is en wordt zullen recreatieondernemers bereid zijn om de recreatieonderdelen te onderhouden, voornamelijk om het de toeristen naar hun zin te maken en omdat zij via deze toeristen direct belang hebben bij het goed functioneren van de voorzieningen. Ook beschikken vrijwel alle grote ondernemingen over gereedschappen die gebruikt kunnen worden bij het onderhoud. Echter zullen de ondernemers dit niet op vrijwillige basis willen. Zij hebben immers al moeten investeren in de aanleg van de recreatievoorzieningen terwijl zij nooit eigenaar zullen worden. Een tegemoetkoming in de kosten van de gemeente zou kunnen helpen om de ondernemers bereid te krijgen tot onderhoud van die delen van recreatienatuur die de natuurbeheerorganisatie niet kan onderhouden.

4.7.3 Vergelijking Streekrekening Het Groene Woud

De streekrekening Het Groene Woud is feitelijk een organisatie die bestaat uit een streekraad, streekrekening en een streekhuis. Een complexe organisatie die vraagt om jarenlange ontwikkeling van belangen en samenwerking tussen verschillende partijen in een bepaald gebied. Onmogelijk om binnen een aantal jaren op te zetten en alleen voor die gebieden waar ook echt vraag is naar bescherming en herstel van bijzonder landschap. West Zeeuwsch-Vlaanderen is niet complex en de vraag naar bescherming en herstel van bijzonder landschap is niet groter dan de vraag naar economische vooruitgang en het leefbaar houden van het gebied. In eerste instantie biedt de ontwikkeling van een streekorganisatie zoals in Noord-Brabant geen directe kansen en mogelijkheden voor West Zeeuwsch-Vlaanderen.

Des al niet te min is het financieringsconcept van de streekrekening interessant. De stichting heeft haar inkomsten te danken aan de Rabo StreekRekening, een bankproduct met commerciële doelstellingen. De Rabo StreekRekening is een concept dat momenteel landelijk wordt uitgerold. Stichting Het Zeeuwse Landschap heeft bijvoorbeeld al gesprekken met Rabobank gevoerd over de ontwikkeling van een streekrekening in Zeeland. Echter zal de opbrengst ervan een stuk lager liggen dan de opbrengsten in Noord-Brabant. Het gebrek aan grote bedrijven en investeerders is hiervan de oorzaak. Voor de financiering van het beheer van recreatieonderdelen in recreatienatuur biedt het concept echter wel beperkt perspectief.

4.7.4 Vergelijking Lunters Landfonds

De vereniging Het Lunters Landfonds is een duidelijk voorbeeld van een gebiedsfonds dat ontstaan is uit de angst voor een ongewenste ontwikkeling in een voor bewoners waardevol agrarisch cultuurlandschap. Het fonds werd opgericht met het doel om grond te verwerven in het agrarisch gebied om zo een gesprekspartner te vormen voor de lokale overheid en het gebied te behouden en beschermen voor toekomstige generaties. Het fonds werd gebruikt als pressiemiddel en als middel om de omgeving van Lunteren aantrekkelijk te houden.

Bij recreatienatuur zou het idee kunnen ontstaan om de natuur te verkopen middels certificaten om vervolgens de opbrengst te kunnen gebruiken voor beheersdoeleinden. De natuurbeheerorganisatie kan dan nog steeds de natuuronderdelen van de gebieden beheren alleen is er extra geld beschikbaar voor een vergoeding naar een andere partij die de recreatieonderdelen wil onderhouden. De koop van een certificaat betekent het ondersteunen van recreatie én natuur.

Echter bestaan er twee belangrijke problemen, het gebrek aan investeerders en de geringe waardestijging van natuurgrond. In box 26 is meer informatie te lezen over de waarde van natuurgrond.

Het concept is waarschijnlijk te complex om uit te werken gezien het beperkte rendement, echter mag het concept niet direct uitgesloten worden. Als de landbouwgrond in de omgeving in tien jaar van 40.000 naar 50.000 euro per hectare stijgt (wat momenteel niet ongebruikelijk is), betekent dat een waardestijging van 2.000 euro per hectare voor natuurgrond. De 's-Gravenpolder en Cletemspolder zijn bij elkaar ongeveer 35 hectare wat een rendement zou betekenen van ongeveer 70.000 euro in tien jaar. Een ander mogelijkheid zou zij de grond na verloop van tijd een andere bestemming te geven. De waarde van grond zal aanzienlijk stijgen als deze na een bepaalde tijd verkocht of verpacht wordt aan een particulier die de mogelijkheid krijgt aangeboden te mogen bouwen in het gebied zonder dat dit het landschap aantast. Dit zal een stijging van de grondprijs en dus rendement voor de certificaathouders opleveren en hoge pacht- en verkoopinkomsten die het mogelijk maken in de nabijheid opnieuw te investeren in de aanleg van natuur.

Box 26. Waarde van natuurgrond

Het is moeilijk om de waarde voor natuurterreinen te bepalen omdat er voor natuurterreinen geen markt bestaat. De waarde van natuurgrond kan daarom alleen bij benadering worden vastgesteld. Om die reden is de waarde per hectare bepaald op 20% van de gemiddelde prijs per hectare van agrarische grond van het omringende gebied. Deze wijze van waardebepaling is ontleend aan de Subsidieregeling natuurbeheer 2000 die in verband met de invoering van het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) per 1 januari 2007 heeft plaats gemaakt voor provinciale subsidieverordeningen. Op grond van deze regelingen wordt subsidie verleend bij onder andere omvorming van landbouwgrond in natuurterrein. Hiertoe vind eerst een taxatie plaats van de waarde van de desbetreffende landbouwgrond, vervolgens wordt de hoogte van de subsidie gebaseerd op het bedrag waarmee het terrein als gevolg van de functieverandering in waarde daalt. De restwaarde – de waarde als natuurterrein – wordt, afhankelijk van het type natuur, gesteld op 15 of 20% van de waarde als landbouwgrond (van den Berg *et al.*, 2009).

4.7.5 Vergelijking EcoLaNa Grondfonds

Het EcoLaNa grondfonds maakt gebruik van de waardestijging van grond en wil het daarmee op de markt zetten als beleggingsproduct. Binnen het concept werken publieke en private partijen samen om kosten te besparen en de ontwikkeling van onnodige nieuwe organisaties te vermijden. Het concept is bedoeld om na een succesvolle proef uit te rollen over heel over heel Nederland. Er is dan maar één grondfonds nodig. Het ontwikkelen van kleine grondfondsen op dezelfde manier als het EcoLaNa Grondfonds is vrij kostbaar, voornamelijk in termen van tijd en samenwerking en daardoor niet rendabel. Voor West Zeeuwsch-Vlaanderen en het financieringsprobleem van recreatienatuur biedt de ontwikkeling van een grondfonds naar voorbeeld van het EcoLaNa Grondfonds daarom geen kansen.

4.8 Van papierwerk naar succesvolle realisatie

Het ene fonds ontwikkeld zich sneller dan het andere fonds, wordt groter of blijft klein, verandert de doelstelling of stopt met bestaan door problemen in het waarborgen van continuïteit. Bij het opzetten van een fonds moeten randvoorwaarden bekend zijn. Daarnaast helpt kennis van succesfactoren bij het geven van impulsen aan de ontwikkeling van een fonds. Als onderdeel van hoofdstuk vier zijn onderstaand enkele randvoorwaarden en succesfactoren tot de organisatie van een fonds geconcludeerd.

Randvoorwaarden

Omdat landschap zowel publieke als private kenmerken heeft is het aan te bevelen om met zowel een private als een publieke partij te werken aan het opzetten van een fonds. Op die manier vindt direct samenwerking plaats en kan bepaald worden wat de verschillende partijen voor elkaar kunnen betekenen. Een trekker is belangrijk om betrokkenen enthousiast te maken en te houden. De trekker fungeert daarnaast als aanspreekpunt en communiceert belangrijke ontwikkelingen naar de achterban. Voor West Zeeuws-Vlaanderen kan de bestaande gebiedscommissie hierin een rol spelen. Het is bij de ontwikkeling van een gebiedsfonds namelijk ook belangrijk te bouwen op bestaande instituties. Het ontwikkelen van een fonds is echter geen bestuurlijke taak. Leden uit de gebiedscommissie kunnen trekker zijn maar het uiteindelijke werk zou uitgevoerd moeten worden door anderen.

Een onafhankelijke procesbegeleider is belangrijk om de ontwikkeling van een fonds eerlijk te doen verlopen. De procesbegeleider vormt het smeermiddel tussen de partijen en kan onafhankelijk richting geven aan de oprichting van een fonds. Daarnaast heeft de procesbegeleider kennis van processen en hoe verschillende partijen met uiteenlopende belangen tot elkaar te krijgen zijn. Een procesbegeleider kan vaak ingehuurd worden en is van een externe partij. Met name de onafhankelijkheid wordt hiermee benadrukt. Dienst Landelijk Gebied is een mogelijke partij die deze rol op zich zou kunnen nemen. Zij ondervinden na realisatie van het project namelijk geen baten meer, en vormen daarmee geen partij binnen de discussie omtrent de financiering van het beheer van recreatienatuur.

Daarnaast is wederzijds vertrouwen van belang; het is belangrijk dat de verschillende betrokkenen zonder vooroordelen en wantrouwen het proces beginnen. Zonder vertrouwen zullen de verschillende partijen niet bereid zijn te investeren en risico's te nemen. Het is in West Zeeuws-Vlaanderen belangrijk om aan dit vertrouwen te werken. Door de grote weerstand tegen plannen als natuurontwikkeling in de Hertogin Hedwigepolder en het inrichtingsplan Waterdunen is het vertrouwen in met name overheidspartijen de laatste jaren gedaald. Het zal bewoners en ondernemers duidelijk gemaakt moeten worden dat de overheden echter het beste voor hebben voor de regio. Een procesbegeleider kan hierin een rol spelen.

Tenslotte is het van belang dat alle deelnemende partijen bewust zijn van de meerwaarde van de samenwerking. Dit bevordert enerzijds het vertrouwen en de bereidheid te investeren maar zorgt anderzijds ook voor een stimulans om veel energie en tijd te stoppen in de ontwikkeling van een fonds. Goede communicatie is hierbij van cruciaal belang. Discussies over welke partij waar wil investeren met welke redenen bevordert de bewustwording waarom samenwerking meerwaarde biedt.

Succesfactoren

Het gevoel voor noodzaak zorgt ervoor dat er vaart achter de ontwikkeling zit, dat deelnemende partijen bewust zijn met welk doel ze zich inzetten en dat de ontwikkeling van een fonds dé oplossing is voor het

probleem. Een gevoel van noodzaak ontstaat vaak als er verschillende snelle ontwikkelingen plaatsvinden waarop geanticipeerd moet worden. Dit is al het geval in West Zeeuws-Vlaanderen. Traditionele inkomstenbronnen zijn weggevallen of inkomsten lopen terug. Een snel ontwikkelende economische peiler voor West Zeeuws-Vlaanderen is recreatie. Nieuwe ontwikkelingen betekent nieuw geld in de regio. Deze ontwikkelingen staan echter niet op zichzelf en hebben effect op het landschap en de bewoners. Het is hierbij van belang stil te staan op welke manier partijen die daar recht op hebben een graantje mee kunnen pikken van de economische ontwikkelingen.

Het ontwikkelen of bevorderen van een gedeelde gebiedsidentiteit is een tweede belangrijke succesfactor. Wanneer het gebied duidelijk afgebakend kan worden, kan het zich ook presenteren als zijnde één gebied. Het gebied kan de markt op gaan, het gebied als merk promoten en de kwaliteiten uitdragen. Ook zorgt een gedeelde gebiedsidentiteit voor eenheid, bewustwording van de kwaliteiten en zal het nieuwe initiatieven aantrekken of mensen bereid maken te investeren en een sneeuwbal effect teweeg brengen.

Het koppelen van publieke diensten aan private inkomsten is een derde en misschien de meest veelbelovende succesfactor. De koppeling laat zien dat investeren in publieke diensten, zoals het aanbieden van een aantrekkelijk landschap, ook financiële inkomsten met zich meebrengt. Het verhoogt de bereidheid van ondernemers en bevolking te investeren in een aantrekkelijk landschap omdat zij de investering terug zullen verdienen. Door de koppeling worden deze verdiensten zichtbaar. Een voorbeeld hiervan zijn de inkomsten uit de verhuur van een verblijf in bungalows in de natuur. De groeiende vraag naar recreëren in rust en ruimte laat de hoge waardering van landschap zien. Een advies zou daarom zijn: benut deze vraag en laat de toerist zien dat een deel van de opbrengst van zijn of haar verblijf geïnvesteerd wordt in het behoud en beheer van rust en ruimte.

Tenslotte is communicatie en coördinatie een belangrijke succesfactor. Het is niet voor niets dat het Landschapsfonds Eem & Vallei investeert in een betaalde kracht die de vrijwilligers coördineert. De vrijwilligers doen het uiteindelijke werk maar worden gestuurd door iemand die het overzicht houdt en weet wat er waar nodig is. Communicatie is van belang zodat iedereen weet waar ze aan toe zijn en wat er speelt tijdens de ontwikkeling van een gebiedsfonds maar ook bij het functioneren van het fonds. Zo kan bijvoorbeeld voorkomen worden dat er misverstanden ontstaan. Wanneer de communicatie vervolgens ook goed gecoördineerd wordt, kan er vrijwel niets meer fout gaan.

4.9 Samenvatting

Een gebiedsfonds in West Zeeuws-Vlaanderen? Binnen dit hoofdstuk is een korte beschrijving van West Zeeuws-Vlaanderen gegeven waarin de karakteristieken zijn beschreven. Daarnaast is de term recreatienatuur uitgelegd met een definitie en doelstellingen. Vervolgens is een probleemstelling geformuleerd betreffende het beheer van recreatienatuur en de financiering daarvan en zijn de ideeën van verschillende partijen en organisaties in Zeeland beschreven in relatie tot recreatienatuur en de ontwikkeling van een gebiedsfonds in West Zeeuws-Vlaanderen. Daaropvolgend is de situatie in West Zeeuws-Vlaanderen geanalyseerd en is deze situatie vergeleken met de verschillende concepten voor landschapsfinanciering uit het voorgaande hoofdstuk om te bepalen of de ontwikkeling van een gebiedsfonds kansen kan bieden voor het onderhoud en de financiering van recreatienatuur.

West Zeeuws-Vlaanderen

West Zeeuws-Vlaanderen is het zuidelijkste deel van Zeeland, dun bevolkt en economisch afhankelijk van met name landbouw en toerisme en deels nog van visserij vanuit Breskens. Veel inwoners maken gebruik van voorzieningen in België en omgekeerd. Zeeuws-Vlaanderen is een krimpregio en de landbouwsector heeft het economisch gezien moeilijk. De betekenis van toerisme en recreatie is de afgelopen jaren steeds belangrijker geworden, echter kan het huidige aanbod niet voldoen aan de markt voor kwalitatief hoogwaardige recreatieverblijven en heeft het gebied te kampen met concurrentie van verre zonzekere vakantieoord. Het landschap krijgt mede door het toerisme een steeds belangrijker rol. Een belangrijk standpunt is dat economische ontwikkeling samen moet gaan met het bevorderen van landschappelijke kwaliteit.

Recreatienatuur

In West Zeeuws-Vlaanderen worden de komende jaren 300 hectare aan recreatienatuur gerealiseerd. Recreatienatuur is geen natuur maar ook geen recreatie en is onderdeel van 755 hectare EHS. Het zijn gebieden die ten dienste staan van natuur én recreatie, zijn openbaar toegankelijk en voegen iets toe aan het recreatieve product en aan het landschapsschoon op een karakteristieke streekeigen manier. De inrichting van recreatienatuur wordt deels gefinancierd middels private bijdrages van campingeigenaren die bij uitbreiding een vereveningsbijdrage storten in een rood voor groen fonds. Met de ondernemers zijn afspraken gemaakt dat de middelen uit het fonds ingezet worden voor het aantrekkelijker maken van het landschap.

Probleemstelling

De gebieden recreatienatuur zouden in het beheer moeten komen van Stichting Het Zeeuwse Landschap. Het beheer van recreatienatuur en de financiering hiervan roept echter veel vragen op. De stichting krijgt uitbetaald naar natuurbeheerdoelen en heeft geen middelen ter beschikking om ook in de kosten voor de recreatieonderdelen te kunnen voorzien. Daarnaast lijkt het dat andere partijen en dan met name recreatieondernemers en gemeente meer gebaat zijn bij goed onderhoud van het recreatieve aspect van recreatienatuur. De probleemstelling die hieruit geformuleerd is luidt als volgt: door een verscheidenheid aan betrokken partijen met uiteenlopende belangen bestaat er geen goede structuur als het gaat om het beheer en de financiering daarvan voor de terreinen die ingericht worden als recreatienatuur.

Zeeuwse partijen over gebiedsfonds en recreatienatuur

Binnen de ontwikkeling, inrichting en het beheer van recreatienatuur zijn veel verschillende partijen betrokken. Over het algemeen geldt dat de verschillende partijen benieuwd zijn naar mogelijkheden die de ontwikkeling van een gebiedsfonds kan bieden. Echter is er tijdens interviews ook herhaaldelijk aangegeven dat de Zeeuwse situatie niet gemakkelijk is te vergelijken met situaties buiten Zeeland en andere gebiedsfonds. Ook het probleem wie nu daadwerkelijk eigenaar is van de financiering van recreatienatuur kwam herhaaldelijk terug.

Analyse

In het dunbevolkte West Zeeuws-Vlaanderen spelen veel trends en ontwikkelingen. De belangrijkste voor het landschap zijn de realisatie van 755 hectare EHS waarvan 300 hectare recreatienatuur en de groei in (luxe) voorzieningen voor verblijfsrecreatie waaronder miljoenen projecten als Waterdunen en Cavelot. Vanuit provinciaal beleid maar ook vanwege de noodzaak van een kwaliteitsimpuls gaan deze economische ontwikkelingen samen met landschappelijke investeringen.

Het landschap van West Zeeuws-Vlaanderen is een open landschap met dijken, kreken en duinen en veel invloeden vanuit België. Het gebied is een grensgebied en kent een behoudende mentaliteit die hier en daar doorbroken wordt door ontwikkelingen in de recreatie.

Binnen recreatienatuur bestaan verschillende economische belangen. Dit is een resultaat van het kenmerk van recreatienatuur: de mix van natuur en recreatie. Geen van de betrokken of belanghebbende partijen is bereid te investeren in het beheer van recreatienatuur vanwege de verwevenheid van de belangen en verantwoordelijkheden.

De aversie te investeren is verbonden met de normen en waarden, regelgeving en doelstellingen van de verschillende betrokken actoren. Het beheer en de financiering van recreatienatuur past niet binnen de instituties van dit moment. Voor de ene partij past het niet binnen de doelstellingen, voor een andere partij is het ongebruikelijk om te investeren in (op het eerste oog) publieke diensten en weer een andere partij kan de investering niet verantwoorden.

Er bestaat een institutionele leegte die opgevuld dient te worden. Theoretisch gezien zou dit het gemakkelijkst gaan door meer flexibiliteit binnen de bestaande instituties, praktisch is het vormen van een nieuwe institutie echter gemakkelijker. De gebiedscommissie zal door haar karakter en verantwoordelijkheid moeten zoeken naar een oplossing maar het best faciliterend en adviserend op kunnen treden en het initiatief laten nemen door (publieke) ondernemers die tevens trekker worden.

Toepasbaarheid van financieringsconcepten in Zeeuwse situatie

De verschillende omschrijvingen en analyses van het voorgaande hoofdstuk zijn in deze paragraaf geprojecteerd op de Zeeuwse situatie. Hiermee is ingeschat wat de kansen en mogelijkheden zijn tot de ontwikkeling van een gebiedsfonds in West Zeeuws-Vlaanderen.

De ontwikkeling van een Fonds Buitengebied West Zeeuws-Vlaanderen had kansen kunnen bieden voor het beheer van recreatienatuur, daarvoor is het nu echter te laat. Het Fonds Buitengebied Schouwen-Duiveland maakt gebruik van dezelfde inkomstenbron als de rood voor groen regeling in West Zeeuws-Vlaanderen alleen wordt het op een andere manier ingezet. De middelen van het fonds worden ingezet voor het beheer van landschap daar waar gemeente of private partijen niet zelf kunnen investeren en de middelen van de regeling worden puur en alleen ingezet voor de realisatie van recreatienatuur.

Het Landschapsfonds Eem & Vallei laat goed zien dat het mogelijk is om een fonds te ontwikkelen die zich puur richt op het beheer en onderhoud van landschap. Een dergelijk fonds zou uitkomst kunnen bieden voor het beheer van recreatienatuur echter bestaat het probleem dat het aanbod aan vrijwilligers in West Zeeuws-Vlaanderen veel lager is dan het aanbod in de stedelijke omgeving waar het Landschapsfonds zich op richt.

De Streekrekening Het Groene Woud biedt kansen als het gaat om het genereren van een budget voor het beheer van recreatienatuur. Echter is de organisatie in het gebied Het Groene Woud zo complex dat dit vraagt om jaren van ontwikkeling en samenwerking tussen verschillende publieke en private partijen. De organisatie kan daardoor niet gemakkelijk benut worden bij de ontwikkeling van een fonds in West Zeeuws-Vlaanderen. Wel bestaan er in Noord-Brabant bruikbare ideeën als het gaat om branding van een gebied, waarvoor echter ook eerst weer intensieve en duurzame samenwerking nodig is.

Het Lunters Landfonds kan een interessant concept zijn voor het vermarkten van grond. Echter bestaat er een groot verschil tussen Lunteren en West Zeeuws-Vlaanderen omdat het in Lunteren om landbouwgrond gaat en in Zeeland om natuurgrond wat een lager rendement betekent en minder mogelijkheden. Echter betekent de verkoop van natuurgrond wel een hoge opbrengst en daarmee een groot besteedbaar vermogen voor het beheer van recreatienatuur.

Het concept dat ontwikkeld is door de vereniging EcoLaNa in Friesland is momenteel nog niet bruikbaar. Als verschillende betrokken overheden het idee oppakken en uitwerken zal het grondfonds in heel Nederland toepasbaar zijn. Het is vanwege die reden ook niet raadzaam om op eigen initiatief het concept te kopiëren. Dit zal namelijk een hoge investering met zich meebrengen die moeilijk is terug te verdienen.

Randvoorwaarden en succesfactoren

Enkele randvoorwaarden voor het opzetten van een fonds zijn de aanwezigheid van zowel een publieke als een private trekker, de aanwezigheid van een procesbegeleider en het bestaan van wederzijds vertrouwen. Ook is het van belang dat de deelnemende partijen bewust zijn van de meerwaarde van de samenwerking. Succesfactoren zijn een gevoel voor noodzaak, het ontwikkelen of bevorderen van een gedeelde gebiedsidentiteit, het koppelen van publieke diensten met private inkomsten en tenslotte een goede communicatie en coördinatie.

5 Conclusies en aanbevelingen

In de voorgaande hoofdstukken is de theorie rond de financiering van landschap uitgewerkt, zijn verschillende gebiedsfondsden omschreven en geanalyseerd en is er geïnventariseerd welke kansen en mogelijkheden er bestaan tot het ontwikkelen van een gebiedsfonds ten behoeve van de financiering van het beheer van recreatienatuur in West Zeeuws-Vlaanderen. In hoofdstuk vijf worden de onderzoeksvragen beantwoord en een implementatieadvies gegeven die voortvloeit uit de opgedane kennis tijdens het onderzoek.

5.1 Discussie van de resultaten

Tijdens het onderzoek is gebleken dat de redeneringen achter het ontstaan en de wijze van organisatie van gebiedsfondsden aanzienlijk verschillen. De ontwikkeling van gebiedsfondsden is een recente innovatie op het gebied van landschapsbeheer waardoor er nog geen blauwdrukken bestaan en de organisatie wordt gekarakteriseerd door onderzoek en ondernemerschap.

Het ontstaan van gebiedsfondsden

De mogelijkheden tot de ontwikkeling van een fonds worden bepaald door het bestaan van verschillende instituties en de ruimte die de institutionele omgeving te bieden heeft. Concluderend mag gesteld worden dat de meest voorkomende redeneringen voor het oprichten van een fonds de volgende zijn:

1. Bedreiging van het verlies van identiteit en vermindering van maatschappelijke waarde;
2. tegengaan van een ongewenste ontwikkeling;
3. inspelen op een economische kans;
4. beschermen van een aantrekkelijk gebied en;
5. betrokkenheid van bewoners, agrariërs en organisaties.

Van deze redeneringen blijken de eerste en de derde de beste drijfveer tot het oprichten en organiseren van een gebiedsfonds. De eerste redenatie komt voort uit de lage waardering van het huidige en toekomstige landgebruik ten opzichte van het traditionele agrarische landgebruik van enkele decennia geleden. Publieke waardedaling vindt plaats doordat agrarische grond maatschappelijk hoger wordt gewaardeerd dan bijvoorbeeld industrie- of bouwgrond. Wat te verklaren is doordat de hoeveelheid agrarische grond (meer algemeen: groene grond) de afgelopen jaren sterk afneemt. Daarnaast is de identiteit van bewoners van een bepaald gebied vaak verbonden met het actuele en historische landschap. De vraag naar het behoud van identiteit zorgt voor de wens tot instandhouding en daarmee tot de ontwikkeling van gebiedsfondsden.

De derde redenatie is het inspelen op een economisch kans. Een groeiend oppervlak aan bebouwing en industrie maakt van het traditioneel agrarische landschap een schaars goed. De vraag naar rust, ruimte, groen en recreatiemogelijkheden zal de komende jaren alleen maar verder groeien. Deze ontwikkeling maakt het aanbieden van gewenste landschappen economisch aantrekkelijk, echter bestaan er vaak nog geen constructies om de kosten voor landschapsbeheer te laten dekken door de baathebbende (de recreant). De ontwikkeling van gebiedsfondsden biedt hierin uitkomst. Ook blijken grondcertificaten een aantrekkelijk beleggingsproduct te zijn voor investeerders. Het voordeel bij een markt voor grondcertificaten is dat de agrariër tegen lage pachttarieven de mogelijkheid krijgt om de productie te verhogen en duurzaam landschapsbeheer toe te passen.

De organisatie van gebiedsfondsden

Bij het stellen van de doelen voor de fondsden is het landschap belangrijk; de manier waarop het landschap ervaren wordt maar ook de mensen in het gebied en hun verbintenis met dat landschap. De wijze van organisatie van gebiedsfondsden verschilt per fonds en hangt samen met de doelstellingen. De

organisatie van een gebiedsfonds ontstaat vaak binnen een al bestaande organisatie: dit kan een overheidspartij zijn maar bijvoorbeeld ook een dorpsraad of een groep vrienden met gedeelde economische belangen.

Landschap kent zowel publieke als private kenmerken waardoor een organisatie waaraan zowel overheidspartijen als private ondernemingen deelnemen de sterkste basis vormt voor een gebiedsfonds dat gericht is op continuïteit en het leveren van een dienst voor de samenleving. Bij de organisatie is het hierbij van belang dat de overheidspartij zich ondernemend opstelt en de private partij aansluiting zoekt bij beleidsdoelstellingen van de gemeentelijke of provinciale overheid.

Bij de ontwikkeling van de organisatie zijn regelmatig onderzoeksinstellingen betrokken. Enerzijds zijn onderzoeksinstellingen aangeschreven, maar anderzijds trekt een innovatie onderzoekers aan. Met onderzoek wordt er gewerkt aan kennisontwikkeling om volgende stappen te kunnen nemen in het proces naar, of de verbetering van de organisatie van een gebiedsfonds. Ook leidt onderzoek tot meer samenwerking en een groter netwerk. Tenslotte draagt onderzoek bij aan de publiciteit voor het fonds en stimuleert daarmee de ontwikkeling.

Een gebiedsfonds in West Zeeuws-Vlaanderen

Op basis van de beschreven karakteristieken van, en ontwikkelingen in het gebied biedt een gebiedsfonds mogelijkheden tot het oplossen van het financieringsvraagstuk omtrent recreatienatuur en kan na verloop van tijd op grotere schaal (geheel West Zeeuws-Vlaanderen) functioneren. Er is namelijk een zogenaamde 'institutionele leegte' ontstaan, wat wil zeggen dat geen van de nu actieve partijen de financiering en het beheer van recreatienatuur zelfstandig kan oplossen. Er zal dus hoe dan ook – ook zonder de ontwikkeling van een gebiedsfonds – geïnvesteerd moeten worden in overleg, wat mogelijkheden vormt voor het voorstel tot de ontwikkeling van een alternatief financieringsmechanisme.

5.2 Conclusies

De conclusies beantwoorden ten eerste de vraag naar de redenen achter het ontstaan en de wijze van organisatie van verschillende gebiedsfonds voor landschapsfinanciering en ten tweede de vraag naar praktische kansen en mogelijkheden voor de ontwikkeling van een gebiedsfonds in West Zeeuws-Vlaanderen. In box 27 wordt op basis van de literatuur, de omschreven en geanalyseerde fondsen en discussie van de resultaten antwoorden gegeven op bovenstaande onderzoeksvragen.

Box 27. Conclusies op basis van het onderzoek

- Het ontstaan van gebiedsfonds is gebiedsafhankelijk en een reactie op regionale veranderingen in landschap die inbreuk maken op identiteit, een vermindering van maatschappelijke waarde veroorzaken of een economische kans doen ontstaan in combinatie met het bestaan van een institutionele leegte.
- De wijze van organisatie van fondsen hangt nauw samen met de doelstellingen, bereidheid tot publiekprivate samenwerking en kennisontwikkeling door middel van onderzoek.
- De karakteristieken van en ontwikkelingen in West Zeeuws-Vlaanderen lenen zich voor de ontwikkeling van een gebiedsfonds dat naast een oplossing voor het vraagstuk financiering van het beheer van recreatienatuur in een later stadium van grote betekenis kan zijn voor branding van het gebied en het verduurzamen van aantrekkelijke landschappen.

5.3 Aanbevelingen

West Zeeuws-Vlaanderen kan een gebiedsfonds goed gebruiken. De ontwikkeling van een gebiedsfonds betekent duurzame samenwerking tussen verschillende betrokken partijen en een organisatiestructuur die later uitgebreid kan worden naar de hele regio. West Zeeuws-Vlaanderen is onderdeel van het Nationaal Landschap Zuid West Zeeland en daarmee aandachtsgebied. Daarnaast is er een gebiedscommissie wat de mogelijkheden tot het oprichten van het fonds vergroot. Een ander voordeel is dat het gebied uit één gemeente bestaat. En tenslotte vormen een groeiend aantal ontwikkelingen in de sector verblijfsrecreatie een veelbelovende inkomstenbron. Een gebiedsorganisatie kan met een gebiedsfonds en via branding West Zeeuws-Vlaanderen op de kaart zetten en veel nieuwe recreanten en toeristen trekken, waarmee inkomsten zijn te genereren voor het verduurzamen van landschapsbeheer. Het is vanwege de betrokkenheid van ondernemers, die bij voorkeur investeren op die momenten dat een investering zich terugverdient en liefst ook geld oplevert, wel raadzaam om oplossingsrichtingen voor het financieringsprobleem van recreatienatuur te zoeken in de economische hoek. Twee financieringsconcepten zijn dan met name interessant: de streekrekening en het grondfonds.

In box 28 wordt invulling gegeven aan de tweede doelstelling van het onderzoek, het inventariseren van de kansen en mogelijkheden tot de ontwikkeling van een gebiedsfonds binnen de Zeeuwse provinciegrenzen. Er worden in deze box aanbevelingen gepresenteerd voor de provincie Zeeland met betrekking tot gebiedsfonds en de financieringsproblematiek van recreatienatuur.

Box 28. Aanbevelingen op basis van het onderzoek

- Op basis van de ontwikkelingen was gisteren het juiste moment om te starten met het opzetten van een gebiedsfonds, maar het is nog niet te laat. Begin dus vandaag nog! De ontwikkeling van een gebiedsfonds vraagt om een investering maar zal vooral veel opbrengen gezien de waardering van groen en landschap aanzienlijk blijft stijgen.
- Beperkend tot het financieringsvraagstuk rondom recreatienatuur bieden alternatieve oplossingen echter meer perspectief. Een verandering in de bestemming van de vereveningsbijdrage is hiervan de meest belovende maar ook gemakkelijkste oplossingsrichting. Voor de ondernemer is de verevening een belasting en de overheidspartij is meer gebaat bij realisatie van projecten dan beheer van het gerealiseerde.
- Een rol en meer verantwoordelijkheid voor de recreatieondernemer binnen het beheer zou de kwaliteit van recreatienatuur ten goede komen. Maak de ondernemer (of vereniging van) eigenaar van de recreatieonderdelen en stel een deel van de vereveningsbijdrage beschikbaar voor het leveren van diensten door recreatieondernemers.
- Bekijk de ontwikkeling van een gebiedsfonds als mogelijkheid tot branding van het gebied, het creëren van nieuwe duurzame samenwerkingsverbanden en als een economische kans. Verbindt indirecte inkomsten met directe kosten en zowel landschap als ondernemer en overheidspartijen zullen profiteren.
- Tenslotte is het bij de ontwikkeling van een gebiedsfonds zeer belangrijk rekening te houden met bestaande en onderzochte randvoorwaarden en succesfactoren. Benut bestaande kennis en ervaringen!

(An English translation of the conclusions and recommendations can be found in Annex VII).

6 Discussie

Ieder onderzoek kent haar beperkingen en leermomenten. Ook binnen het onderzoek naar het ontstaan en de wijze van organisatie van gebiedsfonds zijn onderwerpen gesignaleerd die om meer onderzoek vragen. In het hoofdstuk discussie worden deze verschillende onderwerpen ter discussie gesteld en voorstellen gedaan tot vervolgonderzoek.

6.1 Theorie en onderzoek

Algemeen geldt voor de studie naar de redematies achter het ontstaan en de wijze van organisatie van gebiedsfonds in Nederland een studie is geweest met een vrij open karakter. Dit open karakter had het voordeel dat er veel ruimte was om in te gaan op redematies, maar heeft er aan de andere kant toe geleid dat een systeem om de bevindingen te meten grotendeels ontbrak. Omdat redematies per fonds verschillen kan echter de vraag gesteld worden of een speciaal ontwikkelde meetmethode tot betere resultaten had kunnen leiden.

Landschapseconomie

De figuren van de kosten en baten van landschap uit het theoretisch kader blijken niet geheel volledig. Het figuur zou veel uitgebreider moeten zijn dan in eerste instantie gedacht werd. Inkomstenbronnen als opbrengsten uit de Rabo StreekRekening zijn niet terug te herleiden tot de figuren. Commerciële bankproducten vallen buiten de kosten en baten van landschap, echter is de speciale spaarrekening wel een bankproduct dat middelen oplevert voor het landschap. Opvallend zijn ook de pachtconstructies van het Lunters Landfonds en het EcoLaNa Grondfonds. Bij deze vormen van instrumenten worden de eigendomsrechten van grond over veel verschillende partijen verdeelt waardoor het lastig wordt de kosten en baten van landschap over betrokken partijen te verdelen en de fondsen te analyseren aan de hand van de figuren. Vervolg onderzoek kan deze bevindingen gebruiken bij het ontwikkelen van een vernieuwd model voor landschapseconomie.

Selectie van fondsen

De selectie van de fondsen heeft plaatsgevonden aan de hand van drie rapporten. Verondersteld is dat deze recent uitgebrachte rapporten een volledig beeld gaven van de operationele fondsen in Nederland. De selectiecriteria waren echter vrij specifiek terwijl de aangeboden informatie vaak te algemeen was. Ook zijn er twee fondsen omschreven en geanalyseerd die vrij veel op elkaar lijken: het Lunters Landfonds en het EcoLaNa Grondfonds. Om meer verschillen te laten zien, zijn pogingen ondernomen om het Toeristisch Investeringsfonds Texel te omschrijven en analyseren. Dit is helaas niet gelukt omdat officiële stukken over het fonds nog niet vrijgegeven mochten worden. Ondanks dat het binnen het onderzoek niet gelukt is, is het fonds op Texel zeer zeker de moeite waard om te bestuderen binnen vervolg onderzoeken.

Vraagstuk recreatienatuur

De problematiek van de recreatienatuur verschilt enigszins met die van de problematiek die omschreven is in het theoretisch kader. Bij het theoretisch kader gaat het om landschap dat eigendom is van private partijen maar publieke karakteristieken heeft. Binnen het vraagstuk beheer van recreatienatuur zijn de gronden eigendom van de staat. Echter door de vereveningsregeling lijkt het dat er ook privaat geïnvesteerd wordt in het project. Een publieke vergoeding voor het beheer van de recreatieve onderdelen van recreatienatuur ontbreekt. Er is daarom gezocht of bijdragen (financieel dan wel in de vorm van arbeid) van private partijen uitkomsten kunnen bieden middels een gebiedsfonds.

6.2 Recreatienatuur zonder gebiedsfonds

De ontwikkeling van een gebiedsfonds vergt veel energie, tijd en investeringen in samenwerking en organisatie. Vanwege die reden is het aan te raden om alvorens het besluit te nemen tot de ontwikkeling van een gebiedsfonds ook alternatieven in overweging te nemen. Dit geldt ook voor het beheer en de financiering van recreatienatuur. Drie mogelijkheden bieden perspectief binnen de financiering van recreatienatuur:

1. Een grotere rol voor de gemeente Sluis binnen de projecten recreatienatuur. Door het aantrekkelijke landschap en daarmee gelukkige bewoners en toeristen ontvangt de gemeente inkomsten. Ook beheerd de gemeente al verschillende speelelementen in woonwijken en andere recreatieterreinen; zij hebben dus de expertise in huis om daarnaast de recreatieonderdelen van recreatienatuur te onderhouden. De aanleg van de recreatieonderdelen is vergoed door ondernemers die campings hebben uitgebreid of bungalowparken hebben gerealiseerd. Deze uitbreidingen en realisatie betekent een groeiend aantal bezoekers en daarmee groeiende inkomsten uit toeristenbelasting.
2. Recreatieverblijven in de natuur. Een andere mogelijkheid is het toestaan van de bouw van verblijfsvoorzieningen of het plaatsen van mobiele verblijfsvoorzieningen. De ondernemer krijgt vervolgens de verplichting om met (een deel van) de opbrengsten het beheer van de recreatieve onderdelen van de recreatienatuur te financieren. Op deze manier worden de kosten van het landschapsbeheer direct gekoppeld met de inkomsten uit landschap.
3. Wijzigingen in de bestemming van de vereveningsbijdrage. Een derde mogelijkheid is het wijzigen van de bestemming van de vereveningsbijdrage. Het is voor de ondernemer niet van belang of deze het beheer vergoed of de realisatie, beide vergoedingen betekent een verplichting en een vorm van belasting. Voor een overheidspartij is het een stuk gemakkelijker geld te reserveren voor realisatie dan middelen vrij te maken voor het beheer van het gerealiseerde. Ook wil een overheidspartij naar de kiezer graag laten zien: dit hebben wij gerealiseerd, en niet: dit kost ons ieder jaar een aanzienlijk bedrag aan beheer en onderhoud.

Dat de problematiek rondom de financiering van recreatienatuur ook op te lossen is zonder de ontwikkeling van een gebiedsfonds neemt echter niet weg dat de beslissing tot het ontwikkelen van een gebiedsfonds de juiste is. Want naast een oplossing tot de financiering heeft de ontwikkeling van een gebiedsfonds vele andere voordelen, als: branding van het gebied, duurzame samenwerking en verbinding van indirecte inkomsten met directe kosten. Daarnaast biedt de ontwikkeling van een gebiedsfonds vele perspectieven voor de toekomst, terwijl bovenstaande oplossingsrichtingen van incidenteel karakter zijn.

Literatuur

- Akagawa, N. & T. Sirisisak (2008). Cultural Landscapes in Asia and the Pacific: Implications of the World Heritage Convention. *International Journal of Heritage Studies*. Vol. 13, No. 2, March 2008, pp. 176-191.
- ANP (2009). Kamer wil aparte status plattelandswoning. *Nederlands Dagblad*. Available at: <http://www.nd.nl/artikelen/2009/november/23/kamer-wil-aparte-status-plattelandswoning> [accessed 25 November 2009]
- Antrop, M., G. de Blust, H. Gulinck en E. Kuijken (1993). *Structuurplan Vlaanderen – Deelfacet Open Ruimte. Rapport 2: Structuurbepalende elementen van de open ruimte (concept)*. Hasselt, Instituut voor Natuurbehoud. A 93.93/2.
- Antrop, M. (2005). *Why landscapes of the past are important for the future*. Landscape Urban Plan 70 (1-2), pp. 21-34.
- Antrop, M. (2006). Sustainable landscapes: contradiction, fiction or utopia? *Elsevier*. Landscape and Urban Planning 75. pp. 187-197. Available at: <https://www.sciencedirect.com> [accessed 26 November 2009]
- Bade, T., B. van Middendorp, G. Smid (2009). *Het Groene Kapitaal. De baten van natuur en landschap in Zeeland*. Triple E Productions. Arnhem. pp. 19-26.
- Berendsen, H.J.A. (1997). *Landschappelijk Nederland*. 2nd edition. Koninklijke Van Gorcum b.v., Assen.
- Berg, P. van den, J.K. Lanser, A.J.G. van der Maarel en W. Terpstra (2009). Evaluatie effecten nieuw belastingstelsel. Unie van Waterschappen. Projectnummer 4638933. Available at: http://www.verkeerenwaterstaat.nl/Images/2009680%20bijlage%201_tcm195-249053.pdf [accessed 3 March 2010]
- Beyon, J., S. Akroyd, A. Duncan, S. Jones (1998). *Financing the Future. Options for Agricultural Research and Extension in Sub-Saharan Africa*. Oxford Policy Management, Oxford.
- Dijk, J. van en George Laeijendecker (2009). *Financieringsbehoefte landschap; uitgangspunten en onderzoeksvragen. Bestuurlijke uitgangspunten en ambities; advies over onderzoeksvragen*. Den Haag, Interprovinciaal Overleg (IPO). Publicatienummer 285.
- Dijkman, W., J. Wigger, B. Edelenbos, E. van Moorsel, P. Prins, P. van Dijk, E. van Veldhuizen (2007). *Nederlandse Catalogus Groenblauwe diensten*. Hordijk & Hordijk / Grontmij Nederland.
- Doelen, F.C.J. van der & P.J. Klok (1993). *Beleidsinstrumenten. Overheidsbeleid. Een inleiding in de beleidswetenschap*. Red. A. Hoogerwerf. Samson H.D. Tjeenk Willink, Alpen aan den Rijn.
- Eaton, D. & G. Meijerink (2007). Markets, institutional change and the new agenda for agriculture. In: *Markets, Chains and Sustainable Development Strategy & Policy Paper*, no.6. Stichting DLO: Wageningen. Available at: <http://www.boci.wur.nl/UK/Publications/> [accessed 20 November 2009]
- Environmental Data Compendium (2004). *International significance of Dutch landscapes*. (Landscape > Recognisability and evolution > Recognisability). Available at: <http://www.mnp.nl/mnc/i-en-1034.html> [accessed 9 November 2009]
- European Landscape Convention (2001). *Leaflet of the European Landscape Convention*. Florence, 20 July October 2000. Council of Europe.

- Farjon, J.M.J., G.H.P. Dirx, A.J.M. Koomen, J.A.J. Vervloet and G.W. Lammers (2001). *Neder-landschap Internationaal: bouwstenen voor een selectie van gebieden landschapsbehoud*. Alterra-report 358. Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte, Wageningen.
- Fruehling, D. (2007). TDR 101. Transferable development rights are dramatically transforming D.C.'s real estate market. *Washington Business Journal*. Friday, August 17, 2007. Available at: <http://washington.bizjournals.com/washington/stories/2007/08/20/focus9.html> [accessed 2 December 2009]
- Graziano, A. (2006). *A Solution for Urban Sprawl*. Commercial Real Estate News and Property Resource. Available at: <http://www.globest.com/viewpoints/bigpicture/147083-1.html?type=pf> [accessed 2 December 2009]
- Goverde, H. & P. Zwaan (2009). Landschapsbeheer: governance tussen sensemaking en staatssteun. *Governance in de groen-blauwe ruimte. Handelingsperspectieven voor landbouw, landschap en water*. Koninklijke Van Gorcum BV, Assen, pp. 154-167.
- Henkens, R.J.H.G. & J.K. van Raffe (2002). *Groenblauwe dooradering van het landelijk gebied. Een overzicht van waarden, functies, functiecombinaties, opties tot vermarkting, subsidies, regelingen ruimtelijke ordening en meer*. Alterra-report 474. Alterra, Wageningen.
- Jongeneel, R., L. Slangen, E. Bos, M. Koning, T. Ponsioen and J. Vader (2005). *De doorwerkingseffecten van natuurprojecten op de economie: Financiële en economische analyse van kosten en baten*. Wageningen UR Leerstoelgroep Agrarische Economie en Plattelandbeleid. LEI.
- Klein Gebbink, S., A. Hagendoorn en J. Tersteeg (2009). *Stand van zaken ingediende initiatieven 'Investeren in landschap'*. Wageningen, Wing in opdracht van LNV en VROM.
- Kloen, H., P. Terwan, W. Tolcamp, E. van Well (2007). *Bouwstenen voor de financiering van het Nationaal Landschap Arkemheen-Eemland*. Culemborg/Utrecht, CLM en Paul Terwan in opdracht van SVGV.
- Kort, M., M. Schulz, P. van der Hulst, M. Olde Wolbers, R. Stotijn (2008). *Gebiedseigeninstrumenten. Inventarisatie en conceptualisering*. Berenschot.
- Kort, M., M. Schulz, P. van der Hulst, M. Olde Wolbers, R. Stotijn (2008). *Gebiedseigeninstrumenten. Inventarisatie en conceptualisering*. Berenschot.
- Kort, M., M. Schulz, R. Stotijn, C. Inia, M. Olde Wolbers, S. Peerenboom (2009). *Lokale landschapsontwikkeling; Tien inspirerende varianten van gebiedseigen instrumenten*. Berenschot.
- Kutterink, J. (2009). Aparte status plattelandshuis; Ex-boerderij niet klagen over geur en geluid. *Provinciale Zeeuwse Courant*. 251 (no. 278). pp. 25.
- Landschapswacht (2009). *Landschap verdwijnt. Nederland verliest zijn gezicht*. Arnhem, Rapportage.
- Lawrence, T.J. (2009). *Transfer of Development Rights. Ohio State University Fact Sheet*. Community Development. Land Use Series. CDFS-1264-98. Available at: <http://ohioline.osu.edu/cd-fact/1264.html> [accessed 2 December 2009]
- Leneman, H., J. Vader, E.J. Bos, M.H.A.J. van Bavel (2006). *Groene Initiatieven in de aanbidding, Kansen en knelpunten van publieke en private financiering*. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-rapport 12.

- LNV (2006). *Natuur en landschap op waarde geschat. Wat is de economische waarde van natuur en landschap?*. Den Haag, Task Force Economie.
- LNV (2007). *Investeren in het Nederlandse Landschap. Opbrengst: geluk en euro's*. samengesteld door P.J. Braaksma en A.E. Bos.
- LNV (2008). *Landschap verdient beter! Advies van de onafhankelijke Task Force Landschap Nederland*. Den Haag Media Groep.
- Leeuwis, C. (2004). *Communication for rural innovation: rethinking Agricultural extension*. With contributions from Anne van den Ban. Third edition. Blackwell Science Ltd, Oxford.
- Leneman, H., J. Vader, E.J. Bos, M.H.A.J. van Bavel (2006). *Groene Initiatieven in de aanbidding, Kansen en knelpunten van publieke en private financiering*. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-rapport 12. Wageningen.
- Marwijk, R.B.M. van (2009). *These routes are made for walking: Understanding the transactions between nature, recreational behaviour and environmental meanings in Dwingelderveld National Park, the Netherlands*. Phd thesis Wageningen University, Wageningen.
- North, Douglass C. (1993). Institutional Change: A Framework of Analysis. In: *Institutional Change: Theory and Empirical Findings*, edited by S.-E. Sjöstrand. Armonk. N.Y.: M.E. Sharpe, p. 35-48. Available at: <http://ideas.repec.org/p/wpa/wuwpeh/9412001.html> [accessed 23 November 2009]
- North, D.C. (1995). Five Propositions about Institutional Change. In: Knight J. & Sened, I. (1995). *Explaining Social Institutions*. Ann Arbor, University of Michigan Press, pp.15-26.
- Nijhoff, J., P. ten Have, A. ten Brummelhuis, M. van den Brink, E. Egas (2010). *Grond als ruilmiddel voor agrarische natuur in Eemland*. AMC-report. Projectnummer 622. Wageningen UR.
- Overbeek, M.M.M., B.N. Somers, J. Vader (2008). *Landschap en burgerparticipatie*. Rapport 65. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen.
- Pearce, D. & E. Özdemiroglu *et al.* (2002). *Economic Valuation with Stated Preference Techniques*. Summary Guide. Department for Transport, Local Government and the Regions: London
- Reinhard, S. & H. Silvis (2007). *Investeren in het Nederlandse landschap: hoe te financieren?* Notitie op verzoek van LNV t.b.v. het rondetafelgesprek Landschap op 9 mei 2007. LEI – Wageningen UR, Den Haag.
- Rij, E. van (2006). Institutions for Metropolitan Green Areas; Institutional tactics in light of property rights, transaction costs, and club theory. In: *paper for the WPSC Conference*. WPSC Conference, Mexico. Available at: http://www.feweb.vu.nl/gis/research/metroland/publications/publications_Evelien.asp [accessed 23 November 2009]
- Rij, E. van (2008a). Using Planning, Legal and Institutional Economic theory to Develop a Case Study Methodology for Planning, Law and Property Rights Research. In: *paper for International academic group on planning, law and property rights*. II symposium. Warsaw 13-15 Februari 2008. Available at: http://www.feweb.vu.nl/gis/research/metroland/publications/publications_Evelien.asp [accessed 23 November 2009]
- Rij, E. van (2008b). *Improving institutions for green landscapes in metropolitan areas*. PhD research Delft University of Technology. Sustainable Urban Areas. IOS Press BV, Amsterdam.

- RLG (1997). *Tien voor de toekomst. Advies ten behoeve van de beleidsagenda voor het landelijk gebied in de 21e eeuw*. Publicatie RLG 97/2
- Rothbard, M.N. (1956). *Toward a Reconstruction of Utility and Welfare Economics*. Available at: <http://mises.org/rothbard/toward.pdf> [accessed 13 November 2009]
- Schuringa, P. (2006). *Initiatieven voor alternatief grondbeheer*. Verkenning t.b.v. de oprichting van Lunters Landfonds (2005). Wageningen, Communication Services Wageningen UR.
- Slangen, Dr. Ir. L.H.G. (2008). *Economics of Land use*. Syllabus AEP51306. Agricultural Economics and Rural Policy Group, Wageningen University.
- The American Heritage (2009). *Dictionary of the English Language*. Fourth Edition. Houghton Mifflin company.
- Verburg, G. en J.M. Cramer (2008). *Kamerbrief Agenda Landschap*. Den Haag, Referentie DP.2008/1538. 25 november 2008.
- Verburg, G. (2009). *Kamerbrief Financiering Landschap*. Den Haag, Referentie DP.2009/415. 26 juni 2009.
- Woerkum, C.M.J. van (2001). *Communicatie en de groene ruimte*. Gammakennis voor de Groene Ruimte; Evaluatie van het programma 314 Mens en Draagvlak voor de Groene ruimte, Wageningen: Alterra. Wageningen UR. pp. 95-103.

Geraadpleegde websites

www.nationaalgroenfonds.nl	www.gemeentetexel.nl
www.nederlandmooi.nl	www.etc.nl
www.cbs.nl	www.landschapsbeheerzeeland.nl
www.schouwen-duiveland.nl	www.gebiedsgerichtaanpak.nl
www.leev.nl	www.library.wur.nl
www.ecolana.nl	www.hetzeeuwselandschap.nl
www.lunterslandfonds.nl	www.zeeland.nl
www.vianatura.nl	www.wing.nl
www.hetgroenewoud.com	www.rabobank.nl

Bijlagen

I Informanten

Buitengebiedfonds Schouwen-Duiveland

Olaf Griffioen	(Gemeente Schouwen-Duiveland)
Kitty Henderson	(Gemeente Schouwen-Duiveland)
Patrick Broekhuis	(Provincie Zeeland)

Landschapsfonds Eem & Vallei

Bart Pijnenburg	(Landschapsfonds Eem & Vallei)
Brigitte Goris	(Goris Buitenprojecten)
Evelien Kenbeek	(Landschap Erfgoed Utrecht)

Streekrekening Het Groene Woud

Rianca Habraken	(Rabobank Nederland)
Hans Barelds	(Directeur Rabobank Dommel en Aa)
Desire van 't Laarhof	(Streekorganisatie Het Groene Woud)

Grondfonds EcoLaNa

Johannes van Sinderen	(Vereniging EcoLaNa)
-----------------------	----------------------

Lunters Landfonds

Henk Kieft	(ETC adviesgroep)
------------	-------------------

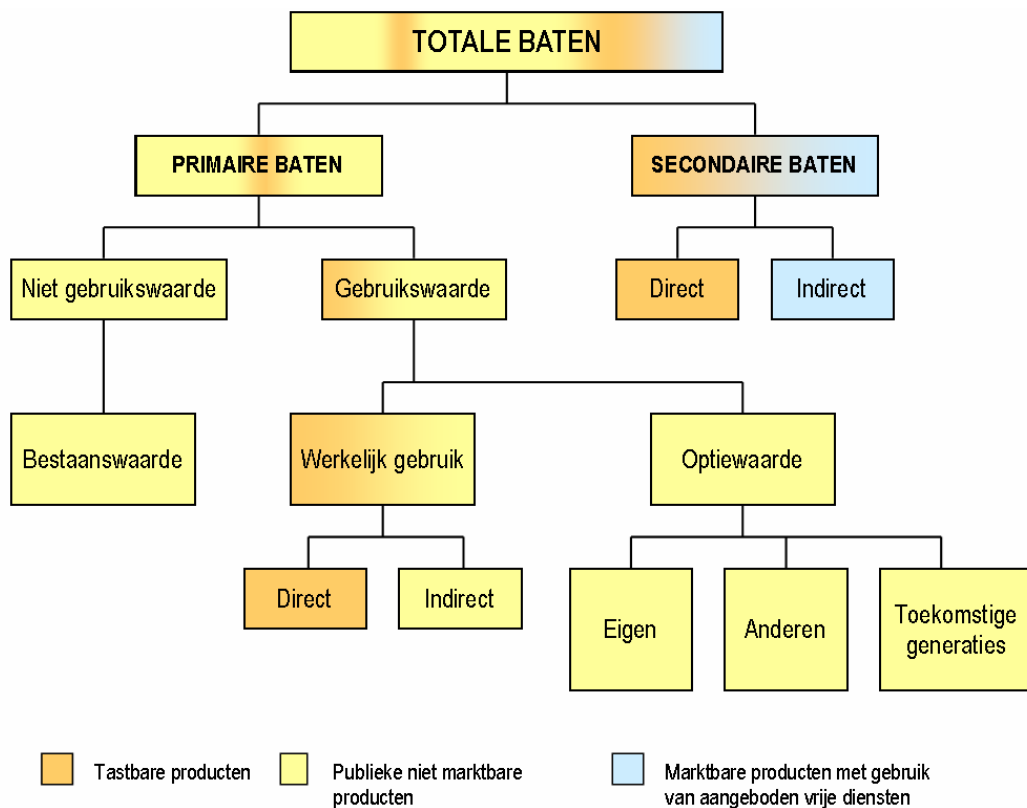
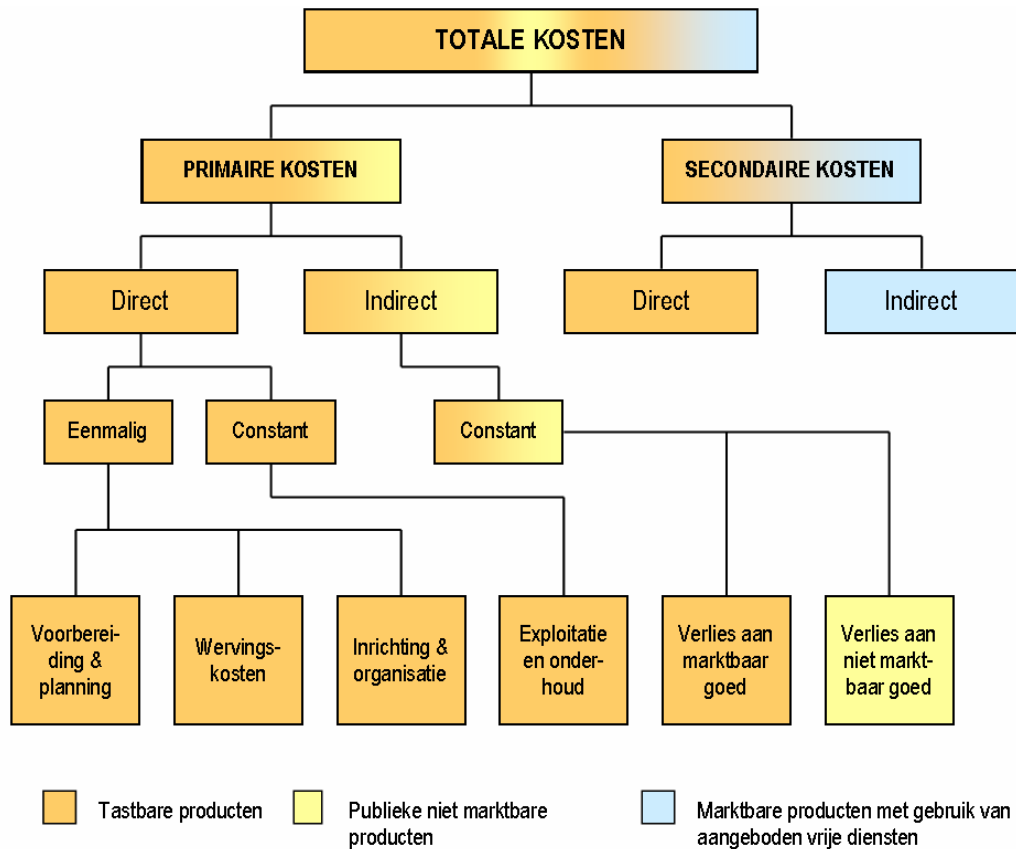
Alternatieve financieringsconcepten

Wouter Rozendaal	(Aequator)
Anita Meijer	(Provincie Noord-Holland)
Henk Smit	(WING)
Bart Weijdt	(Gemeente Texel)
Jan Weijs	(Dienst Landelijk Gebied)

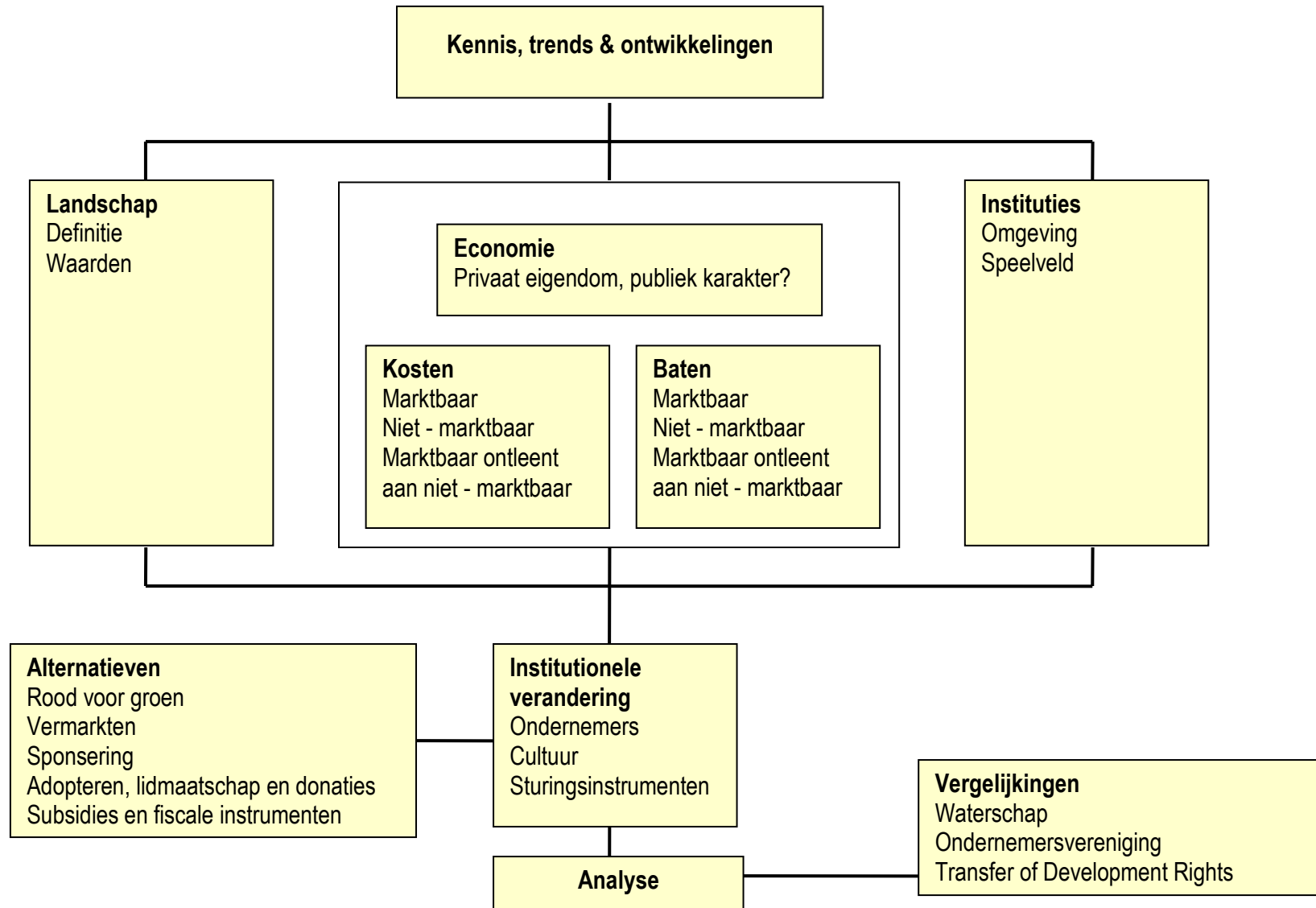
Zeeuwse organisaties

Foort Minnaard	(Directeur Stichting Landschapsbeheer Zeeland)
Marten Hemminga	(Directeur Stichting Het Zeeuwse Landschap)
Eric van Damme	(recreatieondernemer Strandcamping Groede)
Hans Kluijfhout	(Dienst Landelijk Gebied)
Roel Mooij	(Provincie Zeeland)
Thecla Westerhof	(Provincie Zeeland)
Gijs van Geffen	(Provincie Zeeland)

II Kosten en baten van landschap

III Theoretisch schema

IV Selectie van gebiedsfondsen

Bij de selectie van gebiedsfondsen vormden drie inventarisaties het uitgangspunt. In 2006, 2008 en 2009 zijn verschillende inventarisaties uitgevoerd naar gebiedsfondsen (en andere financieringsmechanismen). Het eerste werk (2006) is een verkenning t.b.v. de oprichting van Lunters Landfonds door Schuringa voor de Animal Science Group van WUR; hierin worden 16 initiatieven voor alternatief grondbeheer beschreven. Voor het verschijnen van de Kennisagenda Landschap in november 2008 heeft de bij LNV ondergebrachte Taskforce Financiering Landschap Nederland een inventarisatie laten uitvoeren door Bureau Berenschot. Deze inventarisatie en conceptualisering verscheen in juli 2008 en telt 15 initiatieven. Tenslotte is er in juni 2009 een inventarisatie uitgevoerd door Wing t.b.v. de Kennisdag Financiering Landschap van woensdag 13 mei 2009. Het betreft hier een inventarisatie en stand van zaken van 36 ingediende initiatieven na de oproep van de minister van LNV (eind 2007) om gebieden voor te dragen als voorbeeldgebied 'investeren in landschap' (Verburg, 2009; Schuringa, 2006; Klein Gebbink et al., 2009; Kort et al., 2008).

De initiatieven bij elkaar opgeteld zouden 67 gebiedsfondsen zijn, dubbele niet meegerekend ongeveer 50. Vanwege de grote hoeveelheid aan verschillende fondsen is er besloten tot een eerste selectie op grond van criteria die voortvloeien uit het theoretisch kader, verschillende definities en de doelstelling van het onderzoek.

Eerste selectiecriteria:

- Inzet van gelden daar waar (semi-) publieke middelen niet bestaan of niet toereikend zijn;
- Het fonds is de ideeënfase voorbij (op z'n minst de eerste stappen tot realisatie zijn genomen);
- Doelstelling van het fonds is de financiering van landschapsonderhoud en toegankelijkheid.

Het eerste selectie criterium komt voort uit de definitie voor gebiedsfondsen. Het tweede is gekozen om de ontwikkeling van het fonds te kunnen omschrijven en analyseren; wanneer een fonds slechts nog in de ideeënfase zit bestaan er weinig ervaringen om te delen. Het derde criterium heeft betrekking op de doelstelling van het fonds en is gekozen vanwege de focus van het onderzoek op landschapsonderhoud en toegankelijkheid. Er bestaan bijvoorbeeld ook fondsen die ontwikkeld zijn ten behoeve van de aanleg van een weg of organiseren van netwerkbijeenkomsten.

Worden bovenstaande criteria loslaten op de ongeveer 50 fondsen dan blijven er nog 19 verschillende over. Negentien verschillende gebiedsfondsen is voor een omschrijving en analyse nog steeds veel. Er is daarom besloten om een tweede set aan selectiecriteria op te stellen. De negentien verschillende fondsen zijn daartoe verder uitgewerkt dan bij de eerste selectie. Deze uitwerking van de fondsen naar: doel; betrokken partijen; werkwijze; en financiering is terug te vinden in de volgende bijlage.

Bij het formuleren van de selectiecriteria is voornamelijk rekening gehouden met de beoogde doelstellingen van het onderzoek en de probleemstelling. De probleemstelling richt zich op de financiering van landschapsonderhoud en het bevorderen van de toegankelijkheid van landschap, waarbij het met name gaat om landschapsonderhoud van karakteristieke landschapselementen die in het eigendom en beheer zijn van private partijen. De te analyseren fondsen zouden daarom een oplossing moeten bieden voor de financiering van het onderhoud aan landschap dat in eigendom is van particuliere eigenaren. Hieruit voortvloeiend zijn de tweede selectiecriteria geformuleerd.

Tweede selectiecriteria:

- Het fonds is van een structureel en duurzaam karakter (beheer stopt niet na één keer snoeien);
- Financiering vindt plaats door middel van bundeling van private middelen of van publieke en private middelen (landschap heeft niet alleen een publiek karakter maar kent ook marktbaar onderdelen of aspecten);
- Er is sprake van publiek private samenwerking (weinig landschappelijke veranderingen kunnen plaatsvinden zonder dat beide partijen betrokken zijn);

- Het fonds kent sectoroverstijgende doelstellingen (gericht op het creëren van nieuwe verbindingen ten behoeve van duurzaamheid);
- De methode van het vullen van het fonds is innovatief (het gaat om het genereren van nieuwe kansen en mogelijkheden en niet om het uitputten van bestaande);

Na deze criteria te hebben toegepast blijven er nog twaalf fondsen over. Voor het onderzoek is het van belang dat er verschillende vormen van gebiedsfondsen omschreven en geanalyseerd worden om zo inzicht te krijgen in de toepassingen en daarbij mogelijkheden voor de ontwikkeling van een gebiedsfonds in West Zeeuwsch-Vlaanderen. Om verschillende fondsen te selecteren zijn ze in onderstaande tabel onderverdeeld in drie vormen van fondsen; streekrekeningen, fondsen voor Groen Blauwe Diensten (GBD) en grondbanken of -fondsen.

Een streekrekening is een concept dat structureel geld genereert uit rente-inkomsten. Bij "Het Groene Woud" en "Stappen in de Toekomst" gaat het om een speciale Rabobank spaarrekening. Het gebiedsfonds "Het Landschap op Texel" is een fonds dat gebruikt maakt van opbrengsten uit toeristenbelasting. Omdat het hierbij ook om structureel geld gaat is deze ingedeeld onder de vorm streekrekening. Fondsen voor Groen Blauwe Diensten zijn veelal publieke fondsen, maar ook publiekprivate en geheel private fondsen komen voor. Het gaat bij deze fondsen om vergoedingen naar agrariërs of andere particuliere grootgrondbezitters die bovenrechtelijke publieke diensten leveren. De vergoedingen die zij krijgen voor landschapsonderhoud zijn gebaseerd op de Catalogus Groen Blauwe Diensten waarin staat aangegeven wat de maximale hoogte is van de uit te keren bedragen voor welke dienst. Het gaat hierbij om publiek geld. Indien ook privaat geld beschikbaar is mag de vergoeding verhoogt worden met privaat geld. Grondbanken of grondfondsen zijn gebiedsfondsen die gebruik maken van de waarde van grond. Grondbanken kunnen gebruikt worden om ruilverkaveling te vergemakkelijken of grote grondaankopen te doen. Echter kunnen deze vormen van gebiedsfondsen ook uitkomst bieden als het gaat om landschap. Bij grondfondsen wordt landbouwgrond aangekocht en onder voorwaarden verpacht aan agrariërs.

In de tabel zijn ook de bijzonderheden van de verschillende gebiedsfondsen opgenomen. Deze extra informatie laat zien waarin het initiatief verschilt van andere initiatieven, ieder fonds heeft namelijk zijn eigen kenmerken en zijn eigen specifieke ontstaansgeschiedenis. Ook is een kaartje opgenomen met de locaties van de fondsen.

Uit bovenstaande tabel zijn de verschillende fondsen geselecteerd voor verdere studie. Verschil in methodiek, initiatiefnemer en financiering heeft hierbij een belangrijke rol gespeeld. Daarnaast is de voorkeur uitgegaan naar zoveel mogelijk private vulling van het fonds. De volgende fondsen zijn geselecteerd: Landschapsfonds Eem & Vallei vanwege het private karakter van het fonds; Streekrekening Het Groene Woud gezien de speciale vulling van het fonds; het Lunters Landfonds en het EcoLaNa Grondfonds gezien de innovatieve omgang met grond(rechten).

Daarnaast is er gekozen tot het omschrijven en analyseren van het Buitengebiedfonds Schouwen-Duiveland, een vereveningsfonds dat zich in de toekomst mogelijk zou kunnen ontwikkelen naar een landschapsfonds. Dit fonds is in geen van de inventarisaties terug te vinden maar bevindt zich binnen de provincie Zeeland. Ook dit fonds is omschreven en geanalyseerd om met name te illustreren dat ook binnen de provincie initiatieven voor financiering van landschapsbeheer bestaan.

Streekrekening	Fondsen voor GBD	Grondbanken of -fondsen
1 Het Groene Woud 2 Stappen in de Toekomst 3 Het landschap op Texel	4 Via Natura Landschapsfonds 5 Landschapsfonds Enschede 6 Farmers for Nature 7 Landschapsfonds Rond d'n Duin 8 Het Binnenveld 9 Landschapsfonds Eem & Vallei	10 Grondbank Duinboeren 11 EcoLaNa Grondfonds 12 Vereniging Lunters Landfonds
Bijzonderheden van de verschillende fondsen: 1. eerste initiatief met streekrekening 2. kopie van Het Groene Woud maar nadruk op het leggen van nieuwe verbindingen (maar nog niet in uitvoering) 3. gebruik opbrengsten uit toeristenbelasting voor vullen fonds 4. voorlopers van GBD - catalogus 5. onderdeel van veel groter systeem GBD vanuit de provincie 6. stelt hoger eisen dan de catalogus 7. samenwerking met grondbank 8. innovatieve manier van vullen fonds (d.m.v. OZB en uitzichtgarantie) 9. private initiatiefnemers 10. grond in bezit van gemeenten en natuurorganisaties inzetten voor agrariërs 11. wil grondbank voor grote schaal 20-30 duizend hectaren 12. private deelname door investeren in grond eigendomscertificaten		
 Nederlandse Gebiedsfondsen van Noord naar Zuid en van West naar Oost. Friesland: EcoLaNa Grondfonds Noord-Holland: Het Landschap op Texel (Stichting Toeristisch Investeringsfonds Texel) Overijssel: Landschapsfonds Enschede Gelderland: Landschapsfonds Eem & Vallei; Farmers for Nature; Vereniging Lunters Landfonds; Het Binnenveld; Stappen in de Toekomst; Via Natura Landschapsfonds. Noord-Brabant: Landschapsfonds Rond d'n Duin; Grondbank Duinboeren; Het Groene Woud. Zeeland: Fonds Buitengebied Schouwen-Duiveland		

Streekrekening Het Groene Woud

Doel	Duurzame projecten (voornamelijk toegankelijkheid). Ontwikkelen en uitvoeren van een systematiek die ervoor zorgt dat agrariërs perspectief houden (en in het gebied hun bedrijf uit blijven oefenen) en het landschap versterkt wordt (voorbeeldgebied LNV).
Partijen	Streekraad, ZLTO, Brabants Landschap, Waterschap, LNV, DLG, Stichting Streekrekening, Gemeenten en anderen.
Werkwijze	Spaarsysteem Rabo Streekrekening (5% over rente gaat van Rabo naar fonds). Daardoor ruim 200.000 euro per jaar te besteden.
Financiering	Via Rabo.
Info	www.hetgroenewoud.com

Via Natura Landschapsfonds voor Ooijpolder, Duffelt en Groesbeek

Doel	In stand houden en versterken kwaliteit agrarisch cultuurlandschap en toegankelijkheid. Langjarig beheer door particulieren.
Partijen	Via Natura, ZLTO, provincie Gelderland, SLOG en drie gemeenten.
Werkwijze	LOP en langjarige beheerscontracten voor bijvoorbeeld boerenlandpaden en hagen. Groen Blauwe diensten. Vruchtgebruik, erfdienstbaarheidcontracten, ontkoppeling hoofd- en nevenfunctie van een erf.
Financiering	Publiek en daarnaast landschapsveiling (2007) en losstaand privaat project.
Info	www.vianatura.nl

Landschapsfonds Het Binnenveld

Doel	Zekerstellen van open en agrarisch landschap Binnenveld.
Partijen	Wing (binnenveld fonds), Alterra, InnovatieNetwerk, SVGV en de WERV gemeenten (Wageningen, Ede, Rhenen en Veenendaal)
Werkwijze	Landschapsfonds en uitzichtgarantie. Boekje naar een binnenveldfonds (2008)
Financiering	Opbrengsten uitzichtgarantie vanuit WOZ
Info	http://www.wing-wageningen.nl/projecten/gebied/landschapsfonds_binnenveld

Landschapsfonds Amstelland

Doel	Brugfunctie tussen stad en platteland, in stand houden agrarisch karakter.
Partijen	Provincie Noord-Holland, verschillende gemeenten, ANV De Amstel, Waterschap.
Werkwijze	Bijeenbrengen mensen in het Amstellandnetwerk, projecten om Amstelland tot een icoon te maken.
Financiering	Sponsoring.
Info	www.beschermersamstelland.nl

Grondbank Duinboeren

Doel	Grond in bezit van gemeenten en natuurorganisaties in zetten voor het realiseren van duurzame landbouw. Economisch perspectief voor boeren en versterken natuur en landschap en maatschappelijke verbondenheid.
Partijen	Overlegplatform Duinboeren, NM, ZLTO, waterschap en gemeente Haaren.
Werkwijze	Puntensysteem: boeren krijgen punten voor milieu- en / of natuurprestaties. Degene met de meeste punten maken meeste kans op gebruik grond.
Financiering	?
Info	www.duinboeren.nl

Landschapsfonds Provincie Overijssel

Doel	Particuliere grondeigenaren krijgen vergoeding voor het in stand houden van het landschap of elementen daarin.
Partijen	Nationaal groenfonds, provincie Overijssel, gemeenten en private partijen.

Werkwijze	(Groen Blauwe diensten) speciale rekening bij Nationaal Groenfonds. Gemeenten starten fonds, provincie verdubbeld. Particuliere grondeigenaren krijgen vergoeding als het element / landschap de richtlijnen vormt van het LOP.
Financiering	Vnl. publiek (gemeenten en provincie) private partijen mogen bijdragen.
Info	www.groenblauwedienstenoverijssel.nl

Landschapsfonds Eem & Vallei

Doel	Ontwikkeling natuur en landschap, versterking relatie stad - platteland, verhogen toegankelijkheid, verstevigen economische vitaliteit.
Partijen	Gemeente, provincie, landschapsbeheer Utrecht, agrarische natuurvereniging en VSB-fonds.
Werkwijze	Bij ieder nieuw project geld inzamelen. Vrijwillig bestuur. Bundelen publiek en privaat geld. Communicatie en organisatie van publieksactiviteiten.
Financiering	Sponsorgelden (ong. 6 bedrijven en 40 particulieren) en publieke financiering.
Info	www.leev.nl

Landschapsfonds Enschede

Doel	Landschapsfinanciering (elementen en toegankelijkheid).
Partijen	Gemeente Enschede, agrariërs.
Werkwijze	Groen Blauwe diensten, contracten. Private stichting. Gebiedsontwikkelingsplan Tweekelo / Boekelo.
Financiering	Van rente uit vermogensfonds. Publiek (mogelijkheid tot private bijdrages)
Info	http://www.groeneblauwedienstenoverijssel.nl/kaart/enschede.html

Groenfonds Midden-Delfland

Doel	Behoud agrarisch cultuurlandschap en versterken relatie stad – platteland en verhogen toegankelijkheid.
Partijen	Gemeenten Midden Delfland, Den Haag en Delft, agrarische natuurvereniging Vockestaert, LTO afdeling Delflands Groen.
Werkwijze	Groen Blauwe diensten puntensysteem.
Financiering	Publiek
Info	www.middendelfland.nl

Streekfonds Alblasserwaard – Vijfheerenlanden

Doel	Behoud landschappelijke kwaliteit, verhogen beleefbaarheid.
Partijen	Landschapscoördinator, Stichting uitvoering landschapsplan Alblasserwaard – Vijfheerenlanden, gemeenten, provincie en private partijen.
Werkwijze	Financiering van projecten
Financiering	Club van 100: ieder jaar storten bedrijven of personen ieder 500 euro in het fonds. Landschapscoördinator werft subsidies.
Info	www.landschapsplan.nl

Farmers for Nature

Doel	Gericht op een verandering in bedrijfsvoering: landschapsonderhoud als deel van deze bedrijfsvoering. (Landschapsgericht en natuurgericht).
Partijen	LNV, WUR, rotary club Den Haag, provincie Overijssel. (Twee pilots: Stichting Vrienden van Biesland en Landgoed Twickel).
Werkwijze	Agrariër beantwoord verregaande eisen op het gebied van natuur en landschapbeheer. Jaarlijks uitkering van een afgesproken bedrag. A.d.v. Catalogus Groen Blauwe Diensten.
Financiering	Gebiedspartijen en Rijksoverheid (eenmalig)
Info	www.boerenvoornatuur.nl

Mooi en Vitaal Delfland

Doel	Duurzame instandhouding, landschapsonderhoud, verbeteren van toegankelijkheid en bekendheid.
Partijen	Provincie Zuid-Holland (proceseigenaar), gemeenten, VROM en Verkeer en Waterstaat. (In totaal zeventien overheidspartijen).
Werkwijze	Programmabureau, samenwerking publieke partijen en maatschappelijke denktank.
Financiering	Publiek en semi-publiek (waterschap).
Info	http://www.middendelfland.nl/

Regiopark

Doel	Investeren in landschap.
Partijen	Projectbureau regio Groningen-Assen: Twee provincies, 12 gemeenten en stakeholders die actief zijn in het landelijk gebied.
Werkwijze	Ruimtelijke ontwikkelingsvisie. Veel voorbereidend werk echter nog geen structurele financiering (begin 2009). Beperkingen van programma beheer zijn geconstateerd. Gewerkt vanuit publieke partijen en samenwerking. Initieert en ondersteund.
Financiering	Regiofonds, 14 deelnemers storten jaarlijks. Tot 2015 beschikt Regiopark over 12 mlj.
Info	www.regiogroningenassen.nl

EcoLaNa Grondfonds

Doel	Samenwerking tussen agrariërs, ontwikkelen economisch duurzame landbouw en realiseren van omschakeling van traditionele landbouwproductie naar maatschappelijk verantwoorde productiewijze, landschap inbegrepen.
Partijen	Vereniging EcoLaNa (vier agrariërs), provincie Fryslân, LNV-Noord en WUR.
Werkwijze	Beleggingsproduct in grind, samenwerking en zoektocht naar banken. Investeerders betrekken, grotere betrokkenheid, actief mee beslissen.
Financiering	Privaat (donateurs en beleggers).
Info	www.ecolana.nl

Het landschap op Texel

Doel	Agrariërs ruimte bieden in bedrijfsvoering om deze op Texel te houden.
Partijen	Gebiedscommissie ILG Texel, SBB, NM.
Werkwijze	Kavelruil, samenwerking natuur en landbouw. Liefst ook private betrokkenheid en investeringen. Programma Beheer.
Financiering	Voornamelijk (semi) publiek maar interesse voor privaat.
Info	http://www.noord-holland.nl/web/show/id=129289

Stappen in de Toekomst

Doel	Herstel en ontwikkeling van het cultuurlandschap in het aangewezen gebied, het creëren van gebiedseigen verbindingen tussen stad en platteland en het creëren van randvoorwaarden voor een duurzaam beheer van dat landschap en die verbinden.
Partijen	Waterschap, gemeenten, particulier landgoed, ZLTO, leefbaarheidsgroepen, Stichting het Geldersch Landschap, Vrienden der Geldersche kasteelen.
Werkwijze	Levend landschap, integrale aanpak.
Financiering	Publiek (50% ILG), VSB fonds, locale Rabobanken, gemeenten (resterende 50%).
Info	http://www.rivierengebied.nl/documenten/Oost%20vergadering%2015%20290306/Agendapunt%207%20%20Stappen%20in%20de%20toekomst.pdf

Landschapsfonds Rond d'n Duin

Doel	Behoud van cultuurlandschap en bijbehorende natuurwaarden rond Loonse en Drunense duinen. Verhogen toegankelijkheid en natuurbeleving.
Partijen	Duinboeren en natuurbeschermers, gemeente Haaren, Stichting Landschap Natuur en Milieu Haaren.
Werkwijze	Financiering van concrete projecten zoals wandelpaden
Financiering	Privaat (donaties private partijen en sponsoring van Alcoa en Rabobank)
Info	www.nederlandmooi.nl

Buurtschap IJsselzone

Doel	Bescherming gebied tussen Zwolle en IJssel tegen oprukkende verstedelijking (500 ha) (1) ontwikkeling landschap, bedrijvigheid en recreatie in onderlinge afstemming (2).
Partijen	Vitens, SBB, provincie Overijssel, Initiatiefgroep IJsselzone, agrariërs, Waterschap Groot Salland, Landgoed Schellerberg, gemeente Zwolle.
Werkwijze	Financiering van projecten en diensten op basis van een gezamenlijk ontwikkelde ruimtelijke ontwikkelingsvisie. Samenwerking
Financiering	Publiek (subsidies, gemeente, provincie, waterschap) en privaat.
Info	www.buurtschapzwolle.nl / www.nederlandmooi.nl

Vereniging Lunters Landfonds

Doel	Verenigen burgers en agrariërs in het streven naar behoud en versterking van open en agrarische kwaliteit. (Verantwoordelijkheid, betrokkenheid, samenhang, behoud en wederzijdse overeenkomsten)
Partijen	Privaat + adviesorgaan met o.a. WUR
Werkwijze	Aankoop en pacht van gronden. Vervolgens verpachten en/of uitgeven via erfdienstbaarheid; bieden met aanvullende eisen. Leden hebben stem evenals recht om te investeren in grondaankopen.
Financiering	Particuliere bijdragen
Info	www.lunterslandfonds.nl

V Eerste operationalisering van het theoretisch kader

Kennis, trends en ontwikkelingen

- De aanwezigheid, methodiek van het werven en het gebruik van inheemse kennis, kennisaanbod, kennisontwikkeling, kennisuitwisseling en onderzoek;
- Aanleiding(en) tot de ontwikkeling van een gebiedsfonds door:
 - Politieke trends en ontwikkelingen (deregulatie, decentralisatie, beleid);
 - Economische trends en ontwikkelingen (kansen/bedreigingen, grondprijzen);
 - Maatschappelijke trends en ontwikkelingen (bevolkingsopbouw, vergrijzing en ontgroening, migratie, werk- en leefomgeving, gezondheid, milieu en omgeving, individualisering);
 - Organisatorische trends en ontwikkelingen (netwerksamenleving, schaalvergroting, integratie, certificering);
 - Landelijke, Europese en Mondiale trends en ontwikkelingen (economische crisis, klimaatverandering, verduurzaming);
- Omgang met en belang van trends en de afweging daarvan in relatie tot het ontstaan van gebiedsfonds.

Landschap

- Bestaan van verschillende definities van landschap, gebruik van de definities en wijze waarop deze definities tot stand komen;
- De relatie tussen verschillende definities van landschap en de daaruit volgende consequenties voor de fondsvorming en haar doelstellingen;
- Manieren hoe landschap wordt gewaardeerd wat er onder wordt verstaan en hoe deze worden meegewogen in de doelstellingen van het fonds:
 - Collectieve waarden;
 - Sociaal-culturele waarden;
 - Economische waarden;
- Mechanismen en manieren waarop omgegaan wordt met functies die het landschap vervult die niet direct worden gezien als waarden maar wel een belangrijke rol spelen.

Economie

- Marktbelangen binnen het aanbieden en consumeren van landschap;
- De vraag en het aanbod van private en publieke goederen en diensten die het landschap kan leveren;
- Private goederen afgeleid van het aanbod van publieke goederen en diensten;
- De organisatie van de financiën rond landschap, wie betaald en heeft profijt van wat en waarom;
- Motieven voor het bundelen van private en publieke middelen in een gebiedsfonds;
- Het vullen van het fonds in relatie tot organisatie van en zeggenschap over de investeringen uit het fonds;

Instituten

- Definitie en beleving van instituten (belemmerend of mogelijkheden scheppend);
- Vormen van instituten waarmee men in aanraking komt bij het ontwikkelen van een gebiedsfonds:
 - Institutionele omgeving (normen en waarden, regels en wetten);
 - Institutionele regelingen (maatschappelijk middenveld, organisaties, culturele bepalingen);
- Werking van de instelling gebiedsfonds, formeel en informeel (spelers, relaties, methoden van interactie en regels);
- Interactie tussen de verschillende niveaus van instituten (cultuur, formele regels, maatschappelijk middenveld, voortdurende verandering).

Institutionele verandering

- Ontstaan en initiatiefnemer(s) van de ontwikkeling van een fonds (oorsprong van het idee, aanzet tot realisatie, betrokken partijen);
- De redenatie waarom een gebiedsfonds ontstaan is (vanuit mogelijkheden, problemen en/of markt);
- Randvoorwaarden, successen en geleerde lessen in de ontwikkelingen van een fonds, maar ook de obstakels, omslagpunten en belangrijke gebeurtenissen/afspraken;
- Extra mogelijkheden van het gebiedsfonds t.o.v. reeds bestaande financieringsconstructies;
- Mogelijke methoden om institutionele verandering te stimuleren/bevorderen (voortbouwen op bestaande instituties en ontwikkelingen) of tegen te werken (beleid en ontbreken van draagvlak);
- Inpassing van de institutionele verandering in het totaalplaatje van bestaande instituties;
- Sturing van verandering en gedrag (juridisch, economisch en communicatief).

Alternatieven en vergelijkingen

- Actuele alternatieven (gebruik, voor- en nadelen, inpassing)
- Mogelijk te ontwikkelen alternatieven (voorwaarden)
- Mogelijk toe te passen vergelijkingen

VI Gespreksnotities Zeeuwse organisaties

In Zeeland bestaan verschillende partijen die zich bezighouden met landschapsbeheer en recreatienatuur. In deze bijlage worden de ideeën van enkele Zeeuwse organisaties, een werkgroep en een commissie omschreven. Per organisatie is aandacht besteed aan de ontwikkeling van een gebiedsfonds maar vooral ook de mogelijkheden van een gebiedsfonds voor de financiering en het beheer van recreatienatuur.

Stichting Landschapsbeheer Zeeland (SLZ)

Stichting Landschapsbeheer Zeeland is een non-profit organisatie op het gebied van natuur- en landschapsbeheer. SLZ adviseert, subsidieert en biedt praktische ondersteuning aan eigenaren van waardevolle landschapselementen en telt ongeveer 30 vaste medewerkers en zo'n 60 vaste vrijwilligers. De rol van de stichting binnen de in te richten en beheren recreatienatuur beperkt zich tot op heden tot de aanplant van 40 fruitbomen in één van de deelgebieden. SLZ bezit geen gronden en richt zich met name op culturele landschapselementen die in particulier eigendom zijn. Directeur Foort Minnaard is echter wel bekend met het gebied en heeft verschillende ideeën als het gaat om de ontwikkeling van gebiedsfonds.

De relatie tussen het landschap en het ontstaan van gebiedsfonds

Het ontstaan van gebiedsfonds hangt nauw samen met de mensen en het landschap in een bepaald gebied. Veel fonds worden gerealiseerd in de grote zandprovincies Gelderland, Overijssel en Noord-Brabant, iets wat niet verwonderlijk is, gezien de kenmerken van de landschappen in deze gebieden. Deze bestaan vooral uit veel beplanting en bossages; onderhoud is kostbaar en vergt veel inspanning. In Zeeland daarentegen is het landschap erg open met vlakke uitgestrekte polders. Ook is de rol van het Waterschap in Zeeland erg groot ten opzichte van de zandprovincies: het landschap bestaat voornamelijk uit dijken en waterwegen die in het beheer zijn van het Waterschap als ook de beplanting op deze dijken.

Mogelijkheden voor een gebiedsfonds in Zeeland

De ervaringen van gebiedsfonds in Nederland zijn te gebruiken om de ideeën hiervan helder te krijgen, echter is het in Zeeland lastig om op eenzelfde manier te werk te gaan vanwege verschillen in landschap en ook mentaliteit.

Landschapsbeheer wordt gezien als een belangrijke taak van de overheid. De gemeente Sluis heeft echter weinig financiële ruimte. Toch bestaan er wel mogelijkheden, bijvoorbeeld door geld anders neer te zetten (meer voor beheer en minder voor aanleg). Private partijen zien vaak dat zij profijt hebben van een mooi landschap maar dragen liever niet (financieel) bij aan een fonds die dit mooie landschap mogelijk maakt, tenzij er direct rendement valt te behalen. De gemakkelijkste methode om private partijen te betrekken is middels een verplichting. Een verplichting is mogelijk bij de ontwikkeling van iets nieuws; een voorbeeld hierin is de rood voor groen regeling in West Zeeuws-Vlaanderen en het vereveningsfonds Buitengebied op Schouwen-Duiveland.

Een fonds zou een bestuur moeten hebben met mensen van verschillende achtergronden. De stichting zou onafhankelijk moeten zijn; niet geheel privaat maar ook niet publiek. Een geheel publiek fonds dat deels gevuld is met private middelen is slecht voor het vertrouwen. Het initiatief zou moeten komen van die partij die vraag heeft naar een fonds. Een fonds realiseren voor nieuwe natuur of een nieuw project zal minder draagvlak hebben dan een fonds ter instandhouding van bestaand landschap. Door projecten in het verleden zijn er weinig Zeeuwen die nog warm lopen voor natuurontwikkeling. Het probleem waarvoor een landschapsfonds uitkomst kan bieden is het financieren van beheer. Hierbij zijn snelle acties van belang en een duidelijke taakverdeling wie wat doet en met welke euro.

Nederlandse concepten geprojecteerd op Zeeuwse situatie

Een constructie zoals bij het Landschapsfonds Eem en Vallei is in Zeeland niet erg kansrijk gezien de veel lagere druk op het platteland vanuit de stad. Er zijn wel – net als in de Eemvallei – klompenpaden die gecontroleerd en onderhouden worden. De boer krijgt in Zeeland ook een vergoeding voor het pad (45 ct.) echter zou dit gezien kunnen worden als een vergoeding voor het gebruik van de grond en veel

minder voor het beheer van het pad. Soms worden paden niet door de boer onderhouden: in enkele gevallen omdat hij daar geen zin in heeft, in andere gevallen omdat de boer niet beschikt over het materieel voor het onderhoud, bijvoorbeeld een grasmaaier. Ook is er niet altijd voldoende kennis op het gebied van beheer (bijvoorbeeld bij het onderhouden en snoeien van hoogstam fruitbomen). SLZ probeert hierop in te spelen door abonnementen af te sluiten (fruitbomen: eigenaar betaald voor diensten) of door gewoonweg te assisteren in het onderhoud van de klompenpaden. Zij krijgt hier echter geen (extra) vergoeding voor. Men verkeert daarnaast in een gedwongen positie; je kunt niets van de boer eisen want de burger of SLZ heeft gevraagd om een pad. Onderhoudt de boer het pad niet dan kun je niet dreigen met het sluiten van het pad de boer heeft namelijk geen belang bij het open blijven van het pad.

Een streekrekening in Zeeland klinkt leuk maar zal geen grote bedragen opleveren. Streekrekening Het Groene Woud is succesvol vanwege de grote bedragen op de rekening, wat te verklaren is door de aanwezigheid van steden rond het gebied en veel (grote) bedrijven en overheden die een rekening kunnen openen om geld weg te zetten.

Het grondfonds in Friesland is een innovatief idee. Boeren zullen echter een reden moeten hebben om de grond te verkopen. Daarnaast bestaat de vraag hoe bedrijven of overheden geworven kunnen worden die bereid zijn te investeren in land en daarmee aanzienlijke bedragen voor langere tijd vast te zetten.

Stichting Het Zeeuwse Landschap

Stichting Het Zeeuwse Landschap is de beoogde beheerder van de in te richten gebieden recreatienatuur. Momenteel beheert de organisatie reeds de Cletems polder. Er zijn afspraken gemaakt met Stichting Het Zeeuwse Landschap over het beheer, echter hebben zij onvoldoende middelen beschikbaar voor het onderhouden van een deel van de recreatieonderdelen. Het Zeeuwse Landschap is alleen geïnteresseerd in de gebieden recreatienatuur als zij deze ook kunnen beheren met het budget dat zij hiervoor beschikbaar krijgen gesteld door het Rijk. De organisatie krijgt betaald naar natuurdoeltypen waarin onderhoud aan recreatieonderdelen niet opgenomen is. Wel werkt het Rijk aan een recreatie pakket waarin een vergoeding wordt berekend voor het onderhouden van paden en voorzieningen als bijvoorbeeld een informatiebord. De recreatieonderdelen in recreatienatuur gaan echter verder. Wil het Zeeuwse Landschap deze onderdelen beheren dan zal daar een extra vergoeding tegenover moeten staan. Marten Hemminga, directeur van het Zeeuwse Landschap is echter van mening dat dit wellicht beter zou kunnen gebeuren door ondernemers van aangrenzende campings of de gemeente. De doelstelling van de stichting zijn het beschermen, beheren en toegankelijk maken van natuur en niet het onderhouden van een speeltuinachtig park, iets wat bovendien verder gaat dan de verplichtingen van de organisatie. De stichting staat daarom open voor gesprekken met recreatieondernemers om afspraken te maken over het beheer van de recreatieve elementen in de gebieden.

Stichting Het Zeeuwse Landschap en gebiedsfonds

De twaalf provinciale landschappen hebben met de Rabobank een convenant gesloten tot het ontwikkelen van streekrekeningen in de verschillende provincies. Ook stichting Het Zeeuwse Landschap heeft al inventariserende gesprekken gevoerd met Rabobank en formuleert momenteel doelstellingen voor de opbrengsten uit een mogelijk te ontwikkelen streekrekening. Hierbij richten de beide organisaties zich met name op Midden Zeeland (Walcheren en de Bevelanden) omdat hier het grootste kapitaal aanwezig is. Het Zeeuwse Landschap denkt de opbrengsten goed te kunnen gebruiken voor bijvoorbeeld het beheer van recreatienatuur maar ook voor het aanleggen en beheren van kleine landschapselementen als heggen. De provinciale landschappen hebben zich erg pro actief opgesteld als het gaat om de streekrekening.

De stichting ziet mogelijkheden tot de ontwikkeling van een gebiedsfonds voor het oplossen van het financieringsvraagstuk van recreatienatuur. Vragen die daarvoor beantwoord zouden moeten worden zijn onder andere vragen als: de financiële haalbaarheid en wat een fonds op kan leveren. Wie en met welke bedragen het fonds gevuld kan worden en of verschillende overheden bereid zijn geld te parkeren ten behoeve van een gebiedsfonds. Zeker als belanghebbende grote investeerders en ondernemers warm gemaakt kunnen worden biedt een gebiedsfonds kansen. Gedacht kan dan worden aan bijvoorbeeld de recreatieonderneming Molecaten die procentueel bij kan dragen aan het onderhoud van recreatienatuur

bij het project Waterdunen. Molecaten is een recreatiebedrijf en toekomstig eigenaar van een recreatiepark van formaat binnen het project Waterdunen. Zij is daarnaast eigenaar van twaalf vakantieparken in Nederland, één park in Hongarije en drie luxe safarikampen en twee safarihuizen in Zambia en Malawi.

Provincie Zeeland, Stichting Het Zeeuwse Landschap en DLG

Donderdag 4 februari 2010 heeft er een gesprek plaatsgevonden tussen drie grote spelers als het gaat om de inrichting en het beheer van recreatienatuur in West Zeeuws-Vlaanderen. Tijdens dit gesprek werden antwoorden gezocht op de vragen: financiering van beheer, de kosten, oplossingen en verdere verkenning. De uitkomsten hiervan zijn hieronder uitgewerkt.

Eigenaar van de opgave en meest betrokken organisaties.

De inrichting van de recreatieonderdelen van recreatienatuur worden vergoed door de rood voor groen vereveningsregeling (€ 17.000). Voor beheer is echter (nog) geen budget beschikbaar. De toekomstig beheerder (Zeeuws Landschap) krijgt namelijk alleen een vergoeding gekoppeld aan natuurwaarden, terwijl recreatienatuur duurder is in onderhoud dan natuur alleen.

Recreatienatuur is een gezamenlijke opgave, echter speelt er een politieke verandering. Gemeente Sluis wil graag beschikken over de middelen uit het rood voor groen fonds. Als zij over deze middelen wil beschikken dan zou de verantwoordelijkheid voor de realisatie en het beheer van recreatienatuur ook genomen moeten worden door de gemeente. Mogelijkerwijs besluit de gemeente in deze situatie (ook) te investeren in andere doelen (bijvoorbeeld restauratie kerktoren) er is dan minder vereveningsgeld beschikbaar voor de recreatienatuur. Doet deze situatie zich voor dan is het zaak dat de gemeente dit verantwoord naar de burgers toe. Het moet de gemeente en ook de burgers duidelijk zijn dat de beheerder van de natuuronderdelen van de recreatienatuur niet verantwoordelijk gesteld kan worden voor het beheer van de recreatieonderdelen indien zij hier geen extra vergoeding voor krijgen. Als de gemeente het beheersvraagstuk vervolgens weer bij de Provincie, Gebiedscommissie, Zeeuws Landschap of DLG legt, wordt het beheer van recreatienatuur vanzelf weer een gezamenlijke opgave.

Omvang van de opgave: beheerkosten voor 300 ha, waarvan het meest urgent de 's Gravenpolder (35 ha)

Normkosten voor het beheer van recreatienatuur zijn nog niet bekend. Mogelijk is een vergelijking te maken met beleid van Recreatie om de Stad (RodS). Echter bleek bij navraag dat ook hierbij nog geen grip op de kosten is. Bestuurlijke afspraken over de kosten van inrichting en beheer van RodS worden gemaakt tijdens een mid term review eind 2010. Een rapport uit 2007 geeft echter wel een indicatie van de beheerskosten die liggen tussen de €3.000 en €5.000 p/ha/j afhankelijk van de recreatieve opvangcapaciteit en grondsoort. Het gaat hierbij om de totale kosten en niet alleen het beheer van de recreatieve onderdelen.

De €17.000 aan vereveningsgelden zijn bedoeld voor de inrichting van het gebied en niet voor het beheer. Dit bedrag aan vereveningsgelden is ook dermate laag dat het nooit én inrichting én beheer kan dekken.

Oplossingsrichtingen voor financiering

Voor de gemeente zou een belangrijke rol moeten krijgen binnen het financieringsvraagstuk gezien zij graag over de middelen uit het rood voor groen fonds willen beschikken. Is de gemeente echter niet bereid om de kosten voor beheer op welke manier dan ook te kunnen dekken dan kunnen de recreatieonderdelen niet beheerd worden.

Zeeuws Landschap ziet echter ook mogelijkheden de recreatieonderdelen te beheren door privaatrechtelijke afspraken te maken met ondernemers die baat hebben bij recreatienatuur. Diegene die baat hebben moeten in dat geval met geld over de brug komen.

Verdere verkenning

De gebiedscommissie zou het probleem uit moeten leggen en verantwoordelijkheden bij de juiste partijen leggen. De basisinrichting kan in ieder geval gerealiseerd worden door de verschillende gebiedspartijen op die manier dat de gronden geschikt zijn voor de realisatie van de recreatieonderdelen.

Gebiedscommissie West Zeeuwsch-Vlaanderen

De gebiedscommissie West Zeeuwsch-Vlaanderen adviseert Gedeputeerde Staten. De commissie werkt vanaf 2004 aan de realisatie van de doelstellingen uit het gebiedsplan en bestaat uit de volgende partijen: gemeente Sluis, provincie Zeeland, waterschap Zeeuws-Vlaanderen, ZLTO, Recron, Kamer van Koophandel, Natuur- en milieuorganisaties, Rijkswaterstaat en DLG.

Woensdag 17 februari werd een vergadering gehouden waar onder andere een presentatie werd verzorgd van het concept Inrichtingsplan 's-Gravenpolder. In de presentatie was het proces en het inrichtingsplan uitgewerkt. Het proces van de 's-Gravenpolder heeft plaatsgevonden met de bewoners en belanghebbenden in het gebied: wensen zijn op een rij gezet, er zijn schetsen gemaakt en een gezamenlijk eindontwerp. Als men als bewoner of belanghebbende niet direct betrokken wilde zijn maar wel een mening wilde geven over het plan bestond de mogelijkheid om dit te doen door plaats te nemen in de klankbordgroep. Het landschap van de 's-Gravenpolder bestaat uit duinlandschap, polderlandschap en een krekenslandschap, in de uiteindelijke inrichting van recreatienatuur zullen deze karakteristieken meegenomen worden. Recreatieonderdelen zijn bijvoorbeeld een laarzenpad, kabelbaan vanaf een duin, vogelobservatiepost, trekvlotten en indianenbruggen. Een derde van de kosten van inrichting wordt betaald door de overheid, twee derde komt uit het rood voor groen fonds en wordt dus betaald door ondernemers uit de omgeving. Afspraken over het beheer en de financiering van de basisinrichting zijn rond, echter die van de recreatieonderdelen nog niet. De voorbereiding voor de inrichting gaat wel door om niet onnodig vertraging op te lopen.

Beheer van recreatienatuur

Aansluitend aan deze presentatie is kort aandacht besteed aan het beheersvraagstuk van recreatienatuur. Vrijwel direct gaf de vertegenwoordiging van de gemeente Sluis aan weinig te voelen voor een financiële gezamenlijke verantwoordelijkheid in het beheer van recreatienatuur. Zij ziet het beheer als verantwoordelijkheid voor de beheerder van de gebieden. De gemeente wil wel actief meedenken aan een oplossing en zou graag zien dat individuele belanghebbende ondernemers een steentje bijdragen als het gaat om het beheer van de recreatieve voorzieningen. De vertegenwoordiger van de Recron geeft aan dat de toeristische sector geïnvesteerd heeft in recreatienatuur middels de rood voor groen verevening en zich zorgen maakt over het beheer. Een mogelijkheid zou zijn om het beheer te privatiseren en de ondernemers die direct belang hebben de recreatievoorzieningen te laten onderhouden. Echter heeft de sector het geld voor dit onderhoud niet meer beschikbaar en moet dat elders vandaan komen. Concluderend wordt gemeld dat de gebiedscommissie gezamenlijk onderzoek gaat naar financiering.

Werkgroep recreatienatuur

De werkgroep recreatienatuur is onderdeel van de gebiedscommissie. Het heeft als taak om te beoordelen of de recreatienatuur de aandacht krijgt waartoe het project verplicht is gesteld middels het gebiedsplan "Natuurlijk Vitaal". Over het beheer van recreatienatuur stelt de werkgroep het volgende: "Het is een essentiële voorwaarde dat het beheer van de recreatienatuur duurzaam is geregeld, voordat de terreinen worden ingericht. Stichting Het Zeeuwse Landschap heeft toegezegd de terreinen in eigendom te willen nemen en staan open voor beheer door andere partijen; hierover is de werkgroep actief benaderd door aangrenzende recreatieondernemers. Dit is echter nog niet geregeld. Het behoeft aanbeveling dat creatief wordt omgegaan met de zoektocht naar beheersgelden. (De recreatieve elementen zouden bijvoorbeeld uit een recreatief fonds in het kader van rood voor groen kunnen worden gefinancierd en de natuurlijke elementen uit natuurbeheergelden). Ook bijvoorbeeld het gebruik van duurzame materialen verminderd het onderhoud."

Recreatieondernemer

De recreatienatuur van de Cletemspolder en 's-Gravenpolder wordt aangelegd en ingericht rond Strandcamping Groede. Een grote camping met ongeveer 1000 plaatsen. De camping is pas uitgebreid waartoe de ondernemer een aanzienlijke bijdrage (ongeveer drie ton) gestort heeft in het rood voor groen fonds. Landschappelijke kwaliteit en kwalitatief kamperen is een wens van de toerist. Bij de uitbreiding is hierbij dan ook rekening gehouden; standplaatsen hebben meer ruimte gekregen en er is gewerkt met een

landschapsarchitect en landschappelijke inpassing. Toch heeft de ondernemer ook een bijdrage moeten leveren aan het fonds. Een investering die als redelijk zwaar omschreven kan worden, gezien er geen revenuen te behalen zijn en de investering zich pas terug kan gaan verdienen na ongeveer tien jaar. Ook is de investering niet door te berekenen naar de klant omdat recreatienatuur geen onderdeel is van de camping. De rol van de ondernemers van Strandcamping Groede bij het beheer van recreatienatuur is tot op heden zeer beperkt.

Natuur en landschap

Strandcamping Groede probeert het omliggende landschap zo goed mogelijk terug te laten komen op de camping. Dit geeft de gasten een verhoogde vakantiebeleving en het gevoel dat ze op een camping zitten aan het strand. Zo zijn er bij de ingang van de camping een paar kleine duintjes aangelegd en is er geprobeerd om de overgang van de camping naar de Cletemspolder te verbeteren door karakteristieke elementen van de polder terug te laten komen op de camping.

Het landschap wordt aantrekkelijk naarmate er verscheidenheid is en er dingen gebeuren. Natuur die omheind is, is slechts beperkt beleefbaar, terwijl de mens niet veel schade aan hoeft te richten als het toegankelijker is. Een horecagelegenheid in een bos is daar een voorbeeld van; mensen gaan over de wegen naar de horecagelegenheid en weer terug, slechts één route in het bos wordt verstoord door de mens terwijl deze wel het idee hebben dat ze in het bos zijn geweest. Het gaat om het optimaal benutten van natuur en landschap zonder dat de natuur daar schade van ondervindt. Ook zouden economische activiteiten in natuur mogelijk moeten zijn.

De campinggasten maken af en toe gebruik van de aangelegde recreatienatuur. Ook gaat het recreatieteam zo nu en dan met een groep kinderen naar de Cletemspolder. Een groot nadeel is dat de camping en het gebied niet in elkaar overlopen en gescheiden wordt door sloten en een weg. Het gebied wordt daardoor ervaren als de Cletemspolder en niet als onderdeel van de camping waardoor minder mensen het gebied bezoeken. Ook is het goed mogelijk dat veel bezoekers gedurende hun verblijf helemaal niet in het gebied komen. Als er echter iets kapot is dan komt de campinggast dat wel melden.

Beheer van recreatienatuur

Het is voor Strandcamping Groede belangrijk dat naast de natuur ook de recreatieonderdelen goed beheerd worden en indien er gebreken zijn deze zo snel mogelijk verholpen worden. De campingeigenaar heeft hierin een direct belang. Wanneer campinggasten gebruik willen maken van de voorzieningen in de recreatienatuur moeten deze onderhouden worden en goed functioneren. Indien er mankementen zijn dan zal dat alleen tot ergernis leiden. Het probleem bij de huidige beheerder is dat deze niet direct kan reageren op kleine onderhoudsingrepen. Dat is ook begrijpelijk want de voorrijkosten zijn hoog en daarnaast zit de beheerder niet te wachten op meldingen waarop direct actie ondernomen moet worden. Dit past simpelweg niet in de organisatievorm en manier van werken.

Het beheer van recreatienatuur vraagt om directe acties. Als er een mankement optreedt in de vakantieperiode dan zal dit mankement liefst dezelfde dag of een dag later verholpen moeten worden. Een oplossing zou gezocht kunnen worden richting een onderneming X die de recreatieonderdelen zou kunnen beheren voor de natuurbeheerorganisatie. Gemakkelijker en goedkoper is het echter om campingeigenaren een rol te geven in het beheer. Zij zijn daarnaast meer betrokken met het gebied en de recreant dan een onderneming X. Campingeigenaren zijn bekend met het gebied en de wensen van de recreant, kunnen direct reageren en hebben daarvoor ook middelen beschikbaar. Een camping zoals Strandcamping Groede heeft een technisch team die over allerlei gereedschappen en materialen beschikt voor op de eigen camping en zou zonder al te veel problemen ook de recreatieonderdelen van recreatienatuur kunnen onderhouden. Zij zullen ook snel en adequaat reageren op gebreken omdat ze direct belang hebben bij een tevreden campingbezoeker. Wel is het noodzakelijk om te bezien waar precies de scheiding ligt tussen de verantwoordelijkheden voor de natuurbeheerorganisatie en de campingeigenaar. Met het bestaan van twee beheerders moeten er duidelijke afspraken gemaakt worden over wie wat doet. Gemakkelijker is één beheerder.

Financiering van recreatienatuur

Het beheer van recreatieonderdelen zou dus het best bij de campingeigenaar kunnen liggen. Echter blijft dan de vraag bestaan over de financiering van het beheer van recreatienatuur. De Strandcamping heeft door uitbreiding al ruim drie ton geïnvesteerd in de inrichting en aanleg van recreatienatuur. Dit

betekent met een rente van 5% een investering van 15.000 euro per jaar die zich niet direct zal terugverdienen. Krijgt de camping ook beheer als taak dan betekent dat een extra investering bovenop de 15.000 euro. Zoals hierboven al beschreven is, is het niet mogelijk deze bedragen in het geheel door te berekenen aan de klant, gezien de Strandcamping geen eigenaar is van recreatienatuur en de voorziening niet beschouwd wordt als onderdeel van de camping.

Economisch zou recreatienatuur aantrekkelijker kunnen worden door uitbaten mogelijk te maken; door een koppeling te maken tussen natuur en economische mogelijkheden. Natuur levert aan directe inkomsten niets op, maar kan wel wat opleveren door bijvoorbeeld de aanwezigheid van een horecagelegenheid. In feite is dit ook het idee van de rood voor groen regeling in West Zeeuws-Vlaanderen. Campingeigenaren die willen uitbreiden storten 17.000 euro per hectare in een speciaal fonds die de realisatie van recreatienatuur mogelijk maakt. Deze investering zou zich terug moeten verdienen doordat de aanwezigheid van recreatienatuur gewaardeerd wordt door campinggasten. Echter komen de meeste campinggasten voornamelijk voor het strand en mogen ook de lokale bevolking en dagjesmensen gebruik maken van de voorzieningen die recreatienatuur biedt.

Indien campingeigenaren de recreatieonderdelen van recreatienatuur zouden mogen gaan beheren zou daar een vergoeding tegenover moeten staan. Bijvoorbeeld een vergoeding van de gemeente, die immers ook een baathebbende partij is. Omdat de campingeigenaren zich direct betrokken en gebaat voelen zullen zij ook een deel van de vergoeding op zich kunnen nemen, bijvoorbeeld in de vorm van het gebruik van machines en gereedschappen. Een andere mogelijkheid is de campingeigenaar een optie tot koop van recreatienatuur aanbieden. Wanneer de recreatieondernemer de recreatienatuur koopt kan met de opbrengst weer een nieuw recreatienatuur of natuurterrein aangelegd worden. Tenslotte zou de realisatie van bijvoorbeeld enkele primitieve verblijfsvoorzieningen zoals een blokhut de beheerskosten kunnen dekken. De campingeigenaar mag dan op de grond van recreatienatuur enkele verblijfsvoorzieningen uitbaten ten behoeve van de financiering van het beheer.

VII Conclusions and Recommendations

During the research it became clear there exist considerable differences in the reasons behind the origin and method of organization of the described and analyzed landscape funds. Since the development of landscape funds is innovative there does not exist blue prints which makes that the organization is characterized by research and entrepreneurship.

The origin of area funds

The opportunities towards the development of a fund are defined by the existence of different institutions and the opportunity set for institutional change. The following reasons seem to appear most common:

1. threat of the loss of identity and decrease of social value;
2. resistance against undesired developments;
3. the existence of market opportunities;
4. protection of a attractive area and;
5. concern of citizens, farmers and organizations.

The first and the third of these reasons seem to be the best motives to set up and organize a landscape fund. Decrease in social value takes place since farmland is highly valued while the quantity of farmland (more general: green land) is decreasing during the past decades. Besides the demand of preserving regional identities asks for the development of landscape funds. In addition the existence and preservation of landscapes seem to be profitable since rural landscapes are becoming scarce.

The organization of area funds

The method of organization of funds differs and is based on the goals of the funds. These goals are related to region specific landscapes, the regional cultures and the way landscape is experienced. In most cases the idea and development of a fund finds its origin in an already existing organization, which could be an (local) government, a village council or for example a group of friends with shared economical interests.

Research institutions are regularly involved during the development of the organization. Research leads to more knowledge which can be used to take following steps towards the development and improvement of the organizations of the landscape funds. Besides research leads to more cooperation, an increased network and publicity.

A landscape fund in West Zeeuws-Vlaanderen

In West Zeeuws-Vlaanderen there does exist a so called institutional gap, which means none of the active actors are able to solve the problem concerning the financing of recreatieland on their own. Thus it is impossible to solve the problem without investments in communication and agreements, which offers opportunities to consider the development of an alternative financing mechanism, like a landscape fund.

The development of a landscape fund can offer opportunities for West Zeeuws-Vlaanderen. The region is part of National Landscape Zuid West Zeeland and therefore an area which gets special attention. Besides a regional commission is active, the region entails only one municipality and a lot of developments take place in the sector recreation which will become a promising source of income. The involvement of entrepreneurs makes it advisable to come up with solutions that not only cost money but are also profitable, even though in long term. Taking this into account, two financing mechanisms show potential: the streekrekening and trade in land certificates.

Conclusions:

- The origin of landscape funds depends strongly on the environment and forms a reaction on regional changes in landscape. These changes are often characterized by a loss of identity, decrease of social value or the appearance of an economical opportunity in combination with the existence of an institutional gap.

- The method of organization of landscape funds is closely linked with the goals, preparedness for public private cooperation and the development of knowledge through research.
- The characteristics of and developments in West Zeeuws-Vlaanderen demand for the development of a landscape fund. Besides a solution for the financing of recreatielandschap a landscape fund offers opportunities to promote the region and to make attractive landscapes sustainable.

Recommendations:

- Based on the developments the right moment to set up a landscape fund was yesterday. But it is not too late. Start today! The development of a landscape fund asks for an investment but the returns will be higher since rural and green landscapes are becoming scarce and social demand for landscape will increase.
- Limiting to the financing of recreatielandschap, alternative solutions offer more perspectives. A change in the expenses of the vereveningsbijdrage is one of the most promising but most simple solutions. The verevening is for the entrepreneur a tax and the municipality or local government can in comparison benefit more from realization of projects than the maintenance of realized projects.
- The quality of recreatielandschap can improve when entrepreneurs get more roles and responsibilities in the maintenance. Make the entrepreneur (or association of entrepreneurs) owner of the recreational parts and provide them with a part of the vereveningsbijdrage to deliver public services.
- The development of a landscape fund is an opportunity to promote a region, to establish new sustainable cooperation and is profitable. Link indirect costs with direct costs and landscape as well as entrepreneurs and governments will benefit.
- Finally it is important to take into account existing and examined constraints and success factors during the development of a landscape fund. Make use of existing knowledge and experiences!

VIII Curriculum Vitae

Jan Joris Midavaine is geboren op 23 september 1986 te Westerschouwen. In de zomer van 2005 behaalde hij een diploma voor het Voortgezet Wetenschappelijk Onderwijs aan de Pontes scholengroep, locatie Pieter Zeeman in Zierikzee. Daarna is Midavaine begonnen aan de opleiding Internationaal Land- en Waterbeheer aan Wageningen Universiteit, waar hij één jaar studeerde. In september 2006 heeft hij besloten om over te stappen naar de opleiding Regionale Ontwikkeling en Innovatie aan Van Hall Larenstein, eveneens gevestigd in Wageningen.

Deze opleiding kan gezien worden als een opleiding tot procesbegeleider op het gebied van regionale ontwikkelingen. Tijdens de opleiding krijgt het faciliteren van processen extra aandacht.

Onderwerpen die tijdens de opleiding behandeld worden zijn: ondernemerschap, GIS, SPSS, faciliteren van interactieve processen, gebiedsanalyse, productieketen onderzoek en het schrijven van project- en onderzoeksvoorstellen en -verslagen. Als afgestudeerde 'regionale ontwikkelaar' vertaal je nieuwe ideeën en impulsen naar beleid en concrete nieuwe activiteiten. Zo stel je de mensen in het veld in staat om het verschil te maken. Zowel in Nederland als daarbuiten ben je een bruggenbouwer die niet in hokjes denkt en nieuwe kansen aangrijpt. Je werkt bij overheidsinstellingen, gemeentes, provincies, adviesbureaus, bij servicecentra, bij innovatiegroepen van plattelandsondernemers.

Tijdens zijn studie heeft hij verschillende stages gelopen: verschillende binnen Nederland, maar ook een buitenlandstage in Afrika. Vijf weken stage bij de educatieve biologische boerderij 'Hamster Mieden' in Drogeham (Friesland) waarbij hij verschillende taken kreeg binnen het bedrijf en het begeleiden van groepen kinderen. Een derdejaarsonderzoekstage in Bolgatanga (Ghana) met het onderwerp 'Foodsecurity through entrepreneurship, a pathway to development'. En een stage van drie maanden bij het Plattelandshuis Achterhoek en Liemers waar hij assisteerde bij een inventarisatie naar mogelijke projectideeën voor het thema private financiering van gebiedsontwikkeling. Daarnaast is hij gedurende zijn studieperiode actief lid geweest van jongerenvereniging Unitas, heeft een aantal maanden gewerkt als junior coördinator van stichting Ruraal Wageningen (RUW) en was als vrijwilliger betrokken bij de organisatie van activiteiten van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie.

Vanaf september 2009 is Midavaine begonnen aan zijn afstudeeronderzoek bij de provincie Zeeland, dat hij in april 2010 afrondde. Momenteel werkt Midavaine als vrijwilliger bij stichting RUW en heeft verschillende baantjes als havenmeester in de jachthaven Burghsluis en schippersmaatje op de tjalk 'De Scaldis' met thuishaven Zierikzee. Vanaf september 2010 zal hij starten met de Master Leisure, Tourism and Environment aan Wageningen Universiteit of solliciteren voor een baan.

